



**Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України**

Видається з березня 1995 року № 4 (122) ◆ Квітень 2006

Здано до друку 31.03.2006 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

| | | |
|---|--|--|
| КІРСЕЄВ О.І. (голова), БУРЯК С.В., БАЖАЛ Ю.М., ГАЙДАР Є.Т., ГАЛЬ В.М., ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С., ГЕЄЦЬ В.М., ГРЕБЕННИК Н.І., ГРУШКО В.І., ДОМБРОВСЬКИЙ Марек, ІЛАРІОНОВ А.М., КРАВЕЦЬ В.М., КРОТОК В.Л., | КРЮЧКОВА І.В., ЛАНДІНА Т.В., МАТВІЄНКО В.П., МЕЛЬНИЧУК М.О., МІЩЕНКО В.І., МОРОЗ А.М., ОСАДЕЦЬ С.С., ПАЛАМАРЧУК А.Б., ПАТРІКАЦ Л.М., ПЕТРИК О.І., ПОДОЛЁВ І.В., РАЄВСЬКИЙ К.Є., | РИЧАКІВСЬКА В.І., САВЛУК М.І., САВЧЕНКО А.С., СЕНИЦЬ П.М., СМОВЖЕНКО Т.С., ФЕДОСОВ В.М., ХОФФМАНН Лутць, ШЕВЦОВА О.Й., ШЛАПАК О.В., ШУМИЛО І.А., ЮЩЕНКО В.А., ЯРЕНКО С.О., ЯЦЕНЮК А.П. |
|---|--|--|

РЕДАКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУ

| | |
|--|---------------------------------------|
| Головний редактор | ПАТРІКАЦ Л.М. |
| Заступник головного редактора | КРОХМАЛЮК Д.І. |
| Начальник відділу з випуску журналу "Вісник НБУ" | ПАПУША А.В. |
| Редактор з питань бухгалтерського обліку, розрахунків та інформаційно-програмного забезпечення | КОМПАНІЄЦЬ С.О. |
| Редактор з питань валютного регулювання та міжнародних банківських зв'язків | БАКУН О.В. |
| Відповідальний секретар | ЛІПІНСЬКА С.М. |
| Головний художник | КОЗИЦЬКА С.Г. |
| Літературний редактор | КУХАРЧУК М.В. |
| Дизайнери | ПЛАТОНОВА Н.Г., ХАРУК О.В. |
| Коректори | СІЛЬВЕРСТОВА А.І., ГОРБАНЬ Н.В. |
| Оператор | ЛІТВІНОВА Н.В. |
| Реклама і розповсюдження: | ГРЕБІШКОВ В.І., ГРИЦЕНКО М.Р. |
| Фото: | НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С., МІЛЕВСЬКИЙ Л.А. |
| Черговий редактор | БАКУН О.В. |

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
тел./факс: (044) 524-96-25
тел.: (044) 527-39-44, 527-38-06, 525-38-25
E-mail: litvinova@bank.gov.ua

Журнал зареєстровано Держкомвидавом України 09.06.1994 р., свідоцтво КВ № 691
Засновник і видавець: Національний банк України
Адреса: вул. Інститутська, 9, Київ-8, 01008, Україна
Журнал рекомендовано до друку Вченому радіоу Київського національного
економічного університету

Публікації в журналі Вищою атестаційною комісією України визнано фаховими
Видається у комплекті з додатком "Законодавчі і нормативні акти з банківської
діяльності"

Передплатний індекс 74132

Дизайн: Редакція періодичних видань НБУ

Надруковано з готового оригінал-макета відділом видавничого обслуговування
Господарсько-експлуатаційного управління НБУ

Адреса друкарні:

просп. Науки, 9, Київ-28, 03028, Україна

Формат 60 × 90 / 8. Друк офсетний. Фіз. друк. арк. 9.0

Умовн. друк. арк. 9.0. Обл.-вид. арк. 10.3

Тираж 2000 прим.

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі, посилання на "Вісник
Національного банку України" обов'язкове. Редакція може публікувати матеріали
в порядку обговорення, не поділяючи думку автора. Відповідальність за точність
викладених фактів несе автор, а за зміст рекламних матеріалів — рекламодавець.

© Вісник Національного банку України, 2006

ЗМІСТ

БАНКИ УКРАЇНИ

| | |
|--|----|
| Відзнаки Президента України | 2 |
| Десята загальнонаціональна програма "Людина року-2005" | 7 |
| Д.Гладких | |
| Основні показники діяльності банків України за підсумками 2005 року | 22 |
| О.Мороз | |
| Маркетингові аспекти відкриття філії банку в столичному регіоні | 36 |
| I.Волошин | |
| Перехідна динаміка швидкості нарахування процентів банку | 63 |
| Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені в лютому 2006 р., а також зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій, внесені у лютому 2006 р. | 68 |

| | |
|---|----|
| Банки, включенні до Державного реєстру банків у лютому 2006 р. | 69 |
| Банки, вилучені з Державного реєстру банків у лютому 2006 р. | 69 |
| Основні показники діяльності банків України на 1 березня 2006 року | 70 |

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

| | |
|---|----|
| В.Харченко | |
| Підсумки діяльності банків України на ринку платіжних карток у 2005 році | 8 |
| НУМІЗМАТИКА І БОНІСТИКА | |
| Пам'ятна річниця | 16 |
| Про введення в обіг пам'ятної монети "Зимові Олімпійські ігри 2006 " | 52 |
| Про введення в обіг ювілейної монети "Георгій Нарбут" | 53 |
| Про введення в обіг пам'ятної монети "Овен" | 53 |

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

| | |
|--|----|
| В.Огінко, Т.Раєвська | |
| Досвід захисту вкладників у Болгарії | 17 |
| В.Козюк | |
| Вплив глобалізації фінансових ринків на процентні ставки: аспекти монетарної політики | 40 |
| О.Євтух | |
| Кредит як соціально-економічне явище | 44 |
| Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у лютому 2006 року | 71 |

БАНКИ, ПРАВО, КОНСУЛЬТАЦІЇ

| | |
|--|----|
| В.Різник | |
| Загальні положення про укладення договорів лізингу у сфері банківської діяльності | 28 |
| СВІТОВА ЕКОНОМІКА | |

| | |
|--|----|
| Ю.Ліневич | |
| Місце іноземних банків у процесі кредитування економіки країн Центральної та Східної Європи | 31 |
| МАКРОЕКОНОМІКА | |

| | |
|--|----|
| Основні макроекономічні показники розвитку України у лютому 2000—2006 років | 39 |
|--|----|

ФОНДОВИЙ РИНОК

| | |
|---|----|
| Ринок державних цінних паперів України у лютому 2006 року | 43 |
| З.Лапішко | |

| | |
|--|----|
| Національна депозитарна система — основа інфраструктури фондового ринку | 49 |
|--|----|

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

| | |
|---|----|
| В.Дубинецький, А.Кобилін | |
| Визначення ефективності банківських операцій в умовах нестochasticності невизначеності | 54 |

МІЖДЕРЖАВНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

| | |
|---|----|
| T.Ткачук | |
| Становлення та сучасний стан міжнародних фінансових організацій, їх роль у регулюванні світових економічних процесів | 56 |
| ВАЛЮТНИЙ РИНОК | |

| | |
|--|----|
| Заборгованість за довгостроковими кредитами в іноземній валютах від нерезидентів | 61 |
| Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за лютий 2006 року) | 65 |
| Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за лютий 2006 року) | 66 |

НОВІ КНИГИ

| | |
|--|----|
| С.Буковинський | |
| Навчально-методичний комплекс із вивчення бюджетного менеджменту | 62 |

| | |
|-----------------|--|
| АНОТАЦІЇ | |
|-----------------|--|

Вітаємо! /



Відзнаки Президента України

Указом Президента України від 28 лютого 2006 року № 163/2006 за вагомий особистий внесок у розвиток національної економіки та банківської системи України, багаторічну сумлінну працю та високий професіоналізм ряд працівників банківської системи України та вищих навчальних закладів Національного банку України відзначено державними нагородами, деяким фахівцям присвоєно почесні звання.
Приєднуємося до численних привітань, які наші колеги приймають цими днями.



**Володимир
Стельмах,
Голова
Національного
банку
України**

Володимир Семенович Стельмах належить до когорти державних людей. Уже впродовж тривалого часу високий авторитет центрального банку нашої держави нерозривно пов'язаний зі словом і ділом цієї людини. Честью НБУ він дорожить так само високо, як і своїм добром ім'ям.

Тепер, коли загальний трудовий стаж Володимира Семеновича сягнув за 47 років, більше 40 з яких — у банківській системі, коли за рядками біографії з плинном років дедалі ясніше простежується цілеспрямоване наполегливе прагнення до примноження знань, до

підвищення ефективності роботи, стає зрозумілим, що не завдяки примхам долі чи неочікуваному випадку, який виніс його на гребінь слави, Стельмах досяг свого нинішнього визнання. Праця і тільки праця сформувала його як банкіра, як поміркованого й мудрого керівника.

Починаючи із 1962 року, після закінчення Львівського обліково-кредитного технікуму, В.С.Стельмах плідно працює в банківській системі. За цей час він набув великого досвіду вирішення різноманітних питань роботи банківських установ усіх рівнів, пройшовши шлях

ОРДЕНОМ КНЯЗЯ ЯРОСЛАВА МУДРОГО III СТУПЕНЯ НАГОРОДЖЕНИЙ

від кредитного інспектора Роменського відділення Держбанку на Сумщині до Голови Національного банку України. Протягом п'яти років В.С.Стельмах був радником Міністра — Президента Національного банку Куби.

Очолюючи Національний банк України з грудня 1999 року до грудня 2002 року, а потім з грудня 2004 року, В.С.Стельмах зробив значний особистий внесок у створення сучасної банківської системи України, зміцнення й авторитету як у державі, так і поза її межами. Завдяки високому професіоналізму, глибоким знанням суті банківських процесів та їх впливу на стан макроекономіки в цілому, принциповому ставленню до вирішення наріжних проблем діяльності банків йому вдається своєчасно та ефективно запобігати негативним наслідкам при регулюванні грошово-кредитного ринку, що дає змогу ви-

конувати основну функцію Національного банку України — забезпечувати стабільність грошової одиниці України.

Кандидат економічних наук, один з авторів концепції розвитку банківської системи України, він багато і результативно працює над створенням законодавчої та нормативної бази функціонування банків, є співавтором наукових посібників "Грошово-кредитна політика в Україні", "Економічна інформатика", "Фінансово-банківська система України-Росії (XVIII—XX ст.)", "Кредитна система України і банківські технології", "Гроші — людина — соціум: параметри взаємин", автором статей в збірниках наукових праць та журналах.

В. С. Стельмах — заслужений економіст України, нагороджений орденами князя Ярослава Мудрого V та IV ступенів.



**Руслан
Арешкович,
генеральний директор
Банкнотно-монетного
двору
Національного
банку
України**

ОРДЕНОМ "ЗА ЗАСЛУГИ" II СТУПЕНЯ НАГОРОДЖЕНИЙ

У поточному році виповнюється якраз 40 років випуску з Київського інженерно-будівельного інституту нової плеяди фахівців, серед яких був і молодий інженер-будівельник **Руслан Арешкович**.

Трудову діяльність молодий фахівець розпочав

майстром, потім працював виконробом, головним інженером будівельного управління "Металургбуд" тресту "Дніпротяжбуд" комбінату "Дніпрометалургбуд" Міністерства будівництва підприємств важкої індустрії УРСР. Довгий час працював на

керівних посадах тресту “Кременчуцькнафтобуд” Міністерства промислового будівництва УРСР. За його безпосереднього керівництва збудовано такі величезні важкого машинобудування та паливно-енергетичного комплексу, як КРАЗ, Кременчуцький вагонобудівний та нафтопереробний заводи, ряд великих металургійних та цукропереробних комбінатів.

У 80-ті і на початку 90-х років Руслан Васильович працює у корпорації “Київміськбуд”. На посаді віцепрезидента корпорації він безпосередньо керує комплексною забудовою нових житлових масивів Оболонь, Мостицький, Позняки, Троєщина, Харківський, Те-

ремки, будівництвом і реконструкцією таких унікальних об'єктів, як Державний академічний театр опери і балету ім. Т.Г.Шевченка, Апаратно-студійний комплекс телебачення України тощо.

На долю Руслана Васильовича Арещковича випала участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

У травні 1993 року Р.В.Арещкович призначений на посаду заступника Голови Правління Національного банку України. За безпосередньою участі і під керівництвом Руслана Васильовича створено власну виробничу базу з випуску грошей — побудовано Банкнотно-монетний двір та

Малинську фабрику банкнотного паперу, побудовано і реставровано такі об'єкти, як Державна скарбниця і Центральне сховище, а також приміщення центрального апарату, ряду обласних управлінь та навчальних закладів Національного банку України.

Із 2000 року Руслан Васильович очолює Банкнотно-монетний двір — унікальне високотехнологічне режимне підприємство в структурі Національного банку України.

За вагомий особистий внесок у виконання важливих державних завдань Р.В.Арещкович нагороджений Почесною Грамотою Президії Верховної Ради Ук-

раїни, йому присвоєно почесне звання “Заслужений будівельник України”.

Серед нагород Руслана Васильовича також орден “За заслуги” III ступеня, почесна нагорода “Знак Попшани” Київського міського голови, орден Святого Володимира IV ступеня, орден Святого Миколи Чудотворця II та III ступенів, Почесна відзнака Національного банку України, почесна відзнака Міжнародної благодійної організації “Суспільне визнання” I, II та III ступенів.

Величезний професійний досвід та вагомі професійні здобутки стали передумовою обрання Р.В.Арещковича академіком Академії будівництва України.

ОРДЕНОМ КНЯГИНІ ОЛЬГІ ІІ СТУПЕНЯ НАГОРОДЖЕНА



**Тамара
Смовженко,**
ректор Львівського
банківського
інституту
Національного
банку України

Істинна представниця “слабкої статі” — тендітна і всеперемагаюча, сильна й вразлива, мудра і незахищена Тамара Степанівна так по-жіночому готова будь-якої хвилини долучитися до роботи — важкої, часто справді чоловічої за напругою та потенціалом вкладеної душі. “Якщо не я, то хто ж?” — звичний рефрен її життя. *I mi, хто з нею поруч, змушені розраховувати сили для чергового забігу на стаєрські дистанції, поступово погоджуючись і звикаючи: “Якщо не вона, то хто?”.*

Т.С.Смовженко розпочала трудову діяльність з

1974 року у Львівському обліково-кредитному технікумі Держбанку СРСР на посаді секретаря комітету комсомолу. З роками обійняла викладацьку посаду, завідувала обліковим відділенням технікуму. Після роботи в партійних органах повернулася у свій навчальний заклад 1989 року директором, а у 2000 році стала ректором Львівського банківського інституту Національного банку України.

Т.С.Смовженко притаманне постійне самовдосконалення та діловитість, пошук нових сучасних форм роботи. Свій педагогічний та організаторський досвід

вона спрямовує на удосконалення форм і методів навчання та виховання, організацію наукової роботи, створення нового покоління навчальних посібників. Доктор економічних наук, професор Т.С.Смовженко є автором понад 100 наукових і навчально-методичних розробок (монографій, підручників, посібників та наукових статей).

Завдяки Тамари Степанівні навчальний заклад за п'ять років пройшов етапи якісного становлення від технікуму до інституту. За висновками Державної акредитаційної комісії Львівський банківський інститут, який очолює Т.С.Смовженко, визнано одним із провідних спеціалізованих навчальних закладів України з підготовки фахівців для банківської системи України. Тамара Степанівна приділяє велику увагу розвитку і становленню сучасної навчальної бази інституту. Фахова підготовка студентів здій-

снюється на базі новітніх інформаційних та комп’ютерних банківських технологій, адаптованих до навчального процесу, навчально-тренувального банку та шляхом дистанційного навчання.

Завдяки творчій ініціативі Т.С.Смовженко успішно розвиваються ділові зв’язки інституту з провідними навчальними закладами та банківськими установами України, міжнародні наукові та освітнями контактами з навчальними закладами Польщі, Німеччини, Великої Британії, Росії, Японії та інших країн.

Т.С.Смовженко нагороджена орденом княгині Ольги III ступеня та міжнародним орденом ім. Луки Пачолі в рамках конкурсу “Лідери. ТОР-100” (Оксфорд, Великобританія) за розвиток вищої освіти України у фінансовій сфері, є почесним професором Міжнародного Віденського університету.

**ОРДЕНОМ "ЗА ЗАСЛУГИ" III СТУПЕНЯ
НАГОРОДЖЕНИ:**



**Віктор
Братко,**
голова правління
акціонерного банку
"Київська Русь"

У мальовничій Вільчі Поліського району на Київщині ровесники ще пам'ятають стрімкий крок хлопчики, який столячував після закінчення школи на меблевій фабриці, а тоді несподівано для багатьох вступив до Київського державного педагогічного інституту на фізико-математичний факультет. По закінченні навчання вчителював у сільській школі, обіймав посади заступника та директора у середніх школах Поліського району, очолював район-

ний відділ народної освіти, працював заступником голови райвиконкому Поліського району та заступником начальника управління Облдержадміністрації Виконавчого комітету київської обласної Ради народних депутатів.

Наступний крутий поворот стався в долі Віктора Івановича Братка після навчання у Вишій партійній школі. Майже одночасно він отримав диплом економіста у Київському інституті народного гос-

подарства. Горизонти його інтересів значно розширилися, бо цього вимагали масштаби партійної та господарської роботи.

Удосконалитися як банкіру В.І.Братку допомогла Київська вища банківська школа Міжнародного центру ринкових відносин і підприємництва, де він отримав фах менеджера банківської справи. Подальша робота в Київській обласній філії акціонерного банку "Інко" переважно довела: теоретичні знання — необхідне підґрунтя для банківської практики.

З 1996 року Віктор Іванович працює в АБ "Київська Русь" на посаді голови правління банку. Повсякденна робота над собою, глибока різнопланова освіченість сприяли тому, що високо-професійний фахівець у га-

лузі банківської справи завдяки відмінним організаційним здібностям і особистим рисам обійняв авторитетну посаду та успішно керує чималим колективом банку. Проте, як ідуть справи в "Київській Русі", свідчить статистика: за дев'ять років банк зарекомендував себе як стабільна і надійна фінансова установа, яка успішно розвивається і сьогодні займає 49 місце за середніми обсягами активів серед 139 українських банків. Кредитно-інвестиційний портфель становить 498.6 млн. грн., у його структурі 70 відсотків займає кредитування реального сектору економіки. Банк є асоційованим членом міжнародної платіжної системи Master Cart, активно співпрацює з провідними банками Європи, США, країн СНД.



**Віктор
Капустін,**
голова правління
відкритого акціонерного
товариства "Держав-
ний експортно-
імпортний банк
України"

Віктор Володимирович Капустін народився 7 квітня 1958 року у місті Києві у родині вчителів. Батько — професор Київського державного університету ім. Т.Шевченка, мати — вчитель української мови та літератури у середній школі.

Успішно закінчивши у 1980 році Київський державний університет ім. Т.Шевченка за спеціальністю економіст-міжнародник, референт-перекладач англійської мови, Віктор Володимирович Капустін у 1981 році вступає на заочне відділення

до Київського інституту народного господарства, де у 1986 році отримує спеціальність економіста. Поєднусь освіту з роботою на посаді економіста центральної бухгалтерії Української Республіканської контори Держбанку СРСР, через кілька місяців обіймає посаду помічника керуючого, а згодом працює головним економістом управління кредитування легкої промисловості цієї установи. У січні 1988 року у зв'язку з реорганізацією банківської системи В.В.Капустіна призна-

чають заступником начальника управління кредитування торгівлі та легкої промисловості одного з найбільших спеціалізованих республіканських банків — Укргітолосоцбанку. У вересні цього ж року він стає заступником начальника планово-економічного управління Укрзованішекономбанку.

У лютому 1992 року В.Капустіна призначають заступником голови правління Державного експортно-імпортного банку України. За ініціативи В.В.Капустіна було проведено перші операції по кореспондентських рахунках із зарубіжними банками, проведено прямі міжнародні розрахунки між українськими та зарубіжними підприємствами, підписано угоди з німецькими, французькими, італійськими банками та організаціями щодо залучення іноземних кредиторів, відкрито перші кредитні лінії.

Із липня 1997 року В.В.Капустін став президентом ОOO "Український фонд розвитку", а через рік його було призначено заступником голови Державного комітету України з питань розвитку підприємництва. Із квітня 1999 року він очолив наглядову раду АБ "Банк регіонального розвитку".

У 2002 році Капустін був обраний народним депутатом України IV скликання. У Верховній Раді обіймав посаду першого заступника голови Комітету з питань фінансів і банківської діяльності. Брав активну участь у розробці та прийнятті принципових для фінансового сектору законів "Про боротьбу з легалізацією (відмиванням) коштів, набутих злочинним шляхом", "Про іпотеку", "Про недержавне пенсійне забезпечення" та інших.

ПОЧЕСНІ ЗВАННЯ “ЗАСЛУЖЕНИЙ ЕКОНОМІСТ УКРАЇНИ”

ПРИСВОЄНИ:



Стаж роботи С.О.Брагіна в колективі НБУ більше одинадцяти років. На зазначеній посаді Сергій

**Сергію
Брагіну,
радникovi Голови
Національного банку
України**

Олександрович працює з травня 2005 року. За час роботи брав безпосередню участь у розробці та запровадженні нормативно-правової бази системи валютного контролю в Україні та у виконанні особливо важливих зовнішньоекономічних міжурядових контрактів. Він ініціював та організовував розробку системи обміну інформацією між державними органами, яка практично виключила можливість перерахування валютних цінностей за кордон під угоди, що не забезпечені товарним покриттям. С.О.Брагін активно працює над виявленням та випередженням схем відливу тіньових коштів через банківську систему. Нагороджений трьома медалями.



С.А.Буковинський працює в Національному банку України із серпня 2000

року спочатку радником Голови, а з листопада 2000 року — на посаді керівника

**Станіславу
Буковинському,
керівниковi Апарату
Ради Національного
банку України**

Апарату Ради НБУ. Станіслав Альбінович як високодосвідчений фахівець організовує аналітично-пошукову та організаційно-інформаційну роботу апарату Ради, бере безпосередню участь у підготовці матеріалів до засідань Ради банку, розробці Основних зasad грошово-кредитної політики, які є керівництвом до дій Національного банку в регулюванні грошового обігу та кредитуванні економіки.

Свій досвід та знання С.А.Буковинський активно

використовує у царині науки та підготовки фахівців для фінансово-банківської сфери. Він є співавтором кількох наукових монографій та автором більш як двадцяти статей. Є членом редколегії журналу “Фінанси України”. Нагороджений орденом “За заслуги” III ступеня, відзначеною Академії економічних наук України “Золота медаль” ім. М.І.Туган-Барановського.



Із лютого 1996 року А.О.Єпіфанов працює ректором-організатором, а з серпня 1997 року — ректором Української академії банківської справи Національного банку України. Він

**Анатолію
Єпіфанову,
ректоровi Української
академії банківської
справи Національного
банку України,
доктору економічних
наук, професору**

став знаним в Україні та за її межами науковцем-економістом, який зробив великий внесок у розвиток економічної теорії та практики. Під його керівництвом створено Ук-

раїнську академію банківської справи Національного банку України — провідний вищий заклад освіти для підготовки фахівців для банківської та фінансово-кредитної систем, започатковано нові напрями і наукові школи з проблем фінансово-банківської діяльності та управління регіональними фінансами, наукові результати яких визнані НАН України, широко рекомендовані і впроваджені в процесі ринкових переворень за роки незалеж-

ності України в практиці діяльності державних органів управління та комерційних структур.

Різnobічна державна, політична, наукова і науково-дослідницька діяльність А.О.Єпіфанова спрямована не тільки на розвиток і реалізацію свого особистого потенціалу як вченого, але й на підтримку, стимулювання наукової роботи всіх викладачів і студентів академії.



**Олександрі
Мануйленко,
начальнику
управління
Національного банку
України в Херсонській
області**

Майже 36 років налічує кредитного інспектора до близько 30 із них — в одному колективі. Із серпня 1974 року, після закінчення Одеського інституту народного господарства за спеціальністю фінанси і кредит, постійно працює в банківській системі України. Пройшла шлях від

кредитного інспектора до начальника управління.

Використовуючи свій професійний досвід, високу кваліфікацію, Олександра Олексandrівна спрямовує роботу управління на відродження довіри населення до банківської системи. На сьогодні в банківській системі області діє 379 банківських установ,

з яких 46 — балансові та 333 — безбалансові. За січень — лютий 2006 року прибуток банківської системи області становив 6.8 млн. грн. Обсяг довгострокових вкладень порівняно з досягнутим на 1 березня 2005 року збільшився на 531.1 млн. грн., або в 2.1 раза.

Продовжують змінюватися взаємини банківських установ та населення області — частка кредитів на споживчі потреби фізичним особам зросла з 28.5 відсотка на 1 березня 2005 року до 38.1 відсотка на 1 березня 2006 року.

Водночас за два місяці цього року населення довірило банківським установам коштів на суму 490.6 млн.

грн., що на 130.6 млн. грн. більше, ніж за відповідний період 2005 року. Всього за станом на 1 березня 2006 року залишки на депозитних рахунках фізичних осіб становили 1 050.7 млн. грн., що на 394.6 млн. грн. більше, ніж на відповідний період минулого року.

Олександра Олександровна переймається не тільки суто фінансовими проблемами. Вона активно співпрацює з обласним краєзнавчим музеєм та займається популяризацією історії національного грошового обігу, нумізматичної продукції, випущеної Національним банком.



**Надії
Пльонсак,
заступникі
начальника
управління
Національного
банку України
у Вінницькій
області**

(Указом Президента України “Про відзначення державними нагородами України працівників підприємств, установ та організацій Вінницької області” від 20 січня 2006 року № 33/2006).

Тридцять п'ять років становить загальний трудовий стаж Надії Петрівни. І весь цей час відданий банківській системі Вінниччини. Достатня професійна

підготовка та чималий практичний досвід допомагали їй чітко й оперативно вирішувати виробничі питання, виконувати завдання щодо участі в реалізації державної політики у сфері банківської діяльності шляхом аналізу показників діяльності банків регіону, внесення пропозицій щодо її поліпшення.

Нині Надія Петрівна на заслуженому відпочинку.



**Миколі
Стародубу,
головному контролерові
— начальнику відділу
Банкнотно-монетного
двору Національного
банку України,
доктору технічних
наук, професору.**

Два ордени “Трудового Червоного прапора”, кілька медалей, серед яких “За трудову відзнаку”, “Ветеран праці”, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1982 р.) —

так держава оцінила багаторічний внесок М.П. Стародуба у розбудову вітчизняної економіки.

Із 1997 року він працював начальником цеху карбування монет масового обігу Мо-

нетного двору Банкнотно-монетного двору Національного банку України. Повернувшись зюди 2000-го, після нетривалої перерви. Працював на посадах завідувача сектору контролю якості продукції Монетного двору.

У квітні 1993 року М.П.Стародуб був обраний дійсним членом (академіком) Академії технологічних наук України, в квітні 1997 обраний членом президії з покладанням на нього відповідальності за розвиток сучасних технологій у машинобудуванні

та інструментальному виробництві.

Працюючи начальником карбувального виробництва монет масового обігу Банкнотно-монетного двору брав активну участь у організації створення, починаючи з будівельних робіт, сучасного комплексно-автоматизованого монетного виробництва на основі комп’ютерних технологій, у модернізації і впровадженні системи завантаження карбувальних монетних комплексів, а також створенні системи ав-

ПОЧЕСНЕ ЗВАННЯ “ЗАСЛУЖЕНИЙ ДІЯЧ НАУКИ І ТЕХНІКИ УКРАЇНИ” ПРИСВОЄННЕ

томатизованого подання заготовок при карбуванні деталей на основі магазинних накопичувачів.

Із серпня 2001 року Микола Павлович працює головним контролером — начальником відділу якості. У вказаний термін він забез-

печив розробку проекту впровадження та сертифікацію системи управління якістю, що відповідає вимогам ДСТУ ISO 9001-2001, проведення сертифікації серійних виробів. Усього за період своєї діяльності він виконав десятки науково-

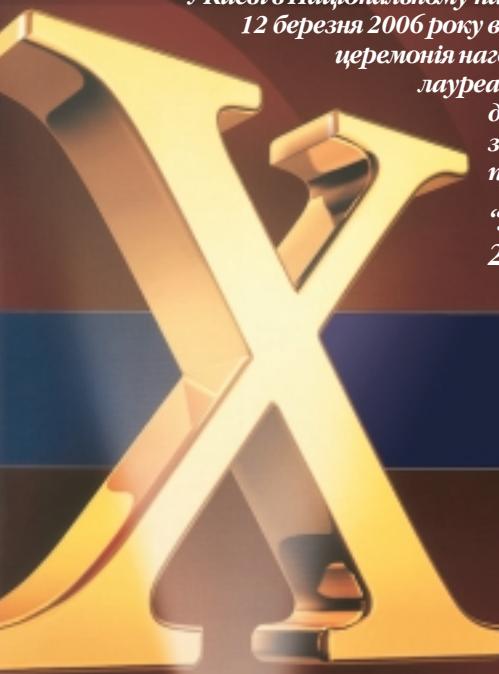
дослідницьких робіт, під його безпосереднім керівництвом упроваджено у виробництво понад 250 найменувань сучасної радіоелектронної апаратури, систем числового програмного управління, обчислювальної та іншої техніки, резуль-

тати яких знайшли відображення в 159 виданих друкованих працях, у тому числі п'яти монографіях, п'яти методичних та навчальних посібниках. М.П.Стародуб отримав 26 авторських свідоцтв на винаходи.

Вітаємо!

Десята загальнонаціональна програма “Людина року-2005”

У Києві в Національному палаці “Україна”
12 березня 2006 року відбулася урочиста
церемонія нагородження
лауреатів та переможців
десятої, ювілейної,
загальнонаціональної
програми
“Людина року-
2005”.



Борис Тимонкін —
“Фінансист року”.



У номінації “Регіональний лідер року” не було рівних Олександру Черевку.



“Вченім року”
визнано
Валерія Гейца.

На здобуття високих лауреатських звань “Людина року-2005” у дев’ятнадцяти номінаціях, які охоплюють найважливіші сфери професійної і громадської діяльності держави, було номіновано загалом 982 претенденти. Усі вони — неординарні особистості, які своєю працею доповнюють літопис здобутків нашої країни.

За рішенням Вищої академічної ради у номінації “Фінансист року” нинішнього року переможцем визнано голову правління АКБ “Укрсоцбанк” Бориса Тимонкіна. Лауреатами в цій номінації стали голова правління АКБ “Мрія” Костянтин Ворушілін і президент ВАТ “КІНТО” Сергій Оксанич.

Почесне звання “Вчений року” здобув директор Інституту економічного прогнозування, академік НАН України, голова Ради Національного банку України, член редакційної колегії журналу “Вісник НБУ” Валерій Геєць.

Є серед переможців і колишній банкір, донедавна — начальник Управління Національного банку України в Черкаській області, а нині — голова Черкаської обласної державної адміністрації Олександр Черевко. Його визнано кращим у номінації “Регіональний лідер року”.

Щиро вітаємо лауреатів і переможців — володарів титулу “Людина року-2005”. Зичимо їм нових перемог, творчих і бізнесових злетів.





**Володимир
Харченко**

Начальник управління методології розрібних платежів департаменту платіжних систем Національного банку України

Десять років тому, а саме 12.12.1995 р.¹, в рамках впровадження власної внутрішньобанківської карткової платіжної системи Промінвестбанк емітував першу в Україні платіжну картку, котра давала змогу її держателю не тільки отримувати готівку з рахунку, а й здійснювати безготівкові розрахунки за товари та послуги. Унаступному, 1996 році, ще кілька банків розпочали створення власних внутрішньобанківських карткових платіжних систем, а наприкінці того ж року окремі банки стали членами міжнародних платіжних систем.

Протягом 10 років загальна кількість банків, які здійснюють емісію та еквайринг платіжних карток різних карткових платіжних систем, сягнула 101. Банками емітовано майже 24.8 млн. платіжних карток, установлено 11 325 банкоматів і 42 361 платіжних терміналів. Лише протягом 2005 року кількість операцій із застосуванням платіжних карток, емітованих українськими банками, сягнула 324.4 млн., а сума операцій – 99 737.5 млн. грн.

Аналіз /

Підсумки діяльності банків України на ринку платіжних карток у 2005 році

ЕМІСІЯ ПЛАТИЖНИХ КАРТОК

За станом на 1 січня 2006 року 101 банк (63% від їх загальної кількості) був членом внутрішньодержавних і міжнародних карткових платіжних систем та здійснював емісію й еквайринг платіжних карток (позаторік таких банків було 93). Як бачимо, протягом 2005 року 8 нових банків, ставши членами відповідних платіжних систем, розпочали випуск та обслуговування платіжних карток.

Загальна кількість платіжних карток, емітованих українськими банками (за якими упродовж року було здійснено хоча б одну операцію), протягом 2005 року збільшилася на 7.7 млн. шт. (на 45%) – із 17.1 млн. шт. до 24.8 млн. шт. (див. таблицю 1). З них на 1 січня 2006 року кількість платіжних карток різних платіжних систем змінилася так:

◆ Національної системи масових електронних платежів (надалі – НСМЕП) – зросла на 17% (139 тис.)

і становила близько 951 тис.;

◆ Укркарт – на 26% (22 тис.) – більш як 107 тис.;

◆ одноемітентних (внутрішньобанківських) платіжних систем – на 16% (316 тис.) – більше 2 262 тис.;

◆ MasterCard – на 35% (2 502 тис.) – понад 9 627 тис.;

◆ VISA – на 67% (4 756 тис.) – майже 11 816 тис.;

◆ інших банківських та небанківських платіжних систем – зменшилася майже на 69% (35 тис.) і становить понад 16 тис. шт.

Із загальної кількості платіжних карток (24 780 тис. шт.) на корпоративні картки припадає 1.3% (331 тис. шт.), а на особисті картки – 98.7% (24 449 тис. шт.). Порівняно з 2004 роком торік кількість корпоративних платіжних карток збільшилася на 90 тис. шт. (із 241 тис. шт. до 331 тис. шт.), тоді як кількість особистих платіжних карток зросла на 7 610 тис. шт. (із 16 839 тис. шт. до 24 449 тис. шт.). Протягом 2005 року питома вага корпоративних платіжних карток зменшилася на 0.1 в. п. – із 1.4

Таблиця 1. Кількість платіжних карток, емітованих банками України

| Платіжні системи | 01.01.2005 р. | 01.01.2006 р. | Відхилення, шт. | Відхилення за 2005 р., % |
|----------------------|---------------|---------------|-----------------|--------------------------|
| Усього, з них: | 17 079 751 | 24 779 526 | 7 699 775 | 45 |
| НСМЕП ² | 812 316 | 950 980 | 138 664 | 17 |
| Укркарт ³ | 85 141 | 107 410 | 22 269 | 26 |
| Одноемітентні | 1 945 968 | 2 262 176 | 316 208 | 16 |
| MasterCard | 7 125 517 | 9 627 023 | 2 501 506 | 35 |
| VISA | 7 059 422 | 11 815 773 | 4 756 351 | 67 |
| Інші | 51 387 | 16 164 | -35 223 | -69 |

¹ За інформацією, наданою банками відповідно до норм Положення “Про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням”, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 19.04.2005 р. № 137.

² Без урахування карток, емітованих Національним банком України.

³ Без урахування карток Укркарт/Maestro, які включаються до показників платіжної системи MasterCard.

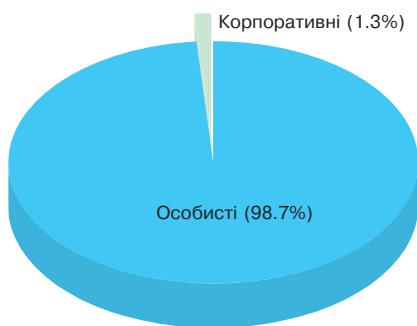
до 1.3% (див. графік 1).

У 2005 році динаміка зростання кількості платіжних карток, емітованих українськими банками, майже відповідала показникам 2004 року, зменшившись тільки на 3 в. п. – із 48 до 45%.

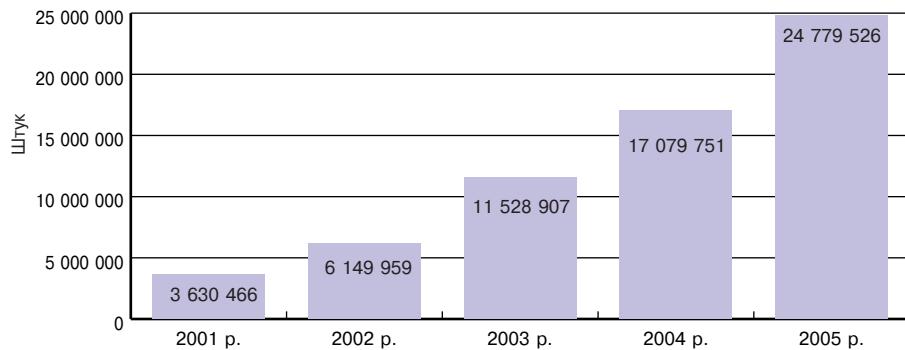
Щорічно приріст емісії банками карток становить майже 1 млн. шт. Про це свідчать підсумки останніх

БЕЗГОТИВОВІ РОЗРАХУНКИ

Графік 1. Частки кількості карток на кінець 2005 року в розрізі їх держателів



Графік 2. Динаміка зростання кількості емітованих карток



років (див. графік 2). Кількість емітованих платіжних карток у розрахунку на одну тисячу мешканців України протягом 2005 року збільшилася на 168 шт. і на 01.01.2006 р. становила близько 528 шт. (на кінець 2003 року

— 241 шт.). Практично всі картки, емітовані українськими банками, є картками з функцією видачі готівки (за винятком карток, що використовуються виключно для розрахунків у мережі Інтернет). Из них близько 85% є дебетовими. Для порівняння: за даними Європейського центрального банку, в країнах Європейського Союзу на кінець 2003 року кількість карток із дебетовою функцією становила в середньому 945 шт., карток із кредитною функцією — 580 шт., карток із функцією видачі готівки — 1 321 шт.

Двадцять банків за підсумками

154.4%) і Кредитпромбанк (на 90.4%).

Індустріалбанк увійшов до двадцяти найбільших емітентів завдяки приєднанню до нього МТ-банку, який мав власну локальну карткову платіжну систему.

Ще десять банків за станом на 01.01.2006 р. емітували від 50 до 100 тис. штук карток. До цієї групи банків входять “Кредит-Дніпро” (93 тис. шт.), Донгорбанк (89 тис. шт.), Мегабанк (84 тис. шт.), ВАБанк (81 тис. шт.), Індексбанк (74 тис. шт.), “Хрестатик” (67 тис. шт.), “Металург” (53 тис. шт.), “Форум” (53 тис. шт.), Райффайзенбанк Україна (51 тис. шт.) і Банк Петрокомерц-Україна (50 тис. шт.)

Найбільший кількісний приріст емітованих платіжних карток, як і в 2004 році, торік мали Приватбанк (3 344 тис. шт.), банки “Надра” (1 281 тис. шт.), “Аval” (626 тис. шт.) та Промінвестбанк (566 тис. шт.). Завдяки цьому протягом 2005 року їм вдалося не лише зберегти лідерство в загальному рейтингу емітентів платіжних карток, а й збільшити свою частку на картковому ринку на 1.2 в. п. — із 71.3 до 72.5%.

ІНФРАСТРУКТУРА ПРИЙМАННЯ КАРТОК

Кількість банкоматів, що обслуговують платіжні картки, 2005 року збільшилась на 3 221 одиницю

Таблиця 2. Банки України — лідери з емісії платіжних карток за станом на 01.01.2006 р.

| № п/п | Назва банку | Усього на 01.01.2005 р. | Усього на 01.01.2006 р. | З них за платіжними системами | | | | Відхилення (приріст або зниження), % |
|-------|----------------------------|-------------------------|-------------------------|-------------------------------|-------------|-----------|-----------------------|--------------------------------------|
| | | | | HSMEP | Master Card | VISA | Одноемітентні та інші | |
| 1 | Приватбанк | 6 008 158 | 9 351 831 | — | 3 943 834 | 5 407 997 | — | 55.7 |
| 2 | “Надра” | 2 016 108 | 3 297 025 | — | 1 094 354 | 2 202 540 | 131 | 63.5 |
| 3 | Промінвестбанк | 2 215 399 | 2 781 384 | — | 1 098 415 | 433 932 | 1 249 037 | 25.5 |
| 4 | “Аval” | 1 958 466 | 2 584 350 | — | 898 538 | 1 288 024 | 397 788 | 32.0 |
| 5 | Ощадбанк | 708 585 | 863 028 | — | 403 851 | 111 539 | 347 638 | 21.8 |
| 6 | Укрпромбанк | 199 445 | 507 444 | — | 253 895 | 253 549 | — | 154.4 |
| 7 | Укросцбанк | 362 933 | 492 738 | — | 179 886 | 312 852 | — | 35.8 |
| 8 | Правекс-банк | 285 016 | 483 593 | — | 124 156 | 359 407 | — | 69.7 |
| 9 | ПУМБ | 450 597 | 470 041 | — | 277 615 | 192 426 | — | 4.3 |
| 10 | Експрес-банк | 409 408 | 447 811 | 447 811 | — | — | — | 9.4 |
| 11 | Імексбанк | 283 748 | 380 917 | 358 196 | 22 721 | — | — | 34.2 |
| 12 | Укrexимбанк | 219 912 | 368 734 | — | 189 329 | 179 405 | — | 67.7 |
| 13 | Укросіббанк | 242 600 | 277 812 | — | 95 522 | 182 222 | 68 | 14.5 |
| 14 | Укргазбанк | 166 629 | 234 523 | — | 119 374 | 115 149 | — | 40.7 |
| 15 | Кредитпромбанк | 85 582 | 162 958 | — | 103 070 | 59 888 | — | 90.4 |
| 16 | Брокбізнесбанк | 52 244 | 161 263 | — | 127 310 | 33 953 | — | 208.7 |
| 17 | “Фінанси та кредит” | 184 955 | 159 248 | — | 35 377 | 123 871 | — | -13.9 |
| 18 | Індустріалбанк | 71 033 | 140 438 | — | 97 058 | — | 43 380 | 97.7 |
| 19 | Кредитбанк | 97 212 | 135 071 | — | 83 284 | 51 787 | — | 38.9 |
| 20 | Морський транспортний банк | 98 960 | 112 466 | — | 5 621 | — | 106 845 | 13.6 |

(39.7%) — із 8 104 до 11 325; платіжних терміналів — на 8 950 (26.8%) — із 33 411 до 42 361; кількість імпринтерів — на 6 592 (18%) — до 43 930.

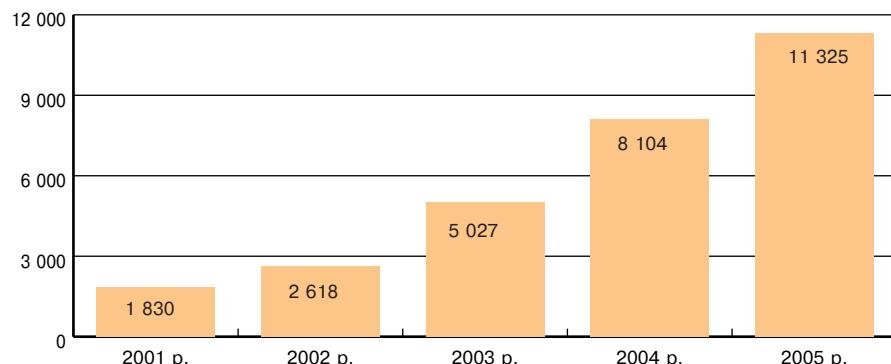
Як і в попередні роки, 2005 року динаміка розширення термінальної інфраструктури не відповідала за всіма її складовими (особливо щодо розвитку інфраструктури в торговельно-сервісній мережі) темпам збільшення банками емісії платіжних карток. Так, якщо кількість емітованих банками платіжних карток протягом минулого року збільшилася на 45%, то кількість банкоматів, які їх обслуговують, — на 39.7%, платіжних терміналів — на 26.8%, кількість імпринтерів — на 18%. Ці показники свідчать, що 2005 року українські банки, як і в останні роки, всі свої зусилля та інвестиції спрямували в основному на забезпечення необхідної інфраструктури для організації видачі готівкових коштів держателям карток.

Стосовно платіжних систем найбільших темпів приросту термінального обладнання в 2005 році добилася платіжна система Укркарт. Зокрема, кількість встановлених нею банкоматів збільшилася на 91.2% (371 одиницю), а платіжних терміналів — на 97.6% (607 одиниць).

Практично однакову динаміку збільшення кількості встановленого термінального обладнання у 2005 році мали міжнародні платіжні системи. Так, кількість банкоматів, які обслуговують картки платіжної системи MasterCard, зросла більш як на 43%, а VISA — на 46.7%. Кількість платіжних терміналів у MasterCard збільшилася на 27.3%, а у VISA — на 27.0%. Близькі до міжнародних платіжних систем показники темпів приросту термінального обладнання у 2005 році було зафіксовано в НСМЕП: приріст кількості банкоматів — 36.9%, платіжних терміналів — 32.6% (див. таблицю 3).

Із загальної кількості платіжних терміналів (42 361 одиниця) у 2005 році для здійснення безготівкових платежів у сфері торгівлі та послуг застосувалися 28 366 (67%) торговельних терміналів, а для видачі готівки — 13 995 (33%) банківських платіжних

Графік 3. Динаміка збільшення кількості встановлених банкоматів (одиниць)



терміналів. Порівняно з 2004 роком частка торговельних терміналів щодо банківського обладнання, яке використовувалося для зняття готівки, збільшилась торік на 2.4 в. п. (6 772 одиниці) — із 64.6 до 67%.

Із 43 930 імпринтерів для безготівкових розрахунків у 2005 році використовувалися 34 393 імпринтери (78.3%), а для видачі готівки — 9 537 (21.7%). У 2005 році порівняно з 2004-м частка імпринтерів, котрі застосовуються для здійснення безготівкових платежів у сфері торгівлі та послуг, збільшилася стосовно імпринтерів, які використовуються для зняття готівки, на 3.7 в. п. (6 555 одиниць) — із 74.6 до 78.3%.

У 2005 році банки встановили 3 221 банкомат — на 144 більше, ніж у 2004 році (3 077 одиниць). Протягом 2004—2005 років їх загалом встановлено 6 298 одиниць, що більше, ніж за всі попередні роки (див. графік 3).

Хоча в кількісному вираженні торік зафіксовано найвищий приріст встановлених банкоматів, у процентному відношенні їх приріст зменшився на 21.5 в. п. — із 61.2 до 39.7%.

Кількість банкоматів у розрахунку на 1 мільйон населення України протягом року збільшилася на 70 одиниць і на 01.01.2006 р. становила 241 одиницю. Цей показник в Україні втрічі менший, ніж у середньому в країнах Європейського Союзу (за даними Європейського центрального банку, на кінець 2003 року — 732 одиниці), а за показниками 2003 року

майже в 7 разів (на кінець 2003 року в Україні було встановлено 105 банкоматів на 1 мільйон чоловік). В окремих країнах Європейського Союзу наприкінці 2003 року цей показник був таким: Чехія — 250 одиниць, Польща — 198, Болгарія — 156, Румунія — 124 одиниці. Враховуючи значні капіталовкладення протягом останніх років з боку українських банків у розвиток банкоматних мереж, можна прогнозувати досягнення, а то й випередження Україною зазначених показників цих країн.

Хоча, як свідчить досвід деяких країн Європейського Союзу із розвинутим картковим ринком, зі збільшенням частки безготівкових розрахунків порівняно з отриманням готівки та розширенням інфраструктури для здійснення безготівкових платежів, необхідність у банкоматах у цих країнах зменшується. Наприклад, у Фінляндії, починаючи з 1999 року до 2003-го, кількість банкоматів на 1 мільйон чоловік постійно зменшується (із 422 до 384 одиниць). Таке зменшення у 2003 році порівняно з показниками 2002 року спостерігалося також у Бельгії (із 684 до 681 од.), Нідерландах (із 466 до 465 од.), Італії (із 683 до 671 од.).

Для України, враховуючи нинішній низький рівень безготівкових розрахунків і випереджуочі темпи емісії платіжних карток, імовірнішим у найближчі роки є подальше збільшення кількості банкоматів, установлених банками, і досягнення показників та-

Таблиця 3. Інфраструктура приймання карток у розрізі платіжних систем (одиниць)

| Платіжні системи | Банкомати | | | | Платіжні термінали | | | |
|------------------|-------------------|-------------------|--------------|------------|--------------------|-------------------|--------------|------------|
| | На 01.01. 2005 р. | На 01.01. 2006 р. | Приріст, од. | Приріст, % | На 01.01. 2005 р. | На 01.01. 2006 р. | Приріст, од. | Приріст, % |
| Усього, з них: | 8 104 | 11 325 | 3 221 | 39.7 | 33 411 | 42 361 | 8 950 | 26.8 |
| НСМЕП | 268 | 367 | 99 | 36.9 | 1 356 | 1 798 | 442 | 32.6 |
| Укркарт | 407 | 778 | 371 | 91.2 | 622 | 1 229 | 607 | 97.6 |
| Одноемітентні | 1 538 | 1 837 | 299 | 19.4 | 5 382 | 5 635 | 253 | 4.7 |
| MasterCard | 6 909 | 9 879 | 2 970 | 43.0 | 30 630 | 38 983 | 8 353 | 27.3 |
| VISA | 6 334 | 9 289 | 2 955 | 46.7 | 29 333 | 37 243 | 7 910 | 27.0 |

Таблиця 4. Банки України – лідери за кількістю встановлених банкоматів за станом на 01.01.2006 р. (одиниць)

| № п/п | Назва банку | На 01.01. 2005 р. | На 01.01. 2006 р. | Приріст за 2005 р., од | Приріст за 2005 р., % |
|-------|---------------------|-------------------|-------------------|------------------------|-----------------------|
| 1 | Приватбанк | 2 029 | 2 934 | 905 | 44.6 |
| 2 | “Аvalь” | 1 130 | 1 411 | 281 | 24.9 |
| 3 | Промінвестбанк | 976 | 1 175 | 199 | 20.4 |
| 4 | “Надра” | 429 | 593 | 164 | 38.2 |
| 5 | Ощадбанк | 282 | 509 | 227 | 80.5 |
| 6 | Укрсоцбанк | 250 | 500 | 250 | 100.0 |
| 7 | Укросиббанк | 241 | 427 | 186 | 77.2 |
| 8 | Укргазбанк | 273 | 367 | 94 | 34.4 |
| 9 | Укrexимбанк | 253 | 308 | 55 | 21.7 |
| 10 | ПУМБ | 341 | 291 | -50 | -14.7 |
| 11 | Експрес-банк | 178 | 225 | 47 | 26.4 |
| 12 | Правекс-банк | 214 | 215 | 1 | 0.5 |
| 13 | Укрпромбанк | 104 | 201 | 97 | 93.3 |
| 14 | “Фінанси та кредит” | 102 | 183 | 81 | 79.4 |
| 15 | ВАБанк | 76 | 129 | 53 | 69.7 |
| 16 | Кредитпромбанк | 63 | 126 | 63 | 100.0 |
| 17 | Індустріалбанк | 33 | 114 | 81 | 245.5 |
| 18 | “Хрешчатик” | 64 | 106 | 42 | 65.6 |
| 19 | “Форум” | 52 | 104 | 52 | 100.0 |

ких країн, як Греція та Ірландія, котрі мають понад 400 банкоматів на мільйон чоловік населення.

Якщо порівнювати кількість банкоматів із кількістю емітованих платіжних карток, то за станом на 01.01.2006 р. 11 325 встановлених в Україні банкоматів обслуговували 24.8 млн. емітованих платіжних карток, тобто в середньому на один банкомат припадало 2 188 карток, що на 81 платіжну картку більше, ніж у 2004 році (2 107).

На кінець 2005 року 90 банків мали власні банкомати (у 2004 році – 84 банки). З них 19 банків (на 4 більше, ніж у 2004 році) встановили понад 100 банкоматів (див. таблицю 4).

Загалом на ці банки припадало майже 87.6% всіх банкоматів (9 918 од.), що функціонували в Україні в 2005 році.

За чисельністю встановлених банкоматів лідерами залишаються Приватбанк (2 934 од.), “Аvalь” (1 411 од.) та Промінвестбанк (1 175 од.). Разом вони встановили майже половину (48.7%) всіх банкоматів в Україні. Темпи приросту кількості банкоматів у цих банків 2004 року становили відповідно 44.6% (905 од.), 24.9% (281 од.) і 20.4% (199 од.).

Динамічніше за всіх (із банків, які встановили понад 100 банкоматів) у 2004 році розвивали свою банкоматну мережу Укрсоцбанк, Укрпромбанк, Кредитпромбанк і банк “Форум” які в 2005 році практично подвоїли кількість встановлених ними банкоматів.

Вісім банків на звітну дату встаново-

вили від 50 до 100 банкоматів. Це, зокрема, “Південний” (96 од.), Імекс-банк (95 од.), Брокбізнесбанк (94 од.), Кредитбанк (87 од.), Донгорбанк (69 од.), Морський транспортний банк (58 од.), “Кредит-Дніпро” (51 од.), “Мрія” (51 од.).

За числом встановлених платіжних терміналів на ринку еквайрингу лідером, як і раніше, залишається Приватбанк, хоча його частка на ринку, попри найбільшу кількість встановлених за рік терміналів (2 952 од.), на 01.01.2005 р. зменшилася на 3 в. п. (із 46 до 43%). Протягом останніх трьох років частка цього банку на ринку еквайрингу скратилася на 20 в. п. (із 63 до 43%).

Щодо кількості встановлених про-

тягом минулого року платіжних терміналів, окрім Приватбанку, найбільший приріст порівняно з 2004 роком мали банки “Надра” (1 056 од.), “Фінанси та кредит” (619 од.) та Укrexимбанк (534 од.).

На кінець 2005 року 15 українських банків встановили понад 500 платіжних терміналів. Серед них найдинамічніше розвивали цей напрям діяльності Укросиббанк і “Південний”, які більш як подвоїли кількість встановлених платіжних терміналів, збільшивши їх кількість відповідно на 122.6% (до 837 одиниць) та на 107.1% (до 526 одиниць) — див. таблицю 5.

Торговельним еквайрингом, як і протягом останніх кількох років, займаються переважно банки, які є лідерами з емісії платіжних карток і які в змозі вкладати значні інвестиції у цей напрям діяльності.

Динаміка зростання кількості платіжних терміналів у 2005 році дещо поліпшилася порівняно з 2004 роком (на 0.4 в. п.) — з 26.4 до 26.8%, але порівняно з іншими сегментами цього ринку є найнижчою. Водночас не можна не зауважити й позитивні тенденції, які з'явилися в 2004–2005 рр. у розвитку термінального обладнання в торговельно-сервісній сфері. Так, у 2005 році динаміка збільшення чисельності торговельних терміналів зросла порівняно з 2004 роком на 3.1 в. п. — із 28.3 до 31.4%.

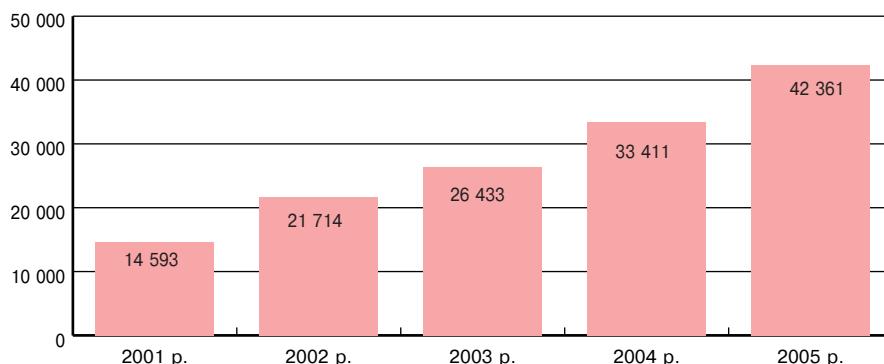
Минулого року порівняно з попередніми роками зафіксовано найвищий кількісний приріст платіжних терміналів — на 8 950 (26.8%) — із 33 411 до 42 361 (див. графік 4).

Якщо порівнювати кількість платіжних терміналів із кількістю емітованих платіжних карток, то за станом на

Таблиця 5. Банки України – лідери щодо кількості встановлених платіжних терміналів за станом на 01.01.2006 р. (одиниць)

| № п/п | Назва банку | На 01.01. 2005 р. | На 01.01. 2006 р. | Приріст за 2005 р., од | Приріст за 2005 р., % |
|-------|---------------------|-------------------|-------------------|------------------------|-----------------------|
| 1 | Приватбанк | 15 309 | 18 261 | 2 952 | 19.3 |
| 2 | “Аvalь” | 4 471 | 4 643 | 172 | 3.8 |
| 3 | “Надра” | 1 893 | 2 949 | 1 056 | 55.8 |
| 4 | Ощадбанк | 1 722 | 2 060 | 338 | 19.6 |
| 5 | “Фінанси та кредит” | 1 137 | 1 756 | 619 | 54.4 |
| 6 | Промінвестбанк | 1 172 | 1 641 | 469 | 40.0 |
| 7 | Укrexимбанк | 974 | 1 508 | 534 | 54.8 |
| 8 | ПУМБ | 717 | 1 031 | 314 | 43.8 |
| 9 | Укросиббанк | 376 | 837 | 461 | 122.6 |
| 10 | Імекс-банк | 510 | 741 | 231 | 45.3 |
| 11 | Експрес-банк | 493 | 654 | 161 | 32.7 |
| 12 | Укрсоцбанк | 505 | 611 | 106 | 21.0 |
| 13 | Правекс-банк | 427 | 563 | 136 | 31.9 |
| 14 | Укргазбанк | 371 | 543 | 172 | 46.4 |
| 15 | “Південний” | 254 | 526 | 272 | 107.1 |

Графік 4. Динаміка зростання кількості встановлених платіжних терміналів (одиниць)



01.01.2006 р. 42 361 встановлений в Україні платіжний термінал обслуговував 24.8 млн. карток, тобто в середньому на один термінал припадало 585 карток, що на 74 платіжні картки більше, ніж у 2004 році. Щодо торговельних терміналів це співвідношення ще нижче – 874 платіжні картки на один термінал (у 2004 році – 791).

Кількість платіжних терміналів у розрахунку на 1 мільйон чоловік протягом року збільшилася в Україні на 196 одиниць і на 01.01.2006 р. становила 903 одиниці. З них торговельних терміналів у розрахунку на 1 мільйон чоловік на 01.01.2006 р. налічувалося 604 одиниці (на кінець 2003 року – 352 од.). Цей показник у нашій країні значно менший, ніж у середньому в країнах Європейського Союзу (за даними Європейського центрального банку, на кінець 2003 року – 13 678 одиниць, які приймають картки з дебетовою функцією). В окремих країнах ЄС на кінець 2003 року цей показник був таким: Чехія – 3 018 од., Польща – 2 191 од., Румунія – 534 од., Болгарія – 478 од.

За деякими оцінками, в Україні на сьогодні встановлено від 300 до 400 тис. касових терміналів та інших реєстраторів розрахункових операцій. Для обладнання цих торговельно-сервісних точок необхідним термінальним обладнанням нашій країні, за наявності нинішніх 28 366 торго-

вельних терміналів (установлених протягом 9–10 років), потрібно збільшити їх кількість щонайменше в 10 разів, аби досягнути показника в 6 000 торговельних терміналів на 1 мільйон чоловік населення. Але й це дасть змогу всього лише зрівнятися з такою країною, як Естонія (6 783 од. на кінець 2003 року), в якої він, до речі, удвічі нижчий, ніж у середньому в країнах Європейського Союзу.

Зазначені показники свідчать як про нерозвинутість торговельного еквайрингу в Україні та інфраструктури приймання платіжних карток у торговілі і сфері послуг, так і про недостатню розвинутість вітчизняної торговельно-сервісної мережі як такої. Звідси й низькі показники безготівкових платежів із використанням платіжних карток, емітованих українськими банками (близько 5%).

ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТИЖНИХ КАРТОК

На рисунку 5 зображено динаміку зростання кількості операцій із застосуванням платіжних карток, емітованих українськими банками, торік збільшилася на 86.5 млн. (36.4%) і становила 324.4 млн., а suma операцій за платіжними картками зросла на 35 979.0 млн. грн. (56.4%) – до 99 737.5 млн. грн. (див. таблицю 6).

Найбільшу частку в загальних обся-

гах операцій за платіжними картками, емітованими українськими банками, становлять операції з використанням карток міжнародних платіжних систем MasterCard і VISA: відповідно 36.9% (36 778.1 млн. грн.) і 46.4% (46 282.3 млн. грн.).

Порівняно з 2004 роком частка обсягів операцій за платіжними картками MasterCard зменшилася на 1.2 в. п. (із 38.1 до 36.9%), а картками VISA – збільшилася на 6.4 в. п. (із 40.0 до 46.4%). Найбільшими в 2005 році були темпи приросту за операціями з використанням платіжних карток VISA: загальна їх suma зросла порівняно з 2004 роком на 81.4% (20 767.4 млн. грн.), що дало змогу цій платіжній системі за обсягами операцій збільшити свою частку на картковому ринку України і практично відновити показники, які вона мала в 2003 році (46.8%).

Збільшення частки обсягів операцій за платіжними картками VISA в 2005 році відбулося в основному внаслідок зменшення частки внутрішньодержавних одноемітентних систем окремих банків та інших платіжних систем. До групи інших платіжних систем входять переважно російські платіжні системи, а також платіжні системи, створеніного чесу українськими банками і заявлені ними як міжбанківські багатоемітентні системи. Але наразі ці системи не отримали належного розвитку і практично не функціонують.

Високі темпи приросту обсягів операцій (48.4%) дали змогу банкам – членам НСМЕП за підсумками 2005 року (як і за підсумками першого півріччя) за загальними обсягами операцій із платіжними картками випередити групу банків, які розвивають свої локальні одноемітентні платіжні системи. Частка НСМЕП за обсягами операцій торік становила 7.9%, а одноемітентних платіжних систем – 7.4% (див. графік 5).

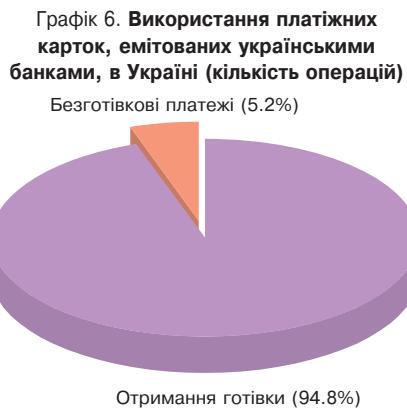
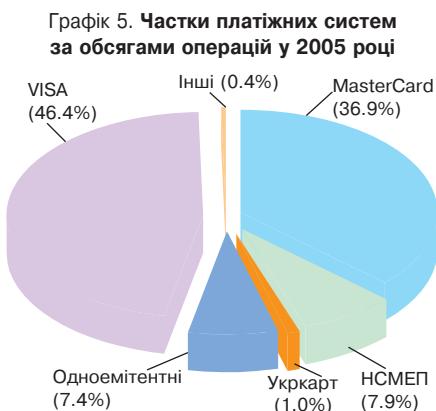
У цілому тенденція щодо збільшення частки міжбанківських платіжних

Таблиця 6. Кількість та suma операцій за платіжними картками, емітованими українськими банками

| Платіжні системи | Кількість операцій (млн. шт.) | | | | Сума операцій (млн. грн.) | | | |
|--------------------|-------------------------------|---------|----------------------------------|---------------------------|---------------------------|----------|----------------------------------|---------------------------|
| | 2004 р. | 2005 р. | Відхилення за 2005 рік, млн. шт. | Відхилення за 2005 рік, % | 2004 р. | 2005 р. | Відхилення за 2005 рік, млн. шт. | Відхилення за 2005 рік, % |
| Усього, з них: | 237.9 | 324.4 | 86.5 | 36.4 | 63 758.5 | 99 737.5 | 35 979.0 | 56.4 |
| НСМЕП ⁴ | 11.9 | 17.1 | 5.2 | 43.7 | 5 275.8 | 7 829.9 | 2 554.1 | 48.4 |
| Укркарт | 1.4 | 1.8 | 0.4 | 28.6 | 748.1 | 987.6 | 239.5 | 32.0 |
| Одноемітентні | 25.5 | 26.3 | 0.8 | 3.1 | 6 086.4 | 7 420.6 | 1 334.2 | 21.9 |
| MasterCard | 98.3 | 125.1 | 26.8 | 27.3 | 24 320.0 | 36 778.1 | 12 458.1 | 51.2 |
| VISA | 98.7 | 153.6 | 54.9 | 55.6 | 25 514.9 | 46 282.3 | 20 767.4 | 81.4 |
| Інші | 2.1 | 0.5 | -1.6 | -76.2 | 1 813.3 | 439.0 | -1 374.3 | -75.8 |

⁴ Без урахування операцій за платіжними картками, емітованими Національним банком України.

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ



систем на картковому ринку України, яка сформувалася останніми роками, внаслідок зменшення частки локальних одноемітентних систем тривала ї у 2005 році.

Торік в Україні здійснено понад 327.0 млн. операцій із використанням платіжних карток на суму 100 729.5 млн. грн. З них 322.6 млн. — внутрішньоукраїнських операцій за платіжними картками, емітованими вітчизняними банками, здійснено на суму 97 282.2 млн. грн. і 4.4 млн. операцій за картками, випущеними банками-нерезидентами, на суму 3 447.3 млн. грн.

За межами України держателі платіжних карток українських банків здійснили понад 1.8 млн. операцій на суму 2 455.3 млн. грн. (див. таблицю 7).

Відношення кількості безготівкових до готівкових операцій за картками, емітованими українськими банками, у 2005 році становило відповідно 5.4% до 94.6%. Порівняно з 2004 роком частка безготівкових операцій збільшилася на 0.2 в. п. (з 5.2 до 5.4%).

Відношення суми безготівкових до готівкових операцій за картками, емітованими українськими банками, у 2005 році становило відповідно 3.2% до 96.8%. Порівняно з 2004 роком частка обсягів безготівкових операцій змінилася на 2.2 в. п. (з 5.4 до 3.2%).

Держателі платіжних карток украї-

їнських банків на території України використовували їх в основному для зняття готівки. У 2005 році на ці операції в Україні припадало 94.8% (305.9 млн. шт.) від загальної кількості внутрішньодержавних операцій, що становило 97.9% (95 204.7 млн. грн.) від загальноого обороту в Україні за платіжними картками, емітованими українськими банками. Відповідно на безготівкові операції припадало 5.2% (16.7 млн. шт.), а їх частка в сумарному обороті за такими операціями становила 2.1% (2 077.5 млн. грн.) — див. графік 6.

Порівняно з 2004 роком частка безготівкових операцій в Україні за їх кількістю за платіжними картками, емітованими українськими банками, у 2005 році зросла на 0.3 в. п. (із 4.9 до 5.2%), а частка за сумою операцій зменшилася на 2.1 в. п. (із 4.2 до 2.1%). Останній показник є єдиним, за яким відбулося зменшення в 2005 році. За всіма іншими показниками (як кількісними, так і за обсягами операцій безготівкових платежів) у 2005 році зафіксовано приріст.

Аналіз отриманих даних у розрізі банків показав значне зменшення обсягу безготівкових платежів, які здійснювалися на території України одним банком, що мав значну емісію власних локальних карток, які використовувалися ним у тому числі й для

споживчого кредитування. У зв'язку зі згортанням протягом року банком даного проекту відбулося й значне зменшення обсягів безготівкових платежів за картками цього банку, що вплинуло й на загальні показники всіх банків.

Як і в 2004 році, торік держателі платіжних карток українських банків за кордоном здійснювали значно більше безготівкових платежів, ніж знімали готівку (у відношенні 61.1% до 38.9% за кількістю операцій) (див. графік 7), хоча за сумою операцій безготівкові платежі становлять трохи менший відсоток — відповідно 45.6% до 54.4%.

Такі дані використання платіжних карток за кордоном є цілком зrozумілыми. Дорога готівка (сплата більших комісійних за її отримання) у поєднанні з розвинутою інфраструктурою приймання платіжних карток у тих країнах, де вони здійснюються, є важливими передумовами до використання їх держателями для безготівкових розрахунків за товари та послуги. Важливим фактором при цьому та-коже є наявність певної культури та ділових звичаїв у розрахунках у певних країнах. Це стосується як самих держателів карток, так і торговців, які приймають їх в оплату.

В Україні, на жаль, поки що не створено належних умов для істотного збільшення частки безготівкових розрахунків. У переважній більшості картки є дебетовими (блізько 85%) і використовуються для зняття готівки в мережі емітента (як правило, без сплати комісійних). Частка кредитних карток є незначною, проте й вони переважно застосовуються як дебетові картки. Нерозвинута інфраструктура приймання платіжних карток у поєднанні з відсутністю в Україні традицій роздрібних розрахунків населення поряд із за-значеними вище є основними стримуючими факторами розвитку безготівкових розрахунків.

Як свідчить тенденція останніх років, банки не в змозі за короткий

Таблиця 7. Дані щодо кількості і сум операцій із використанням платіжних карток у 2005 році (кількість — у млн. шт., суми — в млн. грн.)

| № п/п | Використання платіжних карток | Оплата товарів (послуг) | | Зняття готівки | | Усього | |
|----------|--|-------------------------|------------------|-----------------------|------------------|-----------------------|------------------|
| | | Кількість операцій | Сума операцій | Кількість операцій | Сума операцій | Кількість операцій | Сума операцій |
| 1 | Емітованих українськими банками в Україні | 16.7 | 2 077.5 | 305.9 | 95 204.7 | 322.6 | 97 282.2 |
| 2 | Емітованих банками-нерезидентами в Україні | 1.0 | 769.2 | 3.4 | 2 678.1 | 4.4 | 3 447.3 |
| 3 | Емітованих українськими банками за кордоном | 1.1 | 1 118.5 | 0.7 | 13 36.8 | 1.8 | 2 455.3 |
| 4 | Усього в Україні (1+2) | 17.7 | 2 846.7 | 309.3 | 97 882.8 | 327.0 | 100 729.5 |
| 5 | Усього за картками, емітованими українськими банками (1+3) | 17.8 | 3 196.0 | 306.6 | 96 541.5 | 324.4 | 99 737.5 |

час самостійно змінити цю ситуацію. Для кардинальної зміни структури карткового ринку необхідно вживати заходи на рівні уряду та Національного банку, спрямовані на збільшення частки безготівкових розрахунків. Показники використання за кордоном емітованих українськими банками платіжних карток мають стати певним орієнтиром у цьому.

За підсумками 2005 року, в структурі безготівкових розрахунків за платіжними картками, емітованими українськими банками, такі розрахунки за межами України становлять майже 35% (1 118.5 млн. грн.), а безготівкові розрахунки в Україні — 65% (2 077.5 млн. грн.). Тобто за картками, емітованими українськими банками, за кордоном здійснювалася більш як кожна третя безготівкова операція.

Однак необхідно зауважити, що частка обороту за українськими картками за межами країни в 2005 році була незначною і становила лише 2.5% (2 455.3 млн. грн.) від загальної суми операцій, здійснених за картками, емітованими українськими банками (99 737.5 млн. грн.). Тому ці операції істотно не вплинули на загальну структуру карткових операцій.

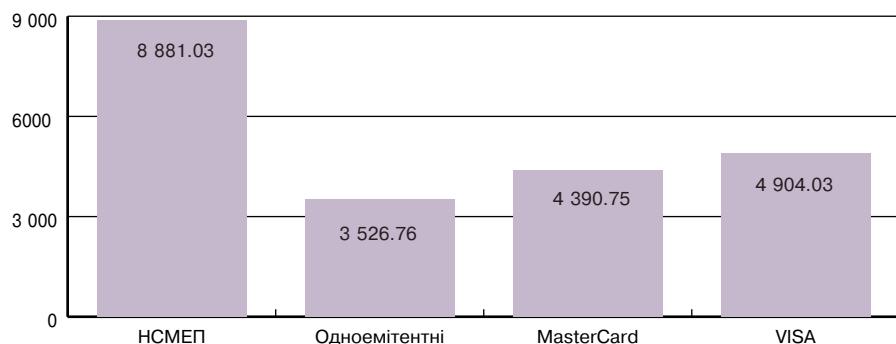
За картками, емітованими банками-нерезидентами, які торік використовувалися в Україні, також зафіксовані достатньо високі показники безготівкових операцій — понад 22.7% від кількості всіх операцій. Це більш як у чотири рази перевищує аналогічний показник за картками, емітованими українськими банками (5.2%).

Порівнюючи обсяги операцій, здійснених у 2005 році за платіжними картками, емітованими українськими банками за кордоном (2 455.3 млн. грн.), з обсягами операцій за платіжними картками, емітованими банками-нерезидентами в Україні (3 447.3 млн. грн.), можна відзначити наявність позитивного сальдо за картковими транскордонними операціями у розмірі 992 млн. грн. на користь України.

Протягом 2005 року за платіжними картками всіх платіжних систем, які функціонують в Україні, щомісяця здійснювалося понад 27 млн. операцій (на 7.2 млн. операцій більше, ніж у 2004 році), а середньомісячний оборот становив 8 311.5 млн. грн., що на 2 998.3 млн. грн. більше, ніж у 2004 році.

Середній оборот за однією платіжною карткою, виходячи із середньої кількості функціонуючих в Україні карток за всіма платіжними системами загалом (20.9 млн. шт.), протягом 2005 року зрос та порівняно з 2004 роком на

Графік 8. Середній оборот за однією карткою в 2005 р. (грн.)



308.37 грн. і становив 4 765.37 грн., а середня сума однієї операції дорівнювала 307.44 грн., що майже на 40 грн. більше, ніж у 2004 році.

За однією платіжною карткою, емітованою українськими банками, протягом 2005 року здійснювалося 15.5 операцій, що на 1.1 операції менше, ніж позаторік. Подібну негативну динаміку зафіксовано вперше за останні три роки. Зменшення кількості операцій за однією карткою за рік спостерігалося в 2005 році майже за всіма платіжними системами (внутрішньодержавні одноемітентні — з 14.3 до 12.5, MasterCard — із 16.4 до 14.9, VISA — із 17.0 до 16.3), окрім NSMEP, у якій активність використання платіжних карток зросла із 18.3 до 19.4 операції. Серед причин зменшення кількості операцій за однією платіжною карткою за рік одночасно зі зростанням середнього обороту за нею за рік та середньої суми однієї операції — збільшення в портфелі банків карток, які видаються під час відкриття депозитів і використовуються, як правило, для отримання нарахованих процентів.

Для порівняння показників використання платіжних карток у торговельно-сервісній мережі та для отримання готівки в розрізі платіжних систем, які функціонують в Україні, наведено загальні показники за всіма діючими в Україні платіжними системами. Для аналізу взято середню кількість карток у 2005 році.

Найвищий показник серед платіжних систем, які порівнюються, за середньорічним оборотом за однією карткою в 2005 році мала NSMEP — 8 881.03 грн., у якої приріст порівняно з 2004 роком становив 8.3% (734.17 грн.).

Значно нижчий середньорічний оборот за однією карткою в 2005 році зафіксовано в міжнародних платіжних системах MasterCard (4 390.75 грн.) та VISA (4 904.03 грн.), а також у групи

внутрішньодержавних одноемітентних систем (3 526.76 грн.) — див. графік 8.

У всіх цих платіжних систем у 2005 році порівняно з 2004 роком також було зафіксовано приріст за середньорічним оборотом за однією карткою, зокрема у MasterCard — на 10.4% (456.21 грн.), VISA — на 13.3% (654 грн.), а також у групи внутрішньодержавних одноемітентних систем на 3.3% (116.63 грн.).

Наведені дані свідчать насамперед про те, що для платіжних карток, емітованих банками — членами платіжних систем — лідерами за обсягами емісії карток, характерні досить низькі показники їх використання держателями.

2005 року найбільша середня suma однієї операції за платіжними картками, емітованими українськими банками, була у NSMEP — 457.79 грн. Це на 12.61 грн. перевищує показник 2004 року. Серед міжнародних платіжних систем за цим показником так само, як і за середньорічним оборотом за однією карткою, певну перевагу має платіжна система VISA. Середня suma однієї операції за карткою VISA в 2005 році становила 300.86 грн. (приріст — 50.86 грн.), а за карткою MasterCard — 294.68 грн. (приріст — 54.77 грн.). Найменшу середню суму однієї операції за платіжною карткою в минулому році зафіксовано у групи внутрішньодержавних одноемітентних платіжних систем — 282.14 грн. (приріст — 43.67 грн.).

Тепер проаналізуємо використання платіжних карток відповідних платіжних систем під час здійснення безготівкових розрахунків і отримання готівки. Загалом за всіма платіжними системами середній оборот у торговельно-сервісній мережі в Україні за 2005 рік за однією карткою, емітованою українськими банками, становив 152.70 грн. (зменшення на 27.70 грн.), а середня suma однієї операції за безготівковими платежами — 190.88 грн. (зменшення на 34.62 грн.).

Таблиця 8. Показники використання в 2005 році платіжних карток, емітованих українськими банками (кількість — в одиницях., суми — в грн.)⁵

| № п/п | Платіжні системи | Кількість операцій за однією карткою за рік | Середньорічний оборот за однією карткою | Середня сума однієї операції |
|----------|--|---|---|------------------------------|
| 1 | НСМЕП⁴ | 19.4 | 8 881.03 | 457.79 |
| 1.1 | Безготівкові платежі | 0.2 | 30.87 | 154.35 |
| 1.2 | Отримання готівки | 19.2 | 8 850.16 | 460.95 |
| 2 | Внутрішньодержавні одноемітентні | 12.5 | 3 526.76 | 282.14 |
| 2.1 | Безготівкові платежі | 0.6 | 26.56 | 44.27 |
| 2.2 | Отримання готівки | 11.9 | 3 500.20 | 294.13 |
| 3 | MasterCard | 14.9 | 4 390.75 | 294.68 |
| 3.1 | Безготівкові платежі | 0.7 | 122.45 | 174.93 |
| 3.2 | Отримання готівки | 14.2 | 4 268.30 | 300.58 |
| 4 | VISA | 16.3 | 4 904.03 | 300.86 |
| 4.1 | Безготівкові платежі | 1.1 | 182.39 | 165.81 |
| 4.2 | Отримання готівки | 15.2 | 4 721.64 | 310.63 |
| 5 | Усього за всіма платіжними системами, у тому числі: | 15.5 | 4 765.37 | 307.44 |
| 5.1 | Безготівкові платежі | 0.8 | 152.70 | 190.88 |
| 5.2 | Отримання готівки | 14.7 | 4 612.67 | 313.79 |

У розрізі платіжних систем найбільший середньорічний оборот за однією платіжною карткою в 2005 році мали міжнародні платіжні системи VISA (182.39 грн.) і MasterCard (122.45 грн.). При цьому порівняно з 2004 роком торік він зрос у VISA на 83 грн., а в MasterCard — на 45.21 грн. У НСМЕП та внутрішньодержавних одноемітентних платіжних систем цей показник зазнав незначного відхилення й у 2005 році становив відповідно 30.87 грн. і 26.56 грн. (див. таблицю 8).

Порівняно з 2004 роком середня су- ма однієї операції за безготівковими платежами із застосуванням платіжних карток, емітованими українськими бан- ками, торік у VISA збільшилася на 75.46 грн. і становить 165.81 грн., у MasterCard — на 46.20 грн. (збільшилася до 174.93 грн.), в одноемітентних платіжних си- стем — на 14.94 грн. (до 44.27 грн.), а в НСМЕП зменшилася на 96.85 грн. (до 154.35 грн.).

Зменшення середньої суми однієї операції у НСМЕП було прогнозовано- не з розвитком еквайрингової мережі цієї системи: картка НСМЕП має платіжний додаток “електронний гаманець”, який дає змогу здійснювати платежі на невеликі суми, що досить дешево для еквайра з огляду на ціну трансакції. При масовому застосу- ванні в торгівлі та сфері послуг елек- тронних гаманців середня сума однієї

операції в НСМЕП може бути істотно зменшена.

Найактивніше для безготівкових розрахунків торік використовувалися картки платіжної системи VISA (1.1 операції за рік). Платіжні картки MasterCard і внутрішньодержавних одноемітентних платіжних систем викори- стовувалися в торговельно-сервісній мережі практично з однаковою ак- тивністю — відповідно 0.7 і 0.6 операції за однією карткою за рік, а НСМЕП — 0.2 операції. В усіх платіжних системах, наведених у таблиці 8, за винятком MasterCard (збільшення на 0.1 операції), зазначений показник залишився на минулорічному рівні.

Якщо порівняти показники активності проведення безготівкових пла- тежів з отриманням готівки за пла- тіжними картками, то можна зауважи- ти, що для зняття готівки картки, емітовані українськими банками, ви- користовуються більш як у 18 разів частіше, ніж для розрахунків за това- ри та послуги. Загалом в Україні за

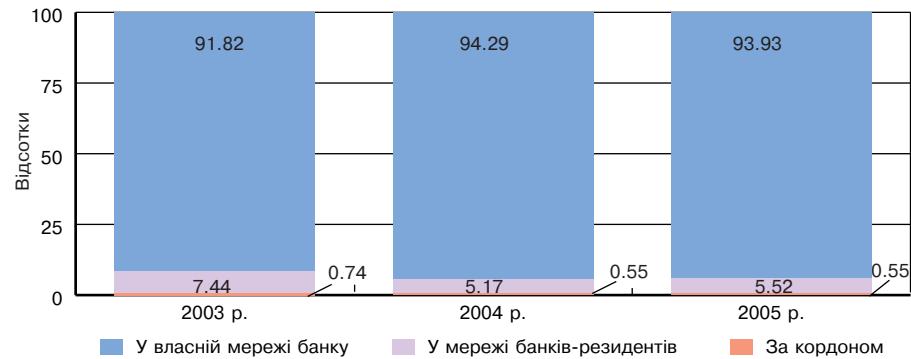
однією карткою, емітованою вітчиз- няними банками, за рік держателями було отримано готівкою в серед-ньому по 4 612.67 грн. (відповідно середня сума однієї операції становила 313.79 грн.). Порівняно з 2004 роком середньорічний оборот з отримання готівки за однією карткою в 2005 році зрос на 466.02 грн., а середня сума однієї операції з отримання готівки збільшилась на 49.67 грн.

За цими показниками найбільші обороти за однією карткою і середньою сумою операцій в 2005 році були в НСМЕП: відповідно 8 850.16 грн. (приріст за рік — 753.54 грн.) і 460.95 грн. (приріст за рік — 13.62 грн.).

За іншими платіжними системами спостерігалися близькі до середніх і навіть дещо нижчі від середніх показни- ки використання карток для зняття готівки. При цьому середній оборот за однією карткою за 2005 рік і серед-ня сума однієї операції зняття готівко- вих коштів була дещо вищою у VISA, а найнижчі показники зафіксовані за картками внутрішньодержавних одно- емітентних платіжних систем. Зокрема у VISA — 4 721.64 грн. і 310.63 грн., MasterCard — 4 268.30 грн. і 300.58 грн., у внутрішньодержавних одно- емітентних платіжних систем — 3 500.20 грн. і 294.13 грн. За цими показни- ками приріст за 2005 рік порівняно з 2004 роком у зазначених платіжних системах становив від 10 до 20%.

Операції, які здійснювалися 2005 року в Україні за всіма картками, емітованими вітчизняними банками, як і 2004 року, становили 99.45% від загальnoї кількості операцій. При цьому переважну більшість операцій держателі платіжних карток українських банків здійснювали у власній мережі банку-емінента і лише близько 5.52% операцій — у мережі інших банків-ре- зидентів. За кордоном здійснювалося близько 0.55% операцій. Дані останніх трьох років (див. графік 9) свідчать про те, що держателі платіжних карток,

Графік 9. Використання платіжних карток, емітованих українськими банками, у розрізі мереж їх оброблення (за кількістю операцій)



⁴ Без урахування операцій за платіжними картками, емітованими Національним банком України.

⁵ Дані за платіжною системою Укркарт не наве- дені через відсутність офіційних даних щодо емісії карток Укркарт/Maestro.

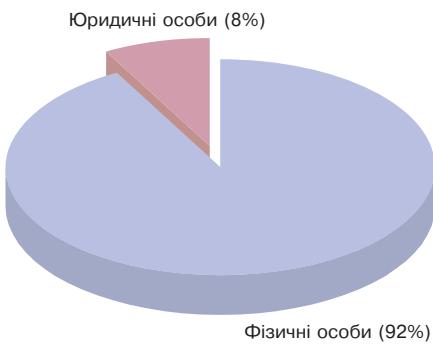
Графік 10. Використання платіжних карток, емітованих українськими банками, у 2005 році в розрізі мереж їх оброблення (за сумою операцій)



емітованих українськими банками, здійснюють операції з їх використанням в основному в межах своєї країни, а обсяги використання карток за межами України є незначними.

За сумою операцій, здійснюваних у 2005 році в Україні за платіжними картками, емітованими українськими банками, 97.5% (97 282.3 млн. грн.) від їх загальної суми становили операції, які виконувалися на території України. З них у власній мережі банку-емітента – 93.7% (93 454.3 млн.

Графік 11. Частки обсягів операцій за картками, емітованими українським банками, у 2005 році у розрізі суб'єктів розрахунків



грн.), у мережі інших банків-резидентів – 3.8% (3 828.0 млн. грн.) Обсяги операцій за кордоном становили 2.5% (2 455.2 млн. грн.).

Порівняно з 2004 роком частка обсягів операцій, котрі здійснювалися в Україні за платіжними картками, емітованими українськими банками, збільшилась на 0.4 в. п. (у власній мережі банку-емітента – на 0.2 в. п., і в мережі інших банків-резидентів – на 0.2 в. п.) за рахунок скорочення обсягів операцій за кордоном (див. графік 10).

Протягом 2005 року переважну більшість операцій із використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, виконували фізичні особи – 98.7% (320.2 млн. шт.) від загальної кількості операцій, тоді як юридичні особи – тільки 1.3% (4.2 млн. шт.). Водночас за обсягами операцій це співвідношення дещо менше. Фізичні особи виконали торік операцій із використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, на суму 92 142.3 млн. грн. (92.4%), а юридичні особи – 7 595.2 млн. грн. (7.6%) (див. графік 11).

За минулій рік залишки коштів у банках на карткових рахунках зросли на 124% (із 3.7 млрд. грн. до 8.3 млрд. грн.). З них залишки на карткових рахунках фізичних осіб збільшилися на 126% (із 3.5 млрд. грн. до 7.9 млрд. грн.), а юридичних осіб – на 80% (із 174 млн. грн. до 314 млн. грн.).

На 1 січня 2006 року залишки коштів на карткових рахунках населення становлять 81% у національній валюті та 19% – в іноземній валюті, а на карткових рахунках суб'єктів господарювання – відповідно 89 та 11%.

Хроніка /

Пам'ятна річниця

21 березня 2006 року відбулося урочисте зібрання працівників Банкнотно-монетного двору Національного банку України, приурочене до 12-ї річниці пробного випуску першої банкноти гривні вітчизняного виробництва.

Нинішній рік наповнений багатьма па'мятними датами в житті трудового колективу Банкнотно-монетного двору Національного банку України. Є серед них події загальнонаціонального масштабу. Передусім маємо на увазі 10-ту річницю проведення в Україні грошової реформи. Є, так би мовити, і "сімейні" дати. Одна з них припадає на 22 березня. В цей день 12 років тому на новозбудованій Банкнотній фабриці Національного банку України було віддруковано першу пробну банкноту гривні вітчизняного виробництва.

У переддень пам'ятної події працівники Банкнотно-монетного двору зібралися в атріумі його адміністративного корпусу, де нині розміщено



Заступник начальника технологічного відділу Банкнотної фабрики Олександра Дорошенко розповідає про історію та технологічні особливості виготовлення літографій.

виставку окремих експонатів музею цього унікального підприємства.

Родзинкою пам'ятної зустрічі стала урочиста передача до фондів музею столітнього ручного літографського верстата. Цей дар Банкнотно-монетному двору НБУ зробили його партнери – спеціалісти київської фірми КБА Джюрі.

Класичний спосіб друку з літографського каменя, винайдений наприкінці XVIII століття в Німеччині А洛дізіем Зенефельдером, на сучасних спеціалізованих підприємствах, що випускають грошові знаки, звичайно, не застосовується. Однак вологі форми, що використовувалися для друку з літографського каменя, стали прообразом форм для багатьох сучасних високотехнологічних друкарських верстатів, зок-



Подарований музею Банкнотно-монетного двору столітній ручний літографський верстат виявився в хорошому робочому стані.

рема надпотужної друкарської офсетної машини "Супер Симултан", яку має в своєму арсеналі і Банкнотно-монетний двір НБУ.

Учасники зібрання обмінялися спогадами про урочисту мить народження банкноти гривні вітчизняного виробництва й одержали на пам'ять літографії, виготовлені вручну на справжньому літографському верстаті, який відтепер прикрашатиме музей підприємства.

Світовий досвіг/

Досвіг захисту вкладів у Болгарії

За своєю суттю банківська діяльність є ризикованою, тому більшість країн світу формує системи гарантування фінансової безпеки (СФБ). Їх основною метою є забезпечення стійкості фінансової системи країни та її захист від зовнішніх і внутрішніх криз. Ключові функції СФБ: регулювання та пруденційний нагляд, кредитор останньої інстанції, страхування депозитів. Якщо перші дві функції є прерогативою центрального банку, то системи страхування депозитів (ССД) створюються з метою захисту інтересів і прав депозиторів шляхом гарантування кожному вкладнику банку (фінансової установи) відшкодування коштів у разі неможливості виконання банками вимог щодо повернення вкладів (як правило, у випадку банкрутства установи). Законодавчо створена ССД встановлює відповідальність уряду перед власниками депозитів і обмежує можливості для прийняття волонтаристських рішень, які можуть призвести до довільних дій. Система страхування депозитів може ефективно функціонувати лише тоді, коли вона вбудована в систему ринкових інститутів і державного регулювання. Це передбачає:

- наявність розвинутої мережі фінансових установ;
- високий рівень державного регулювання суспільства;
- наявність ефективної системи регулювання та нагляду.

Цілі банківського регулювання та ССД дещо відрізняються, а саме:

- мета банківського регулювання та нагляду полягає у гарантуванні безпеки і стабільності банківської системи та захисті інтересів кредиторів і вкладників;
- мета ССД – соціальний захист “малих” вкладників від ризиків, захист банківської системи від фінансової кризи та сприяння створенню і мобілізації заощаджень.

Відтак система страхування та наглядові органи як елементи системи фінансової безпеки мають, крім усього іншого, спільну мету – захистити вкладників від ризиків.

Ефективна взаємодія учасників СФБ базується на:

- чіткому розмежуванні обов’язків і повноважень учасників системи;
- налагодженій системі обміну інформацією;
- тісній координації дій.

Розподіл повноважень і відповідальності між учасниками системи гарантування фінансової безпеки залежить від специфіки кожної країни.

У статті йдееться про цікавий досвід Болгарії у сфері захисту вкладів, який може прислужитися й Україні при подальшому вдосконаленні вітчизняної системи гарантування вкладів.

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА БОЛГАРІЇ

У процесі переходу до ринкової економіки Болгарія прийняла європейський тип фінансової системи, яким передбачалися запровадження дворівневої банківської системи та концентрація регулятивної влади в руках центрального банку. На початку створення банківської системи основна частка на ринку банківських послуг належала державним банкам; банки працювали на обмежене число секторів економіки або регіонів. 1992 року в Болгарії налічувався 81 банк.

У 1996 — 1997 рр. в країні розпочалася банківська криза. Її основні причини:

— вплив зовнішніх факторів, адже економіка Болгарії була недостатньо розвинутою і недостатньо конкурентоспроможною;

— несприятливі макроекономічні умови (гіперінфляція, економічний спад, зростання рівня безробіття, знецінення вітчизняної грошової одиниці);

— перехід до ринку, який супроводжувався згортанням діяльності як окремих підприємств, так і цілих галузей економіки. Слід зауважити, що до 1989 року економіка Болгарії була тісно інтегрована з економікою СРСР, і порушення економічних зв’язків негативно вплинуло на розвиток країни;

— прорахунки у сфері банківського



Валерій
Огіенко

Директор-розпорядник
Фонду гарантування вкладів
фізичних осіб



Тетяна
Раєвська

Начальник відділу економічного аналізу та поточного моніторингу
Фонду гарантування вкладів
фізичних осіб. Кандидат
економічних наук, доцент
Львівського банківського інституту
Національного банку України

нагляду та регулювання;

- інституційне і правоохоронне оточення;
- низький рівень менеджменту в банках.

Для виходу з банківської кризи вдалися до низки заходів, а саме:

- відчуження від центрального банку функції здійснення грошово-кредитної і валютної політики та створення Валютної ради. На думку економістів, перехід країни до ринку обходиться дорого, оскільки на розвиток економіки істотно впливають ЄС та МВФ;
- підвищення значення нормативу достатності капіталу (співвідношення регулятивного капіталу та активів, зважених на ризик) до 12%;
- здійснення приватизації та реструктуризації економіки;
- запровадження системи обов'язкового страхування вкладів.

Нині у Болгарії зареєстровано та функціонує 31 банк. Їх засновники (за винятком двох банків) — приватні підприємці. Частка іноземних банків становить 90% ринку і загальної вартості активів, причому, зазначимо, в Болгарії зареєстровані розвинуті банки Західної Європи.

Останнім часом у країні спостерігається пожавлення як економіки загалом, так і банківської діяльності зокрема. З банками конкурують небанківські фінансові установи — приріст вкладів у них більший, ніж у банках за рахунок вищих процентних ставок за депозитами. Приріст вкладів у іноземні банки вищий, ніж у болгарські. Втім, сподівання, пов'язані зі зростанням кількості зарубіжних банків, не виправдалися: очікуваного пожавлення інвестування економіки не сталося. Крім того, виникли додаткові труднощі, пов'язані зі здійсненням нагляду.

Філійна мережа в Болгарії за кількістю філій на душу населення відповідає європейським стандартам.

Загалом Болгарія має високий потенціал для розвитку банківської діяльності, що приваблює іноземних інвесторів і посилює конкуренцію на ринку.

Фахівці прогнозують: очікується консолідація банків, а нагляд запроваджуватиметься на основі оцінки ризиків (Базель II). Крім того, слід враховувати, що з 2007 року передбачається членство Болгарії в Європейському співтоваристві.

СИСТЕМА ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ У БОЛГАРІЇ

До січня 1996 року в Болгарії повернення вкладів гарантувалася держава, проте конкретного механізму

забезпечення таких гарантій не було.

В умовах банківської кризи (із січня 1996 року) в країні почали запроваджувати систему з обмеженим покриттям вкладів — лише фізичних осіб на суму до 2 500 євро.

У травні 1996-го позачергово прийнято Закон “Про державний захист вкладів і рахунків у комерційних банках”, щодо яких Болгарський народний банк (БНБ) порушив провадження справ про неспроможність (банкрутство). Слід зауважити, що за 10 місяців збанкрутівало 17 банків, які формували 25% активів банківської системи. Відповідно до закону за рахунок державного бюджету було компенсовано 100% вкладів фізичних і 50% — юридичних осіб. Реальні втрати для бюджету досі не підраховано.

Банківська криза прискорила прийняття Закону “Про гарантування вкладів у банках” (у квітні 1998 року), згідно з яким створено Фонд гарантування вкладів у банках (ФГВБ).

ФГВБ створено як юридичну особу. Функціонувати він почав із січня 1999 року. Його вищий керівний орган — Рада управляючих у складі п'яти фізичних осіб із чотирірічним мандатом без обмеження перевиборів. Головою ради є представник Ради міністрів, заступником голови — представник Ради керуючих Болгарського народного банку, одного члена делегує Асоціація комерційних банків, ще два члени ради — голова і заступник голови фонду.

Фонд звітє перед Радою міністрів і БНБ. ФГВБ є членом-засновником Європейського форуму установ страхування депозитів та Міжнародної асоціації страхування депозитів.

Відповідно до Закону “Про гарантування вкладів у банках” фонд виконує такі функції:

- акумулює фінансові ресурси;
- інвестує кошти;
- здійснює виплати гарантованих сум у разі банкрутства банку.

Відповідно до Закону “Про неспроможність банків” фонд здійснює управління у справах неспроможності банків шляхом контролю діяльності керуючих конкурсною масою з метою своєчасного і справедливого задоволення вимог кредиторів.

Членство у ФГВБ обов'язкове для болгарських банків і філій іноземних банків, які або не захищенні відповідною іноземною системою гарантування вкладів, або якщо рівень гарантій, що надається іншою країною, нижчий за рівень, прийнятий у Болгарії. Нині учасниками системи є 31 банк, три з

яких — філії іноземних банків.

Внески банків у систему складаються зі **вступних та річних**.

У Болгарії **гарантуються вклади фізичних і юридичних осіб** як у національній, так і в іноземній валютах. Не гарантуються:

- депозити фінансових установ, держави, спільнот і фонду;
- вклади керівників банків, аудиторів, акціонерів з участю понад 5%, а також їхніх близьких родичів;
- привлікані депозити;
- вклади, пов'язані з відмиванням грошей.

Рівень гарантій:

- 1998 р. — 6 900 левів (3 528 євро);
- 2002 р. — 10 000 левів (5 113 євро);
- 2003 р. — 15 000 левів (7 670 євро);
- 2005 р. — 25 000 левів (12 782 євро).

До 2007 року гарантія має сягнути рівня 20 000 євро відповідно до прийнятих країною зобов'язань щодо приєднання до ЄС.

Гарантовані суми відшкодувань виплачуються не пізніше як за 45 днів з моменту відклікання центральним банком дозволу на здійснення банківської діяльності за допомогою обслуговуючого банку.

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ МІЖ УЧАСНИКАМИ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Фінансова стабільність у Болгарії забезпечується відносинами між центральним банком (ЦБ) і фондом (ФГВБ), які включають такі складові:

1. Центральний банк надає фонді у інформацію, необхідну останньому для виконання функцій щодо гарантування вкладів та ефективної ліквідації банків;

2. Фонд визначає і контролює діяльність конкурсного керуючого (ліквідатора) неспроможного банку (банку-банкрута) за списком, який є в управлінні банківського нагляду центрального банку, та має право перевірити правильність ведення ЦБ списку ліквідаторів;

3. Фонд і ЦБ дають суду згоду на продаж банку як цілого підприємства;

4. Для регулювання окремих напрямів діяльності ФГВБ центральний банк приймає розпорядження за пропозицією фонду;

5. Представник ЦБ є заступником голови ради директорів ФГВБ;

6. Фонд має право вимагати від центрального банку здійснити інспекцію будь-якого банку;

7. ЦБ застосовує заходи впливу до банків, які своєчасно не сплатили внески;

8. Виплати гарантованих сум, що

здійснюються фондом, регулюються розпорядженням, прийнятим ЦБ;

9. Суми відшкодувань за валютними вкладами виплачуються за валютним курсом центрального банку;

10. ЦБ має право вимагати, аби фонд перевірив виконання обов'язків конкурсними керуючими;

11. ЦБ має право вимагати від фонду звільнення конкурсного керуючого;

12. Фонд надає ЦБ свій річний звіт.

ФІНАНСУВАННЯ ФГВБ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ФОНДУ

Фінансові ресурси фонду формуються із таких джерел:

1. Внесків банків-учасників:

- **вступних** — у розмірі 1% від зареєстрованого капіталу банку, але не менше 100 тис. левів, які сплачуються протягом 30 днів з моменту реєстрації банку;

- **річних**, які становлять 0.5% від балансу вкладів за попередній рік, розрахованої на середньоденний основі. Річні внески сплачуються до 31 березня;

2. Доходів від:

- інвестування коштів фонду в державні цінні папери;
- короткострокових депозитів у банках, первинних дилерів державних цінних паперів;
- депозитів у Болгарському народному банку;

3. Отриманих сум від реалізації майна на банку, що ліквідовується;

4. Позичок, іноземної допомоги, благодійних внесків тощо.

У випадку нестачі коштів фонду може здійснюватися додаткове фінансування за рахунок:

- вимоги дострокового платежу річних внесків банками;
- збільшення розміру річних внесків банками (максимум до 1.5%);
- отримання позик на ринку або з бюджету після рішення Народних зборів.

Позички, що надаються фонду, можуть бути забезпечені державною гарантією або активами фонду, включаючи майбутні надходження річних внесків банків.

Відповідно до статті 20 закону **цільовий розмір ресурсів** фонду повинен становити 5% від гарантованих вкладів банківської системи. За станом на 01.07.2005 р. ресурси фонду дорівнювали 297 млн. левів (152 млн. євро), а співвідношення ресурсів фонду та гарантованих вкладів — 1.98%.

Інвестування здійснюються ФГВБ згідно із Законом **“Про гарантування вкладів у банках”**. Рада управлюючих фонду приймає та затверджує:

— інвестиційну політику;

— процедури інвестиційної діяльності.

Кошти ФГВБ управляються за принципами:

- надійності і захисту основного капіталу;
- ліквідності для покриття зобов'язань фонду;
- мінімізації ризиків;
- оптимізації доходів.

Управління коштами фонду здійснюється у такий спосіб, що забезпечує довіру до системи гарантування вкладів.

Інвестиційний портфель формується за рахунок:

- облігацій, емітованих урядом Болгарії на внутрішньому чи на зовнішньому ринках. Дохідність цих облігацій становить у середньому 4%;

- короткострокових депозитів у комерційних банках, первинних дилерів державних цінних паперів. За короткостроковими депозитами дохідність — 2%, за річними — 4.5%;

- депозитів у Болгарському народному банку (їх дохідність менша 2%).

Середній термін інвестиційного портфеля не може перевищувати 2 роки. У разі настання події ліквідації банку (відкриття виробництва у справі банківської неспроможності) вживаються заходи, аби зменшити термін портфеля до 1 року до виплат гарантованих вкладів у відповідному банку.

З метою управління валютним ризиком ФГВБ здійснює валютну експозицію, за яку приймається експозиція у дolarах США. Вона може бути лише в облігаціях, випущених і гарантованих болгарським урядом, або депозитах у ЦБ. Експозиція у дolarах США не повинна перевищувати коефіцієнт покриття фінансовими ресурсами фонду суми депозитів в іноземній валютах.

ВИПЛАТА ГАРАНТОВАНИХ ВКЛАДІВ

Гарантовані суми виплачуються ФГВБ відповідно до вимог Закону

“Про гарантування вкладів у банках”. Фонд гарантує повну виплату сум за депозитами на одного вкладника у банку незалежно від кількості відкритих рахунків у розмірі до 25 000 левів, за винятком вкладів, які не підлягають гарантії. Методологічною базою для здійснення виплат є розпорядження № 23 Болгарського народного банку про умови і порядок виплат сум за вкладами у банку з відкликаною ліцензією, яке визначає загальні умови і порядок виплат.

У процесі виплат задіяні такі учасники:

1. Банк, у якого відклікано ліцен-

зію на банківську діяльність. Він надає інформацію про гарантовані вклади та відповідає за її достовірність;

2. Обслуговуючий банк — банк, через який здійснюються виплати. Його вибирає рада керуючих на основі інформації від банківського нагляду про фінансовий стан банку. Фонд не виплачує комісійну винагороду обслуговуючому банку;

3. Фонд гарантування вкладів у банках. Він організовує і контролює процес виплат гарантованих сум.

У Болгарії процедуру з ліквідації відкриває суд. Протягом двох днів після прийняття ним рішення фонд признає конкурсного керуючого. При цьому укладається тристороння угода між ФГВБ, конкурсним керуючим та обслуговуючим банком.

Основні етапи здійснення виплат:

1. Після відклікання банківської ліцензії до моменту призначення конкурсного керуючого банківський нагляд признає квестора (тимчасового керуючого), який проводить квестуру, тобто готує копії бази даних про вкладників та суми вкладів. Ця інформація направляється до фонду;

2. Фонд протягом 15 днів з моменту отримання інформації обирає обслуговуючий банк, відкриває у ньому рахунки відповідно до списку та переводить усю суму, которую належить виплатити, в обслуговуючий банк на консолідований рахунок. Термін виплат — 5 років;

3. Квестори або ліквідатори готовять для вкладників посвідчення, у яких значиться гарантована сума виплат, індивідуальні дані щодо вкладника та інша інформація відповідно до депозитної угоди. Посвідчення готовять у трьох екземплярах: один видається вкладнику, другий направляється до обслуговуючого банку, третій залишається у банку, який ліквідовується;

4. Виплати починаються у термін до 45 днів із моменту відклікання дозволу на банківську діяльність;

5. Кожен вкладник має право отримати в банку, який ліквідовується, посвідчення на гарантовану суму й одержати цю суму в обслуговуючому банку. Якщо вкладник винен банку, розмір боргу утримується з гарантованої суми. Якщо вклад було внесене під забезпечення, — сума забезпечення вираховується з гарантованої суми.

БАНКІВСЬКА НЕСПРОМОЖНІСТЬ

Правовою основою регулювання банківської неспроможності (ліквідації) є Закон “Про банківську неспро-

можність”, прийнятий 28.11.2002 р. При цьому в Законі “Про банки і кредитну діяльність” (1992 р.) було скасовано розділ про неспроможність (банкрутство). Процес ліквідації, крім відповідного закону, регламентується також іншими законодавчими актами, котрі стосуються різних етапів ліквідації. Перевагою Закону “Про банківську неспроможність” є те, що він містить мало посилення на Цивільно-процесуальний та Податково-процесуальний кодекси.

Основними мотивами прийняття закону були досвід банківської кризи, а також необхідність ефективнішої акумуляції ліквідаційної маси організацією, котра несе матеріальну відповідальність за виплатами, тобто фондом. Особливість закону полягає в тому, що це спеціальний документ, у якому враховано специфіку діяльності банків. У ньому розмежовано правові та адміністративні функції органів, котрі беруть участь у ліквідації; передбачено ефективний контроль за діяльністю конкурсного керуючого; запроваджено спрощені процедури щодо реалізації майна банку, який ліквідовується; дотримано принципу прозорості; враховано суспільний інтерес, що сприяє збереженню довіри до банківської системи.

Законом “Про банківську неспроможність” передбачено відкриття конкурсного виробництва. Уповноваженими органами в процесі ліквідації є суд, фонд, ЦБ і конкурсний керуючий. Законом передбачено:

- забезпечення збереження, управління та збільшення конкурсної маси;
- право на звернення до суду;
- реалізацію майна;
- розподіл реалізованого майна;
- завершення конкурсного виробництва.

Позитивним у законі є те, що рішення ЦБ про відкликання ліцензії не підлягає оскарженню, а акціонери та власники не є вирішальною стороною в суді.

Після того, як фонд набув повноважень щодо участі у процесі ліквідації банків, за станом на 01.01.2003 р. процес ліквідації відбувався у чотирьох банках. Фонд здійснив економіко-правовий аналіз діяльності банків і контроль за реалізацією активів. Протягом 2005 року всі зазначені банки було продано іншим банкам за залишковою вартістю, а кошти від продажу поповнили фінансові ресурси фонду.

Повноваження ФГВБ в процесі ліквідації випливають із основної мети його діяльності — захисту інтересів кредиторів і контролю за діями конкурсних керуючих. При цьому фонд:

- затверджує її усуває конкурсно-

го керуючого;

- визначає розмір винагороди конкурсному керуючому;
- затверджує програму реалізації майна банку та стежить за її виконанням;
- контролює витрати конкурсного керуючого, щомісячно затверджуючи кошторис ліквідатора;
- затверджує всі угоди, здійснювані конкурсним керуючим на суму понад 3 000 левів;
- затверджує кошторис розподілу ліквідаційної маси;
- надає методичні вказівки конкурсному керуючому;
- застосовує заходи впливу в разі бездіяльності або незаконних дій з боку конкурсного керуючого;
- ініціює здійснення перевірок та отримання інформації про діяльність керуючого;
- схвалює продаж банку;
- готує розпорядження про застосування закону, які приймаються ЦБ.

Прийняття Закону “Про банківську неспроможність” дає ФГВБ змогу контролювати процес ліквідації з метою ефективного повернення ліквідаційної маси. Проте, на думку фахівців фонду, залишається низка недоліків і проблем, а саме:

1. Розпорядження щодо застосування Закону “Про банківську неспроможність” видаються центральним банком;
2. Не встановлено обов’язкових для суду термінів для прийняття рішення, що призводить до сповільнення процесу. Скажімо, від моменту відкликання ліцензії у чотирьох зі згаданих вище чотирьох банків до оголошення судом їх неспроможності минало від 1 до 10 місяців;
3. Конкурсними керуючими призначаються дві фізичні особи з юридичною та економічною освітою. Часто між ними виникають конфлікти як щодо політики управління конкурсною маєвою, так і щодо винагороди;
4. Винагорода конкурсних керуючих складається із фіксованої частини та процента від реалізованого майна. Відтак після вступу керуючих на посаду нерідко виникають конфлікти щодо винагороди;

5. По-різному оцінюються майно і майнові права: нерухомість оцінюється за податковою оцінкою, а транспортні засоби — за страхововою;
6. При проведенні торгів уповноважені представники фонду не можуть бути присутніми в залі;
7. Передбачені законом терміни для здійснення опису, інвентаризації та оцінки майна доволі тривали (30 + 7 + 75 днів), що призводить до знецінення активів.

Тому вважається, що закон діяв більш ефективніше, якби до нього було внесено зміни, пов’язані з наданням фонду ширших повноважень. Скажімо, щодо видачі розпоряджень, які стосуються ліквідації; щодо участі в акредитації конкурсних керуючих і ведення реєстру цих осіб або надання можливості брати участь в акредитації цих осіб (нині реєстр конкурсних керуючих знаходиться у банківському нагляді, а процедура їх призначення — непрозора); щодо встановлення фіксованих для суду термінів прийняття рішення про неспроможність; щодо надання змоги не лише фізичним, а й юридичним особам бути конкурсними керуючими, у тому числі й фонду; щодо надання фонду можливості брати участь в оцінці банку, в якого відкликано ліцензію на здійснення банківської діяльності; щодо застосування гнучких підходів при визначені ринкової вартості банку, а також використання інших методів реалізації майна (наприклад, “пуловий” продаж, коли реалізується кілька видів майна або однорідне майно кількох банків); передбачити не більше дво-, третижневий термін для здійснення опису, інвентаризації та оцінки майна; щодо можливості передачі фонду функції затвердження тимчасової адміністрації у проблемному банку та здійснення контролю за її діяльністю; щодо створення електронної системи обміну інформацією між конкурсним керуючим та ФГВБ.

ІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ

ФГВБ інформує громадськість з метою:

- популяризації характеристик системи та функцій фонду;
- підтримання довіри до банківської системи;
- підвищення іміджу фонду.

Цільовою аудиторією інформування є суспільство, ЗМІ, банки та їхні асоціації, законодавча влада та державна адміністрація.

У ході інформування громадськості використовуються такі комунікаційні технології:

- повідомлення у пресі, конференції, інтерв’ю ЗМІ;
- розповсюдження брошур. Зокрема, у 2002 році 35-тисячним тиражем видано брошуру “Питання та відповіді про систему гарантування вкладів” і безплатно розповсюджене серед банків — учасників фонду;
- “гаряча” телефонна лінія;
- надання інформації на місці;

— письмові відповіді на запитання і скарги;

- дискусії та семінари;
- платні повідомлення у пресі.

У 2002 році ФГВБ провів соціологічне дослідження громадської думки щодо гарантування вкладів, яке виконувалося спеціалізованою агенцією на замовлення фонду в різних регіонах Болгарії за рахунок коштів гранду USAP. Було розроблено спеціальну анкету, котра включала 30 питань із різними варіантами відповіді. Результати опитування засвідчили, що 24% респондентів мають загальну уяву про фонд, 43% — ознайомились із системою гарантування вкладів, проте загалом рівень обізнаності залишався низьким. По завершенні дослідження прийнято рекомендації, спрямовані на ефективніше інформування населення про систему гарантування; залучення банківських службовців до надання кваліфікованих відповідей про систему гарантування вкладів; використання різноманітніших комунікаційних каналів для поширення зазначеної інформації. Висновки та рекомендації було надано банківському нагляду та асоціації комерційних банків.

Фонд передбачає запровадити нові комунікаційні технології, а саме:

- проводити семінари для директорів філій банків;
- розміщувати стікери на вході та на вікнах обслуговування;
- запровадити реєстр гарантованих продуктів для вкладників;
- постійно оновлювати власну сторінку в Інтернеті;
- випустити брошуру “Питання і відповіді” щодо неспроможності банків.

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ У СФЕРІ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ

У сфері гарантування вкладів головним законодавчим документом є Директива 94/19/ЄС, яка стосується схем гарантування депозитів. У Болгарії основним законодавчим актом є Закон “Про гарантування вкладів у банках”.

З огляду на необхідність створення інтегрованої і стабільної фінансової системи Директивою Європейського парламенту і Ради від 30 травня 1994 року стосовно схем гарантування депозитів (94/19/ЄС) встановлено вимоги щодо гармонізації схем гарантування депозитів у рамках співтовариства, у тому числі щодо забезпечення гармонізованого мінімального рівня захисту депозитів вкладників у всіх державах — членах ЄС.

Гармонізація обмежується основними елементами схем гарантування депозитів і в рамках дуже короткого терміну має забезпечити виплати, приведені до гармонізованого мінімального рівня.

Відповідно до Директиви 94/19/ЄС встановлено:

- що кредитні установи не можуть приймати депозити, якщо вони не беруть участі в офіційно визнаній державою — членом ЄС схемі гарантування депозитів;
- принцип гармонізованого мінімального ліміту на вкладника, а не на депозит;
- мінімальний рівень покриття 20 000 євро (можливість 90% гарантії при сумі виплат 20 000 євро);
- виключення певних категорій вкладників і депозитів;
- тримісячний термін виплати гарантованих депозитів.

Шодо Болгарії, то її законодавство стосовно схем гарантування депозитів повністю відповідає вимогам Директиви 94/19/ЄС, за винятком гарантованого розміру вкладу, який буде приведено у відповідність до кінця 2006 року.

Європейський форум установ гарантування депозитів (EFDI) засновано 11 жовтня 2002 року на зустрічі європейських установ гарантування депозитів у Відні. Форум не є юридичною особою. Основна його **мета** — сприяння стабільності фінансових систем шляхом заохочення європейського співробітництва у сфері гарантування депозитів, що передбачає:

- обговорення й обмін досвідом та інформацією;
- розгляд трансграничних питань;
- розширення співробітництва між країнами — учасниками форуму;
- розгляд застосування Директиви 94/19/ЄС і надання пропозицій щодо її вдосконалення;
- надання інформації іншим країнам та широкій громадськості.

Голову та його заступника обирають на загальних зборах, які проводяться раз на два роки. Членство у форумі відкрито лише для європейських країн. До форуму входять:

- члени — європейські установи гарантування депозитів;
- постійні спостерігачі: Європейська комісія, МВФ, Світовий банк, Європейський центральний банк, Міжнародна асоціація установ страхування депозитів, Європейська банківська федерація;
- спостерігачі: інші зацікавлені сторони, зокрема центральні банки, регулюючі державні органи.

За допомогою EFDI здійснюється

обмін інформацією з таких питань:

- страхування депозитів у філіях банків у країнах, які не є учасниками ЄС;
- розрахунок і виплата гарантованих розмірів депозитів;
- двосторонні та багатосторонні угоди;
- структура і дохідність інвестиційного портфеля;
- власні системи спостереження й оцінки стану банків — учасників системи;
- фінансування систем страхування депозитів;
- розмір покриття;
- депозити, виключені з гарантії відповідно до Директиви ЄС та місцевого законодавства;
- визначення бази вкладів;
- цільове співвідношення ресурсів і депозитної бази;
- структура і дохідність інвестиційного портфеля у зв'язку з валютним ризиком;
- трансформування статті 9 Директиви 94/19/ЄС у місцеве законодавство;
- збірник питань.

ВИСНОВКИ

Кожна країна світу, запроваджуючи систему гарантування вкладів, має на меті власні цілі, надаючи їй певні, визначені законодавством, функції та повноваження. Створена у Болгарії система гарантування депозитів, на наш погляд, має як переваги, так і певні недоліки. Безперечно позитивним є чіткі визначення у Законі “Про гарантування вкладів у банках” щодо участі банків у фонді, особливо філій іноземних банків; етапів збільшення рівня гарантії за вкладами; охоплення системою гарантування як фізичних, так і юридичних осіб; розміру капіталу фонду — відношення фінансових ресурсів фонду до суми гарантованих вкладів закріплено на рівні 5%, а при перевищенні даного рівня передбачається зменшувати рівень регулярних зборів. Надання фонду повноважень щодо призначення конкурсного керуючого та повного контролю за його діяльністю стимулює накопичення грошової маси, здіснення розрахунків із кредиторами збанкрутілого банку, що сприяє зростанню довіри до банківської системи.

Зважаючи на позитивну апробацію, досвід Болгарії у системі захисту вкладів може бути використаний у ході подальшого розширення функцій та повноважень фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні.



**Дмитро
Гладкіх**

Начальник відділу фінансового аналізу та планування Київської регіональної дирекції АППБ "Аval". Кандидат економічних наук, доцент

Серед традиційних публікацій "Вісника НБУ" — аналіз основних показників діяльності банків України за підсумками року. У минулому номері журнала йшлося про основні тенденції у сфері доходів і витрат вітчизняних банків. Продовжуючи тему, автор аналізує структуру активів, зобов'язань та власного капіталу банків України за станом на 1 січня 2006 року.

Експрес-аналіз/

Основні показники діяльності банків України за підсумками 2005 року

Цей аналіз підготовлено на основі опублікованих у попередньому номері "Вісника НБУ" офіційних даних, що характеризують структуру активів, зобов'язань і власного капіталу банків України за станом на 01.01.2006 р. Оскільки зазначені дані стосуються 163 банків, а кількість показників, які розглядаються, сягає двох десятків, навести значення всіх коефіцієнтів щодо кожного конкретного банку в межах журнальної статті неможливо. Тому, як і в попередні роки, зосередимо увагу лише на тих значеннях, що стосуються банківської системи в

цілому та окремих банківських установ, показники яких істотно відрізняються у той чи інший бік від середніх.

Серед основних показників, які характеризують фінансовий стан банківської установи, — **зростання (або зниження) обсягів активів за звітний період**.

Упродовж 2005 року активи банківської системи України в цілому значно збільшилися — на 79.6 млрд. грн., або на 59%. Тож цілком закономірно, що зменшення їх обсягів зафіксовано лише на 11 банках.

Таблиця 1. Зростання (зменшення) обсягів активів окремих банків України за 2005 рік
Зростання обсягів активів (≥ 1 млрд. грн.)

| Назва банку | Сума зростання, тис. грн. | Відносне зростання, % |
|-------------------------------------|---------------------------|-----------------------|
| "Аval" | 7 399 332 | 62 |
| Приватбанк | 7 344 526 | 50 |
| Укрексімбанк | 5 079 666 | 96 |
| Укросіббанк | 4 988 410 | 88 |
| Ощадбанк | 4 444 261 | 88 |
| Промінвестбанк | 3 987 626 | 38 |
| Укросцбранк | 3 694 632 | 52 |
| Райффайзенбанк Україна | 2 641 698 | 60 |
| "Фінанси та кредит" | 2 137 608 | 94 |
| "Надра" | 2 034 017 | 52 |
| Брокбізнесбанк | 2 000 072 | 72 |
| "Форум" | 1 926 469 | 105 |
| Укрпромбанк | 1 730 356 | 73 |
| Перший український міжнародний банк | 1 600 956 | 81 |
| Кредитпромбанк | 1 509 624 | 108 |
| "Хрестатик" | 1 270 792 | 68 |
| Альфа-банк | 1 122 454 | 111 |
| TAC-Комерцбанк | 1 082 184 | 115 |
| Індустриально-експортний банк | 1 065 340 | 93 |
| VABank | 1 057 428 | 82 |

Зменшення активів

| Назва банку | Відносне зменшення, % | Сума зменшення, тис. грн. |
|-----------------------------|-----------------------|---------------------------|
| "Гарант" | -60 | -89 117 |
| Український кредитний банк | -51 | -297 853 |
| Інтерконтинентбанк | -39 | -144 543 |
| "Велес" | -34 | -31 935 |
| Експрес-банк | -32 | -694 674 |
| Об'єднаний комерційний банк | -15 | -28 367 |
| "Альянс" | -6 | -3 380 |
| Ikar-банк | -4 | -7 881 |
| "Приватінвест" | -3 | -7 858 |
| "Юнекс" | -1 | -873 |
| Прайм-банк | -0.3 | -249 |

Таблиця 2. Частка кредитного портфеля в активах на 01.01.2006 р.

| Банківські установи зі значним розміром кредитного портфеля (> 85%) | Значення показника, % | Банківські установи з незначним розміром кредитного портфеля ($\leq 40\%$) | Значення показника, % |
|---|-----------------------|--|-----------------------|
| Київський універсальний банк | 94 | Банк інвестицій та заощаджень | 0 |
| Український кредитний банк | 94 | Український банк реконструкції та розвитку | 15 |
| Укрпромбанк | 90 | Артем-банк | 16 |
| Полікомбанк | 88 | Ощадбанк | 21 |
| “Синтез” | 88 | “Приватінвест” | 30 |
| “Таврика” | 87 | “Фамільний” | 36 |
| Фермерський земельний банк | 87 | “Володимирський” | 37 |
| Західінкомбанк | 86 | Комерційний індустріальний банк | 37 |
| Діалог-банк | 86 | ТММ-банк | 39 |
| “Демарк” | 86 | Реал-банк | 39 |
| “Причорномор’я” | 86 | Інтербанк | 40 |

На мою думку, в разі зростання обсягу активів значення цього показника доцільно аналізувати з урахуванням передусім абсолютних сум, а в разі зменшення — відносних. Відповідні дані наведено в таблиці 1.

Зростання обсягів активів окремого банку протягом звітного періоду само по собі ще не є критерієм його високої надійності й привабливості для інвесторів і вкладників. До речі, як і зниження (зрозуміло, що мова йде

Таблиця 3. Частка кредитів фізичних осіб у кредитному портфелі окремих банків України на 01.01.2006 р.

| Банківські установи зі значним розміром кредитного портфеля фізичних осіб (> 40% наданих кредитів) | Значення показника, % |
|---|-----------------------|
| Міжнародний іпотечний банк | 100 |
| Правекс-банк | 80 |
| “Фамільний” | 68 |
| Ikar-банк | 66 |
| “Аркада” | 66 |
| Ощадбанк | 65 |
| “Приватінвест” | 63 |
| Прокредит-банк | 58 |
| Європейський банк розвитку та заощаджень | 53 |
| “Синтез” | 50 |
| “Даніель” | 45 |
| Агробанк | 43 |
| Укросцбанк | 41 |
| “Універсальний” | 41 |
| Банківські установи з незначним розміром кредитного портфеля фізичних осіб ($\leq 2\%$ наданих кредитів) | Значення показника, % |
| Український банк реконструкції та розвитку | 0 |
| Київський універсальний банк | 0 |
| “Столичний” | 0 |
| “Фінансова ініціатива” | 1 |
| Український кредитний банк | 1 |
| Банк Пекао (Україна) | 1 |
| ІНГ-банк Україна | 1 |
| Сітібанк Україна | 1 |
| Каліон-банк Україна | 1 |
| Укргазпромбанк | 1 |
| Фінансовий союз-банк | 1 |
| Укрексімбанк | 1 |
| “TK-кредит” | 2 |
| “Юнекс” | 2 |
| Реал-банк | 2 |
| “Земельний капітал” | 2 |
| Земельний банк | 2 |
| Фермерський земельний банк | 2 |
| “Причорномор’я” | 2 |

лише про незначні відносні коливання цього показника). Набагато важливіше значення має здатність банку ефективно використовувати наявні активи. Тож розглянемо структуру активів, передусім — питому вагу в ній **кредитного портфеля**.

Таблиця 2 містить перелік банків, які мають гранично великі та гранично малі значення цього показника. Зауважимо, що в середньому по банківській системі він за станом на 01.01.2006 р. становив 67%.

Надмірно високе значення показника питомої ваги кредитного портфеля в структурі активів не завжди є свідченням орієнтації комерційного банку переважно на кредитні операції. Іноді це може бути і наслідком істотних фінансових негараздів у банківській установі (наприклад, у разі, коли більшість кредитів — сумнівні до повернення, а всі ліквідні активи вже витрачено на виконання платіжних вимог клієнтів).

Дуже мала частка кредитів у структурі активів може свідчити про домінування в ній не міжбанківських кредитів і державних цінних паперів, а основних засобів, дебіторської заборгованості, нарахованих, але не отриманих доходів чи інших складових, які не приносять банку прибутку.

За співвідношенням *частки кредитів юридичних і фізичних осіб у структурі кредитного портфеля* можна скласти перелік банків, які надають перевагу кредитуванню підприємств або населення.

Таблиця 3 містить перелік банків, які мають гранично великі та гранично малі частки позичок, наданих населенню (в середньому по системі даний показник на 01.01.2006 р. становив 23%). Виходячи із цього, частка кредитів, наданих підприємствам, у середньому по банківській системі дорівнювала 77%).

Наступний показник, який характеризує ділову активність банку і на який хотілося б звернути увагу, — *приріст (або зменшення) кредитного портфеля за звітний період*.

Обсяг кредитного портфеля банківської системи України в цілому за 2005 р. зріс на 54.8 млрд. грн., або на 63%. У таблиці 4 зазначено банки, які найістотніше збільшили свій кредитний портфель, і банки, які з різних причин його зменшили.

Український фондовий ринок в останні роки з різних причин перебуває у нестабільному та пригніченому стані. Особливо це стосується корпоративного сегмента цього ринку. На

Таблиця 4. Збільшення (зменшення) кредитного портфеля протягом 2005 р.

| Банки, що збільшили кредитний портфель на >1 млрд. грн. | Абсолютне зростання, тис. грн. | Відносне зростання, % |
|---|--------------------------------|--------------------------------|
| Приватбанк | 6 276 556 | 64 |
| “Аvalь” | 4 172 214 | 49 |
| Укрсиббанк | 4 111 122 | 110 |
| Укрексімбанк | 3 467 990 | 88 |
| Промінвестбанк | 3 416 505 | 43 |
| Укросцбант | 3 080 436 | 74 |
| Райффайзенбанк Україна | 2 588 533 | 75 |
| Укрпромбанк | 1 710 950 | 86 |
| “Надра” | 1 675 089 | 64 |
| “Фінанси та кредит” | 1 473 281 | 86 |
| “Форум” | 1 090 375 | 85 |
| Родовід-банк | 1 034 826 | 432 |
| Брокбізнесбанк | 1 007 213 | 56 |
| Банки, що зменшили кредитний портфель | Відносне зменшення, % | Абсолютне зменшення, тис. грн. |
| “Приватінвест” | -63 | -121 874 |
| “Гарант” | -62 | -68 128 |
| Український кредитний банк | -43 | -200 119 |
| “Морський” | -38 | -27 511 |
| Об'єднаний комерційний банк | -23 | -20 183 |
| Інтерконтинентбанк | -16 | -43 524 |
| “Володимирський” | -14 | -9 227 |
| “Український капітал” | -7 | -8 873 |
| Iкар-банк | -3 | -4 007 |

мою думку, саме тому **частка цінних паперів у структурі активів** банківської системи в цілому за станом на 01.01.2006 р. становила лише 7%, що свідчить про незадікавленість банків у здійсненні цього виду активних операцій. Проте, є і банки, які (теж із різних причин) мають вагому частку активів, розміщених у вигляді як державних, так і корпоративних цінних паперів. Перелік цих банківських установ подано у таблиці 5.

Таблиця 5. Частка цінних паперів у структурі активів на 01.01.2006 р.

| Банківські установи, що мають значні інвестиції у цінні папери ($\geq 15\%$) | Значення показника, % |
|--|-----------------------|
| Євробанк | 47 |
| Ощадбанк | 41 |
| Об'єднаний комерційний банк | 24 |
| “Олімпійська Україна” | 22 |
| Реал-банк | 21 |
| Факторіал-банк | 20 |
| Енергобанк | 19 |
| Сітібанк Україна | 19 |
| Фінростбанк | 18 |
| АвтоKРАЗ-банк | 18 |
| “Біг-енергія” | 17 |
| Інвест-Кривбас-банк | 17 |
| Земельний банк | 17 |
| Інтербанк | 15 |
| “Даніель” | 15 |
| “Столичний” | 15 |

Частка основних засобів у структурі активів (див. таблицю 6) сама по собі не є однозначно позитивною чи негативною ознакою фінансової стабільноти банківської установи. Проте, аналізуючи показники діяльності банку, слід зважати на ліквідність цих фондів, передусім — на термін їх реалізації, який може виявитися надто тривалим.

Значення показника, про який ідеться, по банківській системі в цілому на 01.01.2006 р. дорівнювало 5%.

Частка інших активів у їх загальній структурі — один із показників ефективності управління банківською установою. Чим менше значення показника, тим меншою є відносна питома вага активів, які не приносять доходу.

Таблиця 7 містить перелік банківських установ, що мають найбільші значення зазначеного коефіцієнта. Нагадаємо, що за станом на 01.01.2006 р. по банківській системі в цілому він дорівнював 1%.

Серед коефіцієнтів, що описують якість активів, найпоказовішим, на мою думку, є **відношення сформованих страхових резервів під активні операції до активів** на звітну дату. Якщо припустити, що всі комерційні банки адекватно оцінюють якість власних активів і своєчасно та у повному обсязі формують страхові резерви, то чим меншим є значення цього показника, тим краще почиває себе банк. І навпаки.

Таблиця 6. Частка основних засобів у структурі активів окремих банків України на 01.01.2006 р.

| Банківські установи зі значним розміром основних фондів ($\geq 15\%$) | Значення показника, % |
|---|-----------------------|
| “Фамільний” | 34 |
| “Укоопспілка” | 27 |
| “Даніель” | 22 |
| Європейський банк раціонального фінансування | 21 |
| ТММ-банк | 19 |
| “Контракт” | 19 |
| Фінбанк | 18 |
| Експобанк | 17 |
| Інтербанк | 17 |
| Об'єднаний комерційний банк | 16 |
| Електрон-банк | 16 |
| “Ажіо” | 16 |
| “Львів” | 15 |
| “Прикарпаття” | 15 |
| Інпромбанк | 15 |
| Банківські установи з незначним розміром основних фондів ($\leq 1\%$) | |
| “Причорномор'я” | |
| Український професійний банк | |
| “Арма” | |
| Артем-банк | |
| Промекономбанк | |
| Радабанк | |
| “Порт-Франко” | |
| Універсальний банк розвитку та партнерства | |
| Райффайзенбанк Україна | |
| Банк інвестицій та заощаджень | |
| “Альянс” | |
| Комерційний індустріальний банк | |
| “Таврика” | |
| Банк регіонального розвитку | |
| “Інтеграл” | |
| Фермерський земельний банк | |
| “Український фінансовий світ” | |
| Фінансовий союз-банк | |
| Євробанк | |
| Земельний банк | |
| ХФБ-банк Україна | |
| Діалог-банк | |
| “НРБ-Україна” | |
| Внешторгбанк | |
| ІНГ-банк Україна | |
| “Фінансова ініціатива” | |

За станом на 01.01.2006 р. коефіцієнт, про який ідеться, становив по банківській системі в цілому 4%. Перелік банків із найвищим (негативним) його значенням подано в таблиці 8.

У процесі проведення різних видів активних операцій банки періодично стикаються із ситуацією, коли не всі суми нарахованих доходів фактично надходять від позичальників та інших контрагентів. Якщо ці суми є незначними порівняно з розміром балансу і

Таблиця 7. Частка інших активів у структурі активів окремих банків України на 01.01.2006 р.

| Банківські установи зі значним розміром інших активів ($\geq 4\%$ активів) | Значення показника, % |
|---|-----------------------|
| “Грант” | 9 |
| Старокіївський банк | 8 |
| Інтербанк | 8 |
| Укркомунбанку | 6 |
| “Європейський” | 6 |
| “Володимирський” | 6 |
| Банк регіонального розвитку | 5 |
| Правекс-банк | 5 |
| Чорноморський банк розвитку та реконструкції | 5 |
| Фінансовий союз-банк | 5 |
| Факторіал-банк | 5 |
| Інтерконтинентбанк | 4 |
| “Інтеграл” | 4 |
| “Приватінвест” | 4 |
| Радабанк | 4 |

масштабом діяльності банку, це не викликає особливого занепокоєння. Проте в разі, коли сума нарахованих, але не отриманих доходів є вагомою часткою балансу, це може свідчити про наявність тимчасових або перманентних ускладнень у діяльності банку.

Частка нарахованих доходів у структурі активів банківської системи в цілому за станом на 01.01.2006 р. становила лише 1%, проте в Україні є банки, які з різних причин мають вагому частку нарахованих доходів у структурі своїх активів. Перелік цих банківських установ містить таблиця 9.

Одним із основних показників, які характеризують напрям діяльності

Таблиця 8. Відношення сформованих страхових резервів під активні операції до активів на 01.01.2006 р.

| Банківські установи зі значним розміром сформованих страхових резервів ($\geq 10\%$ активів) | Значення показника, % |
|---|-----------------------|
| Інтерконтинентбанк | 35 |
| Український кредитний банк | 17 |
| Об'єднаний комерційний банк | 15 |
| Діалогбанк | 15 |
| Європейський банк раціонального фінансування | 14 |
| “ТК-кредит” | 13 |
| “Демарк” | 12 |
| ТАС-Бізнесбанк | 11 |
| Банк “Перспектива” | 11 |
| Радабанк | 11 |
| Фермерський земельний банк | 11 |
| “Альянс” | 11 |
| Прайм-банк | 10 |
| Полікомбанк | 10 |

Таблиця 9. Питома вага нарахованих доходів у структурі активів окремих банків України на 01.01.2006 р.

| Банківські установи, що мають значні суми нарахованих доходів ($\geq 3\%$) | Значення показника, % |
|--|-----------------------|
| Український кредитний банк | 16 |
| Інтерконтинентбанк | 9 |
| Класикбанк | 8 |
| Об'єднаний комерційний банк | 8 |
| “ТК-кредит” | 5 |
| Перший інвестиційний банк | 4 |
| ТАС-Бізнесбанк | 4 |
| Легбанк | 4 |
| “Альянс” | 3 |

банківської установи у сфері залучення пасивів, є **частка заборгованості перед юридичними особами у структурі зобов'язань**. Значення цього показника для банківської системи в цілому на 01.01.2006 р. дорівнювало 39%.

Надмірне (що прямує до 100%) значення співвідношення, про яке йдеться, може свідчити як про свідому відмову від залучення відносно “дорогих” депозитів населення і міжбанківських кредитів, так і про певну недовіру до даної кредитної установи з боку фізичних осіб та інших банків.

Що ж до банків, які мають незначне або нульове значення даного показника, то це може бути наслідком як фінансових негараздів, так і інших причин, які провокують повільне зростання або зменшення обсягів клієнтських зобов'язань.

Перелік банківських установ, котрі мають найбільшу і найменшу питому вагу коштів підприємств у структурі своїх пасивів, подано у таблиці 10.

Частка коштів населення у структурі зобов'язань — яскрава ознака привабливості банку з точки зору користувачів банківських послуг. Причому цей показник (за наявності відповідних даних) доцільно розглядати не лише за станом на звітну дату, а й у динаміці. Отже, таблиця 11 містить перелік банків, які є лідерами й аутсайдерами на ринку вкладів населення.

Що ж до системи в цілому, то за станом на 01.01.2006 р. питома вага коштів фізичних осіб у структурі зобов'язань усіх українських банків становила 39%.

Абсолютний розмір власного капіталу є найголовнішим окрім взятим показником “здоров’я” та надійності банку. За 2005 рік власний капітал банківського сектору економіки зріс на 7.0 млрд. грн. і за станом на 01.01.2006 р. становив 25.5 млрд. грн.

Таблиці 12 і 13 містять перелік бан-

Таблиця 10. Частка заборгованості перед юридичними особами у структурі зобов'язань окремих банків України на 01.01.2006 р.

| Банківські установи зі значною часткою заборгованості перед підприємствами у структурі зобов'язань ($\geq 60\%$) | Значення показника, % |
|---|-----------------------|
| Банк “Перспектива” | 100 |
| “Юнекс” | 99 |
| Український банк реконструкції та розвитку | 99 |
| Український будівельно-інвестиційний банк | 93 |
| ТММ-банк | 86 |
| “Аркада” | 75 |
| ІНГ-банк Україна | 71 |
| Артем-банк | 68 |
| “Новий” | 68 |
| “Хрешщатик” | 67 |
| Земельний банк | 66 |
| Укргазпромбанк | 66 |
| Фінансовий союз-банк | 65 |
| “Кліринговий дім” | 63 |
| Старокіївський банк | 60 |
| Донгорбанк | 60 |
| Банківські установи з незначною часткою заборгованості перед підприємствами у структурі зобов'язань ($\leq 20\%$) | Значення показника, % |
| “Приватінвест” | 5 |
| Київський універсальний банк | 10 |
| Міжнародний іпотечний банк | 10 |
| Євробанк | 10 |
| Банк Пекао (Україна) | 11 |
| “Олімпійська Україна” | 11 |
| Європейський банк розвитку та заощаджень | 12 |
| Інвест-Кривбас-банк | 13 |
| “Універсальний” | 13 |
| “Гарант” | 13 |
| “Фамільний” | 15 |
| “Надра” | 17 |
| “Біг-енергія” | 18 |
| “Столиця” | 18 |
| Східноєвропейський банк | 18 |
| “Славутич” | 18 |
| Об'єднаний комерційний банк | 19 |
| Український кредитний банк | 20 |

ківських установ, що мають найбільший власний капітал, і банків, які демонструють найкращу та найгіршу динаміку його зростання.

Абсолютний розмір поточного прибутку (див. таблицю 14) — один із найголовніших показників діяльності будь-якого суб’єкта підприємництва. За результатами 2005 року абсолютна більшість вітчизняних банків мала додатне значення цього показника, поточні збитки зафіксовано лише у вось-

Таблиця 11. Абсолютні суми і частка вкладів населення у структурі зобов'язань окремих банків України на 01.01.2006 р.

| Банки-лідери за обсягом вкладів населення (> 1 млрд. грн.) | Значення показника, тис. грн. | Банківські установи зі значою питомою вагою вкладів населення у структурі зобов'язань ($\geq 60\%$) | Значення показника, % | Значення показника, тис. грн. |
|--|-------------------------------|---|-----------------------|-------------------------------|
| Приватбанк | 10 440 316 | Євробанк | 87 | 4 536 |
| “Аval” | 9 251 671 | “Столиця” | 77 | 111 442 |
| Ощадбанк | 6 017 801 | Київський універсальний банк | 75 | 113 984 |
| Промінвестбанк | 5 395 252 | “Універсальний” | 75 | 236 299 |
| Укрсоцбанк | 3 547 260 | Європейський банк розвитку та заощаджень | 72 | 182 459 |
| Укрсиббанк | 2 670 110 | Правекс-банк | 71 | 1 377 667 |
| “Надра” | 2 502 339 | Ощадбанк | 69 | 6 017 801 |
| Укрпромбанк | 2 211 843 | Полтава-банк | 67 | 253 024 |
| “Фінанси та кредит” | 1 766 266 | “Синтез” | 66 | 109 005 |
| Укрексімбанк | 1 730 413 | “Металург” | 66 | 128 111 |
| Брокбізнесбанк | 1 414 041 | “Олімпійська Україна” | 65 | 21 345 |
| Правекс-банк | 1 377 667 | Електрон-банк | 64 | 275 016 |
| Індустриально-експортний банк | 1 195 957 | Укрпромбанк | 64 | 2 211 843 |
| | 1 155 740 | Міжнародний комерційний банк | 63 | 256 840 |
| “Форум” | 1 057 671 | “Гарант” | 62 | 60 896 |
| Укргазбанк | 1 049 611 | “Львів” | 61 | 44 408 |
| | | Коопінвестбанк | 61 | 71 482 |
| | | Інтерконтинентбанк | 60 | 126 892 |

ми банків. По банківській системі в цілому прибуток за минулий рік дорівнював 2.2 млрд. грн.

Прибутковість активів за звітний період визначається як відношення поточного прибутку до середньоарифметичної суми активів за звітний період. Значення цього показника за 2005 рік для банківської системи в цілому становило 2%.

Щодо окремих банківських установ відповідні дані наведено в таблиці 15.

Прибутковість капіталу за звітний період визначається як відношення поточного прибутку до середньоарифметичної суми балансового капіталу. За підсумками 2005 року цей показник по банківській системі країни в цілому досягнув рівня 17.1%.

Таблиця 16 містить перелік банків із найвищим значенням даного критерію.

Вважається, що чим меншою є **частка статутного капіталу у власному капіталі** банку, тим краще, адже це свідчить про позитивну динаміку його прибутку протягом останніх років.

По банківській системі України в цілому показник, про який ідеться, за станом на 01.01.2006 р. дорівнював 63%. Таблиця 17 містить перелік банків, які мають найбільші і найменші значення даного коефіцієнта. При цьому слід зазначити, що величи-

на показника вище 100% свідчить про те, що сума прибутку поточного року, прибутку минулих років, страхових резервів, сформованих за рахунок прибутку, та інших складових власного капіталу є величиною від’ємною, а отже, розмір статутного фонду перевищує розмір власного капіталу.

Насамкінець ще раз наголосимо: жоден із описаних вище показників сам по собі, безвідносно до інших, не є остаточним свідченням стабільності чи негараздів у тій чи іншій банків-

Таблиця 12. Обсяг власного капіталу окремих банків України на 01.01.2006 р.

| Банківські установи з найбільшим розміром балансового капіталу (≥ 200 млн. грн.) | Значення показника, тис. грн. |
|--|-------------------------------|
| Приватбанк | 2 272 344 |
| “Аval” | 1 745 545 |
| Промінвестбанк | 1 368 246 |
| Укрексімбанк | 1 067 155 |
| Укрсоцбанк | 1 027 174 |
| Укрсиббанк | 947 748 |
| Ощадбанк | 775 579 |
| Укрпромбанк | 632 441 |
| Райффайзенбанк Україна | 626 513 |
| Брокбізнесбанк | 606 161 |
| “Надра” | 551 325 |
| Перший український міжнародний банк | 492 201 |
| “Фінанси та кредит” | 488 670 |
| “Форум” | 367 609 |
| Кредитпромбанк | 340 225 |
| Індустріалбанк | 328 146 |
| “Фінансова ініціатива” | 302 853 |
| ВАБанк | 295 739 |
| Донгорбанк | 295 455 |
| ТАС-Комерцбанк | 266 414 |
| “Південний” | 261 753 |
| “Хрешчатик” | 240 065 |
| “Мрія” | 224 966 |
| ІНГ-банк Україна | 220 082 |
| Укргазбанк | 216 983 |
| Альфа-банк | 202 883 |

ській установі.

Аналіз балансових даних банку взагалі — це лише приблизна його діагностика. Наприклад, малий поточний прибуток може бути наслідком не лише низького рівня доходів (що свідчить про погане управління активами), а й високого рівня витрат

Таблиця 13. Зростання (зниження) розміру власного капіталу окремих банків України у 2005 році

| Банки, що істотно збільшили власний капітал (≥ 200 млн. грн.) | Абсолютне зростання, тис. грн. | Відносне зростання, % |
|---|--------------------------------|--------------------------------|
| Приватбанк | 806 700 | 55 |
| Укрексімбанк | 452 683 | 74 |
| “Аval” | 442 335 | 34 |
| Ощадбанк | 420 158 | 118 |
| “Фінанси та кредит” | 297 171 | 155 |
| Райффайзенбанк Україна | 272 343 | 77 |
| Брокбізнесбанк | 224 298 | 59 |
| ВАБанк | 207 350 | 235 |
| Укрсиббанк | 205 598 | 28 |
| Промінвестбанк | 201 185 | 17 |
| Банки, власний капітал яких зменшився | Відносне зменшення, % | Абсолютне зменшення, тис. грн. |
| “Гарант” | -185 | -84 324 |
| Інтерконтинентбанк | -75 | -59 390 |
| Об'єднаний комерційний банк | -30 | -12 323 |
| Електрон-банк | -2 | -1 608 |
| Український банк реконструкції та розвитку | -4 | -1 279 |

Таблиця 14. Поточний прибуток окремих банків України за підсумками 2005 року

| Банківські установи зі значним розміром поточного прибутку (> 20 млн. грн.) | Значення показника, тис. грн. |
|---|--------------------------------------|
| Приватбанк | 475 655 |
| Промінвестбанк | 221 200 |
| Укрексімбанк | 180 546 |
| Укрсоцбанк | 117 339 |
| Райффайзенбанк Україна | 83 817 |
| Донгорбанк | 74 384 |
| Індустріалбанк | 69 994 |
| Укрсиббанк | 56 072 |
| Перший український міжнародний банк | 55 128 |
| ІНГ-банк Україна | 50 636 |
| Сітібанк Україна | 47 367 |
| ХФБ-банк Україна | 46 899 |
| “Мрія” | 39 053 |
| “Форум” | 31 973 |
| Кредитпромбанк | 28 481 |
| “Надра” | 26 421 |
| Каліон-банк Україна | 26 102 |
| “Південний” | 25 223 |
| Укрпромбанк | 23 561 |
| Актив-банк | 21 015 |
| Прокредит-банк | 20 744 |
| “Хрестатик” | 20 380 |
| Ощадбанк | 20 159 |
| Банківські установи, які за підсумками 2005 року мали поточні збитки | Значення показника, тис. грн. |
| “Гарант” | -84 324 |
| Інтерконтинентбанк | -59 389 |
| Об’єднаний комерційний банк | -12 699 |
| Міжнародний іпотечний банк | -10 445 |
| ТАС-Бізнесбанк | -7 093 |
| Український кредитний банк | -1 336 |
| Український банк реконструкції та розвитку | -1 278 |
| Євробанк | -92 |

(що може бути зумовлено активним зачлененням депозитів, формуванням страхових резервів під нові кредити, високим рівнем заробітної плати тощо). І навпаки, середні значення показників ще не гарантують, що в банку все гаразд (наприклад, той же балансовий прибуток можуть формувати лише нараховані, але фактично поки ще не отримані доходи).

Проте не викликає сумніву, що рішення про співпрацю з тим чи іншим банком, безумовно, повинно прийматися з урахуванням всебічного аналізу об’єктивних показників його діяльності.



Література

1. Структура активів банків Ук-

Таблиця 15. Прибутковість активів окремих банків України за підсумками 2005 року

| Банківські установи, що мають прибутковість активів $\geq 3\%$ за рік | Значення показника, % |
|---|-----------------------|
| “Столиця” | 6 |
| Індустріалбанк | 5 |
| “Металург” | 5 |
| Актив-банк | 5 |
| Одеса-банк | 4 |
| Банк “Перспектива” | 4 |
| Донгорбанк | 4 |
| Укргазпромбанк | 4 |
| ХФБ-банк Україна | 4 |
| Сітібанк Україна | 4 |
| Каліон-банк Україна | 4 |
| Європейський банк раціонального фінансування | 3 |
| “Приватінвест” | 3 |
| Південкомбанк | 3 |
| “Мрія” | 3 |
| “Європейський” | 3 |
| Приватбанк | 3 |
| Старокиївський банк | 3 |

Таблиця 16. Прибутковість капіталу окремих банків України за підсумками 2005 року

| Банківські установи, які мають прибутковість капіталу $\geq 15\%$ за рік | Значення показника, % |
|--|-----------------------|
| Актив-банк | 43 |
| Каліон-банк Україна | 37 |
| ХФБ-банк Україна | 33 |
| Індустріалбанк | 29 |
| Донгорбанк | 29 |
| Сітібанк Україна | 26 |
| ІНГ-банк Україна | 26 |
| Приватбанк | 25 |
| “Столиця” | 24 |
| “Мрія” | 22 |
| Укрексімбанк | 21 |
| Західінкомбанк | 21 |
| Прокредит-банк | 20 |
| “Приватінвест” | 18 |
| Промінвестбанк | 17 |
| Райффайзенбанк Україна | 17 |
| Банк Петрокоммерц-Україна | 17 |
| “Європейський” | 16 |
| Укргазпромбанк | 15 |

райни за станом на 01.01.2005 р. // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 3. – С. 48–53.

2. Структура активів банків України за станом на 01.01.2006 р. // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 3. – С. 40–51.

3. Структура зобов’язань банків України за станом на 01.01.2005 р. // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 3. – С. 54–57.

Таблиця 17. Частка статутного капіталу у власному капіталі окремих банків України за станом на 01.01.2006 р.

| Банківські установи з незначною часткою статутного фонду у власному капіталі ($\leq 40\%$) | Значення показника, % |
|--|-----------------------|
| Перший український міжнародний банк | 5 |
| Укрсоцбанк | 7 |
| “Ажіо” | 11 |
| “Металург” | 14 |
| Промінвестбанк | 15 |
| Укргазпромбанк | 21 |
| Сітібанк Україна | 25 |
| Експрес-банк | 27 |
| Індустріалбанк | 31 |
| Полтава-банк | 31 |
| Морський транспортний банк | 37 |
| Експобанк | 37 |
| ВАБанк | 37 |
| Каліон-банк Україна | 37 |
| Західінкомбанк | 40 |
| Банківські установи з надмірною часткою статутного фонду у власному капіталі ($\geq 95\%$) | Значення показника, % |
| Інтерконтинентбанк | 382 |
| Міжнародний іпотечний банк | 139 |
| Український банк реконструкції та розвитку | 106 |
| Об’єднаний комерційний банк | 105 |
| “Столичний” | 101 |
| Євробанк | 100 |
| Банк інвестицій та заощаджень | 100 |
| Внешторгбанк | 99 |
| “Фінансова ініціатива” | 99 |
| “Український фінансовий світ” | 98 |
| “Олімпійська Україна” | 98 |
| “Арма” | 97 |
| Український будівельно-інвестиційний банк | 96 |
| “Камбіо” | 96 |
| Фермерський земельний банк | 96 |
| Радабанк | 96 |
| Фінансовий союз-банк | 95 |
| “Новий” | 95 |
| Діалогбанк | 95 |

4. Структура зобов’язань банків України за станом на 01.01.2006 р. // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 3. – С. 52–55.

5. Структура власного капіталу банків України за станом на 01.01.2005 р. // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 3. – С. 58–63.

6. Структура власного капіталу банків України за станом на 01.01.2006 р. // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 3. – С. 56–61.



**Віталій
Різник**

Головний юристиконсульт
юридичного департаменту
Національного банку України

У статті йдеться про проблемні аспекти застосування законодавчих норм у частині регулювання лізингових відносин. Досліджуючи цивільно-правові характеристики договорів лізингу, автор подає практичні рекомендації щодо застосування положень законодавства України при їх укладенні і вносить пропозиції щодо нормативного вдосконалення лізингових питань.

Загальні положення про укладення договорів лізингу у сфері банківської діяльності

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Протягом з іншими видами банківської діяльності питома вага лізингових операцій на ринку банківських послуг поки що залишається незначною. Причини цього полягають насамперед у недосконалості нормативно-правового регулювання лізингових відносин і недостатньому розумінні механізму застосування деяких положень законодавства України. Зокрема, проблемним є питання щодо укладення договорів лізингу.

Порушена в публікації проблематика у вітчизняній юридичній літературі досліджувалася досить поверхово і фрагментарно, що, звісно, не сприяло вдосконаленню та правильному застосуванню на практиці чинних положень вітчизняного законодавства в частині регулювання лізингових відносин.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДОГОВОРУ ЛІЗИНГУ

Важливе значення для укладення та виконання договору лізингу відіграє визначення його цивільно-правових характеристик.

По-перше, *договір лізингу є двостороннім цивільно-правовим договором*, який укладається між лізингодавцем і лізингоодержувачем. Для визнання договору лізингу укладеним, як правило, достатньо їх волевиявлення. Така характеристика договору лізингу кореспондує з положеннями частини 1 статті 806 Цивільного кодексу України (надалі – ЦКУ) та частини 1 статті 292 Господарського кодексу України (надалі – ГКУ) в частині визначення поняття даного договору. На жаль, це не закріплено у визначені поняття договору фінансового лізингу, поданому в частині 2 статті 1 Закону України “Про фінансовий лізинг”

від 11 грудня 2003 року (надалі – Закон про ФЛ).

По-друге, *договір лізингу є двосторонньо зобов’язуючим (сінагматичним) цивільно-правовим договором*, адже права та обов’язки, якими наділені його сторони, реалізуються у визначеній законодавцем певній послідовності. Відповідно на підставі укладення такого договору виникають зустрічні зобов’язання (стаття 538 ЦКУ).

По-третє, *договір лізингу є відплатним цивільно-правовим договором*. Порядження законодавства України закріплюють за лізингодавцем обов’язок сплачувати лізингодавцю встановлену плату (лізингові платежі) та визначають ціну договору лізингу як його істотну умову (стаття 806 ЦКУ, стаття 292 ГКУ та частина 2 статті 6 і стаття 16 Закону про ФЛ).

По-четверте, *договір лізингу є строковим цивільно-правовим договором*, адже лізингодержувач отримує право користування предметом лізингу на визначений строк, а законодавець визначив умову про строк як істотну для договору лізингу (стаття 806 ЦКУ, стаття 292 ГКУ та частина 2 статті 6 Закону про ФЛ).

Дещо складнішим є питання щодо кваліфікації договору лізингу як консенсуального чи реального цивільно-правового договору з урахуванням положень чинного законодавства України (звісно, якщо не йдеться про необхідність нотаріального посвідчення та/або державної реєстрації договору лізингу в силу особливого характеру речі, яка є предметом договору лізингу). Від вирішення цього питання залежить правильність встановлення у певних випадках моменту укладення договору лізингу.

Ілюстрацією формально різного підходу до визначення договору лізингу є такі положення законодавства України:

1) відповідно до частини 1 статті 806 ЦКУ “за договором лізингу одна сторона (лізингодавець) передає або

зобов'язується передати другій стороні (лізингодержувачеві) у користування майно...”;

2) відповідно до частини 2 статті 1 Закону про ФЛ “за договором фінансового лізингу (надалі – договір лізингу) лізингодавець **зобов'язується на-бути** у власність річ... **i передати** її у користування лізингодержувачу...”¹ “Наріжним каменем” тут є вжите за-конодавцем при визначені договору лізингу в ЦКУ формулювання **“передає або зобов'язується передати”**.

На думку деяких авторів, фразою “за договором <...> сторона <...> зобов'язується” в тексті ЦКУ передається консенсуальність договорів, а фразою “за договором <...> сторона <...> передає майно” – їх реальність [1]².

Натомість Т.Боднар зазначає, що “намагання віднайти в наведених побудовах дефініцій які-небудь критерії такого поділу або обґрунтування, на жаль, не мали успіху, оскільки навіть у договорах одного виду законодавцем вживаються різні конструкції (наприклад, у договорах, в основу яких покладено відносини щодо користування майном, одночасно з терміном “передає або зобов'язується передати” (щодо найму, прокату, лізингу) вживається термін “зобов'язується передати” (щодо найму земельної ділянки)” [3, с. 89].

Із цього приводу Б.Хаскельберг і В.Ровний зауважують, що “легальна конструкція одного і того ж виду договору інколи може бути двоякою, підкоряючись моделі або реального, або консенсуального договору, при цьому вибір конкретної моделі віддається на розсуд осіб, які вступають у договірні відносини, виходячи з міркувань доцільності” [2, с. 29]. Відтак у даному випадку можна вести мову про поширення дії принципу свободи договору на визначення контрагентами моменту укладення договору³.

¹ Що ж до ГКУ, то аналіз норми частини 1 статті 292 взагалі не дає змоги визначити, до якої категорії належить договір лізингу (консенсуальної чи реальної).

² Схожу думку висловлюють Б.Хаскельберг та В.Ровний: “Кваліфікація конкретного пойменованого договору за консенсуальною моделлю звичайно забезпечується за рахунок вказівки у його визначенні на *обов'язок*. У консенсуальних договорах одна сторона *зобов'язується здійснити* на користь іншої сторони необхідну дію, виконання якої можливе як уже під час власне здійснення договору, так і в більш пізній час. У свою чергу необхідність передачі майна для цілей укладення договору, на підставі якого можна та потрібно судити про його реальний характер, звичайно забезпечується за рахунок використання у визначенні договору дієслова у формі теперішнього часу “передає” [2, с. 19].

³ Відповідно до статті 627 ЦКУ “...сторони є вільними в укладенні договору...”

Таким чином, при застосуванні положень ЦКУ в частині визначення моменту укладення договору лізингу слід враховувати, що лізингодавець і лізингодержувач вільні у виборі моделі (реальної чи консенсуальної) укладення договору. При цьому визначення обраної моделі можливе лише в результаті дослідження тексту договору.

Що ж до колізії у цій частині між ЦКУ та Законом про ФЛ, то її треба вирішувати на користь останнього. *По-перше*, Закон про ФЛ набув чинності пізніше (16 січня 2004 року) від ЦКУ (1 січня 2004 року). *Подруге*, в силу норми частини 2 статті 19 Закону про ФЛ положення ЦКУ діють у частині, що не суперечить цьому закону.

Отже, за своєю економічною та правовою природою **договір лізингу є консенсуальним цивільно-правовим договором**. Його вважають укладеним із моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про її прийняття (частина 1 статті 640 ЦКУ).

Актуальною в цьому плані є доктринальна оцінка підходу законодавця до офіційного закріплення в положеннях ЦКУ реально-консенсуальної моделі договору лізингу⁴. Насамперед необхідно на основі доктринальних поглядів з'ясувати методологічні критерії, якими має керуватися законодавець, аби правильно обрати ту чи іншу модель (реальної чи/та консенсуальної) цивільно-правового договору. На думку професора М.Брамінського, конструювання договору як реального чи консенсуального залежить від інтересів сторін і мети договору. Якщо мета полягає в отриманні речі, роботи чи послуг, ця діяєє предметом договору. Коли ж предметом договору є вчинення певних дій щодо майна, законодавець обирає модель реального договору

[4, с. 392].

Метою договору лізингу є придбання предмета лізингу та його передача у користування лізингодержувачу. З огляду на це договір лізингу слід конструювати як консенсуальний договір, адже він спрямований на отримання речі. Дослідивши положення ЦКУ, Т.Боднар пропонує: якщо момент укладення договору і момент його виконання збігаються в часі, слід вживати термін “передає”; якщо ці

⁴ На відміну від ЦКУ, його проектом пропонувалося імперативно визначити договір лізингу як суто консенсуальний договір (частина 1 статті 877 (858) проекту ЦКУ (перше та друге читання)).

моменти можуть або збігатися, або не збігатися, вживається вираз “передає або зобов'язується передати”; якщо ж момент укладення договору не збігається в часі з моментом його виконання, використовують вираз “зобов'язується передати” [3, с. 90].

Розглядаючи договір лізингу крізь призму запропонованих критеріїв, зазначимо, що момент укладення договору лізингу та його виконання не збігаються, адже для того, щоб виконати обов'язок щодо передачі у користування лізингодержувачу певної речі (предмета лізингу), лізингодавцю попередньо слід виконати обов'язок щодо придбання права власності на неї.

Приурочення моменту укладення договору лізингу до факту передачі лізингодержувачу у володіння та користування предмета лізингу позбавить його, по-перше, мінімальних гарантій того, що предмет лізингу буде справді придбано, і, по-друге, – права вимагати виконання лізингодавцем обов'язку щодо придбання предмета лізингу. Крім того, можливість визнання договору лізингу реальним дасть недобросовісним лізингодавцям підставу стверджувати, що вони не зобов'язані перед лізингодержувачем набути права власності на визначену реч, адже між ними не укладено договір лізингу. У цьому випадку баланс інтересів і прав між лізингодавцем і лізингодержувачем порушується на користь останнього, що суперечить основоположному принципу юридичної рівності.

Отже, з позиції доктрини цивільного права лізингові відносини на законодавчому рівні варто конструювати за моделлю консенсуального цивільно-правового договору.

ПОРЯДОК УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРІВ, СПРЯМОВАНИХ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ЛІЗИНГОВИХ ВІДНОСИН

скільки для реалізації комплексу майнових відносин між лізингодавцем, лізингодержувачем і продавцем (постачальником) необхідне укладення щонайменше двох договорів (договору лізингу та договору купівлі-продажу предмета лізингу), то питання про те, який із цих договорів потрібно укласти насамперед, є спірним. До вирішення цієї проблеми в юридичній літературі застосовують різні підходи. Зокрема, на думку Е.Павлодського, орендодавець укладає два договори: купівлі-продажу та

фінансової оренди. Проект першого договору готує орендар, а орендодавець його підписує. При цьому орендодавець, обравши виробника, погоджує всі умови договору купівлі-продажу: предмет, ціну, строки та місце поставки [5, с. 67].

Дещо іншу концепцію пропонує О.Куймова, на думку якої документальне оформлення лізингових відносин складається з двох етапів. На першому готуються заявка лізингоодержувача на придбання необхідного обладнання, висновок лізингодавця про ефективність технічного проекту, замовлення-наряд лізингодавця своєму постачальнику на виробництво та відвантаження відповідних машин і механізмів. На другому – оформляються договір лізингу, договір купівлі-продажу обладнання, акт прийняття обладнання лізингоодержувачем. Договір лізингу укладається після підписання договору купівлі-продажу [6].

Як зазначає В.Євтеев, існування третьої особи – продавця – ускладнює порядок укладення договору, оскільки, за логікою ЦК⁵, договір лізингу передує договору купівлі-продажу як правова підстава для виникнення зобов'язання орендодавця придбати майно у третьої особи. Крім того, оскільки згода продавця укласти договір – не безспірний факт, отримання майна орендарем має хисткі гарантії. Тож В.Євтеев пропонує вирішувати проблему шляхом переддоговірних контактів сторін. Майбутній орендар самостійно здійснює переговори з продавцем, результатом яких є підписаний ним проект договору купівлі-продажу. Після цього майбутній орендодавець укладає договір із продавцем, а договір лізингу здійснюється після зазначених вище дій [7, с. 54–55].

Дещо іншу позицію займає Ю.Серкова, пропонуючи свою конструкцію укладення договору лізингу. Орендар вирішує, яке майно йому необхідне, обирає відповідного продавця і укладає з ним попередній договір. Цей документ має містити умови, що дозволяють визначити предмет, а також інші істотні пункти основного договору з необхідними відомостями про майбутній договір купівлі-продажу лізингового майна. Потому орендар шукає особу, готову профінансувати його проект, укладає з нею договір фінансової оренди та відступає свої права, що випливають із попередньо-

го договору з продавцем. При цьому основний договір купівлі-продажу укладається орендодавцем і продавцем насамкінець [8, с. 96].

Цікавою є практика укладення договорів лізингу у Франції. Зокрема, як зазначають представники доктрини торгового права Франції, лізингова компанія зазвичай дає отримувачу (орендарю) довіреність на обговорення із постачальником характеристик обладнання та його ціни, а потім як довіритель вимагає у нього своє придбання [9, с. 178].

Як бачимо із цих прикладів, простежується прагнення визначити найоптимальнішу модель поведінки учасників лізингових відносин при укладенні договорів лізингу та купівлі-продажу. При цьому увага приділяється переважно не правовій суті питання, а технічному аспекту оформлення договорів відносин між учасниками лізингу. Узагальнюючи ці моделі, можна виділити такі підходи щодо порядку укладення договорів лізингу та купівлі-продажу предмета лізингу:

1. Спершу укладається *попередній договір купівлі-продажу* предмета лізингу між продавцем та лізингоодержувачем; опісля лізингоодержувач укладає договір лізингу з лізингодавцем, одночасно відступаючи йому права вимоги до продавця (постачальника) предмета лізингу; насамкінець укладається *основний договір купівлі-продажу* предмета лізингу між орендодавцем та продавцем;

2. Спочатку укладається договір купівлі-продажу предмета лізингу, а згодом – договір лізингу (при цьому участь у визначені умов договору купівлі-продажу предмета лізингу беруть лізингодавець, лізингоодержувач і продавець (постачальник);

3. Насамперед укладається договір лізингу між лізингоодержувачем і лізингодавцем, на підставі якого в останнього виникає зобов'язання, яке він виконує шляхом укладення договору купівлі-продажу предмета лізингу з відповідним продавцем.

Основною вадою *першого варіанта* є те, що в ньому не враховано можливості вибору продавця лізингодавцем, який може ефективніше підібрати собі контрагента за договором купівлі-продажу. У такому разі укладення договору купівлі-продажу предмета лізингу за моделлю попереднього договору, та ще й між лізингоодержувачем і продавцем, позбавлене практичного сенсу, адже лізингодавець укладатиме договір купівлі-продажу не з тим продавцем, якого йому вкаже лізинго-

одержувач, а з тим, якого обере сам. Втім, застосування саме такої схеми укладення договорів лізингу купівлі-продажу можливе, якщо вибір продавця здійснюється лише лізингоодержувачем і встановлено правомірність відступлення права вимоги за попереднім договором.

Аналізуючи положення ЦКУ, які регулюють конструкцію попереднього договору, можна зробити висновок про те, що в результаті укладення цього договору *в кожній зі сторін виникає щодо іншої право вимоги на укладення* протягом певного строку *в майбутньому основного договору* (частина 1 статті 635 ЦКУ)⁶. Зазначене право за своєю юридичною суттю є зобов'язальним правом вимоги, а тому без жодних обмежень може стати предметом правочину про відступлення права вимоги.

Відтак постає питання щодо цивільно-правової природи правочину, на підставі якого відбуватиметься передача цього права вимоги. Це може бути договір про купівлю-продаж або дарування права вимоги. Якщо у першому випадку доцільність укладення договору купівлі-продажу права вимоги здається дещо абсурдною, то в другому на заваді може стати норма частини 3 статті 721 ЦКУ, відповідно до якої підприємницькі товариства можуть укладати договір дарування між собою, якщо право здійснювати дарування прямо обумовлено установчими документами дарувальника.

У контексті цього питання актуальним є варіант, згідно з яким уступка права вимоги здійснюється шляхом укладення між сторонами різноманітних цивільно-правових договорів (як передбачених законом, так і не передбачених ним, але які йому не суперечать) [10, с. 102]⁷. Згідно із положенням частини 5 статті 626 ЦКУ передбачено презумпцію відплатності відступлення прав вимоги. Тому коли йдеться про безоплатне відступлення права вимоги, – має місце договір дарування права вимоги та діють відповідні обмеження для підприємницьких товариств. Інакше лізингодавець змушений сплатити лізингоодержувачу хоч би копійку за відступлення права вимоги на укладення основного договору купівлі-продажу.

Другий варіант суперечить положенням законодавства України, яке йде шляхом закріплення чіткого алго-

⁵ Йдеться про Цивільний кодекс Російської Федерації.

⁶ Схожу норму встановлено в частині 1 статті 182 ГКУ.

⁷ Див.: Кот О.О. Переход прав кредиторов: История. Теория. Законодательство. – К., 2002. – С. 102.

ритму дій щодо укладення цих договорів. Згідно з ним укладення договору лізингу обов'язково передує укладенню договору купівлі-продажу предмета лізингу.

Третій варіант цілком кореспондує з положеннями законодавства України про лізинг і є класичним для практики оформлення договірних відносин між учасниками лізингових відносин.

ВИСНОВКИ

Ідсумовуючи, варто наголосити, що договір лізингу за своєю економіко-правовою сутністю є двостороннім, відплатним, строковим, взаємозобов'язуючим (сінагматичним) та консенсуальним цивільно-правовим договором. Ці його характеристис-

тиki мають бути у повному обсязі закріплені в законодавстві України на рівні нормативно-правової моделі лізингових відносин і враховуватися на практиці відповідними суб'єктами цивільних відносин (банками, лізинговими компаніями, лізингодержувачами тощо) при укладенні договору.

Література

1. Михайленко Д. Договорная дилемма. Реальность с консенсуальностью // Юридическая практика. – 2004. – 27 апреля.
2. Хаскельберг Б.Л., Ровный В.В. Консенсуальные и реальные договоры в гражданском праве. – М., 2004.
3. Боднар Т.В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві: Монографія. – К., 2005. – С. 89.
4. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. — Книга первая: Общие положения. — М., 2003. — С. 392.
5. Павлодский Е. Гражданский кодекс о финансовой аренде // Право и экономика. — 1998. — № 1.
6. Куимова Е. Финансовая аренда (лизинг) в вопросах и ответах // Финансовая газета. — 2001.
7. Евтеев В.С. Договор лизинга в Гражданском кодексе России // Гражданин и право. — 2001. — № 4(10).
8. Серкова Ю.А. Договор лизинга по российскому и зарубежному праву: Диссертация... канд. юрид. наук. — Казань, 2002.
9. Жамен С., Лакур Л. Торговое право. — М., 1993.
10. Ком О.О. Переход прав кредиторов: История. Теория. Законодательство. — К., 2002.

Дослідження

Місце іноземних банків у процесі кредитування економіки країн Центральної та Східної Європи

Перехід від планової до ринкової економіки потребує побудови якісно нової системи господарювання, що функціонує на підґрунті інших елементів і принципів. Її ключовою складовою є банківська система, з розвитком якої пов'язують стійке зростання економіки країни в цілому. Нині багато уваги приділяється визначенню перспектив і пріоритетів національної банківської системи, спрямованих на оптимізацію її структури, а саме: чи потрібно стимулювати реорганізацію банків і створення банківських об'єднань; чи варто відкривати вітчизняний банківський ринок для іноземної конкуренції та якою мірою тощо.

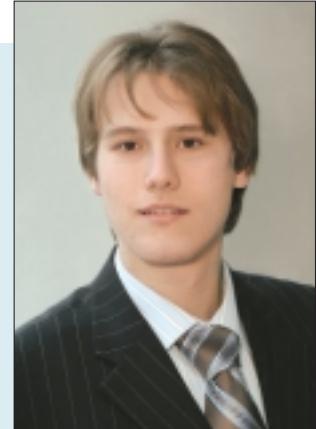
Для ринкової економіки питання відкритості є безсумнівним. Це стосується також і банківського сектору. Надання дозволу на відкриття філій іноземним банкам — для України актуальне питання з огляду на майбутній вступ до Світової організації торгівлі (СОТ). Відтак доцільно проаналізувати досвід діяльності іноземних банків у країнах Центральної та

Східної Європи (ЦСЄ).

Деякі дослідження щодо ролі іноземного банківського капіталу в розвитку економік країн, які розвиваються, проведено з урахуванням досвіду латиноамериканських країн; емпіричних даних стосовно держав ЦСЄ — порівнянно мало.

Упродовж останнього десятиліття іноземні банки розгорнули активну діяльність у більшості країн ЦСЄ. Деякі країни розцінювали присутність іноземних банків, по-перше, як важливе доповнення до відносно невеликої частки внутрішнього кредитування, а по-друге, — як засіб швидкого поліпшення якості функціонування національної банківської системи.

Мета цієї статті — проаналізувати рівень проникнення іноземного банківського капіталу в країни Центральної та Східної Європи та його вплив на активізацію процесу кредитування у регіоні; дослідити, як змінювався загальний рівень кредитування іноземними банками під час економічного спаду та визначити, чи перевищувало



Юрій
Ліневич

Здобувач кафедри світового господарства та міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Автор аналізує світовий досвід щодо впливу філій іноземних банків на розвиток економіки країн. З огляду на підготовку вступу України до СОТ, це велима актуальнана проблема. У статті використано цікавий статистичний матеріал, висвітлено діяльність філій іноземних банків під час економічних криз у країнах, де вони працюють.

воно рівень кредитування національними комерційними банками. Цікавим є також питання щодо дозволу відкриття іноземними банками своїх філій на території України у зв'язку з її наміром отримати членство в СОТ.

Передусім зауважимо певні позитивні та негативні моменти, пов'язані з присутністю іноземних банків.

Серед позитивних виділимо такі:

1. Система менеджменту іноземного банку та новітні інформаційні технології можуть поліпшити ефективність функціонування національної банківської системи [7];

2. Іноземні банки можуть пропонувати нові банківські продукти, стимулювати процес удосконалення системи банківського регулювання тощо.

3. Зростання пропозиції кредитів з боку іноземних банків спричинить зменшення їх вартості для місцевих компаній.

4. Іноземні банки з більшою капіталізацією, на відміну від місцевих, будуть спроможні здійснювати кредитну діяльність навіть під час економічного спаду. Аналізуючи досвід країн Латинської Америки, Пік і Розенгрен зазначали, що філії іноземних банків не зменшували пропозицію кредитів під час економічного спаду — вони розглядали дану ситуацію як можливість розширити присутність своїх філій шляхом процесів злиття та поглинання [10].

Серед негативних чинників зазначимо такі:

1. Іноземні банки можуть бути менш скильними до кредитної діяльності у приймаючій країні, коли економічна ситуація в країні різко змінюється, або надавати кредити виключно великим компаніям, насамперед з іноземним капіталом, залишаючи організації з низьким кредитним рейтингом та роздрібний кредитний ринок місцевим банкам (*cherry picking*).

2. Присутність іноземних банків може послабити позиції ще недостатньо розвинутої банківської системи країни з перехідною економікою. Місцеві банки, не спроможні на рівних конкурувати з іноземними, — занесуть, що може привести до фінансової нестабільності.

Із зазначеного вище випливає: певні фактори, зумовлені присутністю іноземного капіталу, можуть бути позитивними для одних країн і негативними для інших. Від чого це залежить?

По-перше, ризики та потенційні негативні наслідки від проникнення іноземних банків стосуються не так ефективності, як більшою мірою стабільності банківської системи та рівня

економічного розвитку приймаючої країни [6].

Клаесенс, аналізуючи досвід 80 країн, зазначає, що присутність іноземних банків у країнах із перехідною економікою спричиняється до зменшення дохідності і маржі місцевих банків, збільшуєчи водночас ефективність банківської системи приймаючої країни [2].

По-друге, необхідно зазначити, що співвідношення позитивних та негативних чинників залежить від форми присутності іноземного банківського капіталу в приймаючій країні. Наприклад, при створенні філій іноземний банк постачає кошти на рекапіталізацію банківського сектору. Крім того, філії іноземних банків можуть слугувати “рятівними гаванями” під час економічного спаду, зменшуючи таким чином відлив коштів за кордон [5]. Зокрема, Мак Кіннон та Піл зазначають: якщо країна має необмежений доступ до міжнародного ринку кредитів, це може привести до переінвестування та до зростання кредиторської заборгованості [9].

Проаналізуємо рівень проникнення та особливості діяльності іноземних банків у країнах Центральної і Східної Європи на прикладі Угорщини, Чехії та Польщі.

Угорщина

Банківський сектор Угорщини став доступним для іноземних банків на початку 1980-х років, коли йм було дозволено відкривати свої філії у Будапешті. З другої половини 1990-х років кількість банків з іноземним капіталом почала стрімко зростати, що було пов'язано передусім із процесом приватизації.

Однак попри те, що кількість іноземних банків перевищила кількість місцевих уже в 1993 році, обсяг їхніх активів перевишив загальний обсяг активів місцевих банків лише у 1998 році. Якщо на філії іноземних банків у 1993 році припадало на ринку лише 22% сумарних банківських активів, то у 2000 році — 71% (а якщо зауважити також обсяги транскордонного кредитування, то цей показник буде ще більшим — 78%) та 63% заочених депозитів. На початку 1990-х років 60% кредитів мали “зовнішнє” джерело, тобто надавалися іноземними банками. Цей показник знижувався упродовж наступних років завдяки зростанню обсягів кредитування місцевими комерційними банками, але ніколи не опускався нижче 42% [11].

Зазначимо, що обсяги транскор-

донного кредитування знижувалися протягом першої половини 1990-х років (1993—1996 рр.), однак у другій половині вони почали знову зростати¹. Із 1996 року, коли економічна та політична ситуація в країні стабілізувалася, іноземні банки почали збільшувати обсяги інвестування у економіку Угорщини [12].

Таблиця 1. Обсяги банківського кредитування економіки Угорщини у 1993—2000 рр.

| Роки | Обсяги кредитів, наданих філіями іноземних банків | Обсяги кредитів, наданих місцевими комерційними банками | Обсяги транскордонного кредитування | Млн. доларів |
|------|---|---|-------------------------------------|--------------|
| 1993 | 1 376 | 5 156 | 7 564 | |
| 1994 | 3 650 | 7 219 | 5 284 | |
| 1995 | 4 644 | 13 881 | 5 525 | |
| 1996 | 6 829 | 12 316 | 4 250 | |
| 1997 | 7 326 | 12 139 | 6 185 | |
| 1998 | 14 574 | 9 392 | 5 669 | |
| 1999 | 15 600 | 8 413 | 6 041 | |
| 2000 | 16 472 | 8 902 | 7 671 | |

Джерело: BankScope.

У першій половині 1999 року темпи зростання кредитування іноземними банками економіки країни загальмувались у зв'язку з фінансовою кризою в Росії, однак перевищували темпи зростання обсягів кредитування місцевими комерційними банками (див. таблицю 1). Обсяги позичок іноземних банків у іноземній валюті знизилися на 14%, тоді як вимоги цих банків у місцевій валюті зросли на 17%.

Упродовж останніх років частка угорських банків та державного сектору в загальному обсязі кредитів іноземних банків знижується, а частка небанківського приватного сектору — зростає: у 2000 році вона становила 34.2% (див. таблицю 2).

Чехія

Із 1998 року велика кількість потужних банків була приватизована іноземними інвесторами — у Чехії відбувався процес консолідації банківського капіталу, що виражалося у зменшенні загальної кількості банків. Слід однак зазначити, що цей процес лише частково був результатом приватизації державних банків — його стимулувава-

¹ У 2000 році обсяг транскордонного кредитування становив 17% від ВВП. Це доволі високий показник, якщо зважити, що обсяг кредитування місцевими банками становив того року 15% від ВВП.

Таблиця 2. Розподіл кредитів іноземних банків в Угорщині за секторами у 1992–2000 pp*.

| Роки | Відсотки | | |
|------|--------------------|------------------|------------------|
| | Банківський сектор | Державний сектор | Приватний сектор |
| 1992 | 53.7 | 32.6 | 12.4 |
| 1993 | 54.7 | 29.3 | 15.2 |
| 1994 | 57.1 | 30.0 | 12.8 |
| 1995 | 57.1 | 28.4 | 14.6 |
| 1996 | 56.2 | 23.4 | 20.4 |
| 1997 | 52.4 | 15.1 | 32.5 |
| 1998 | 54.7 | 11.8 | 33.1 |
| 1999 | 49.3 | 19.7 | 30.3 |
| 2000 | 42.5 | 23.3 | 34.2 |

Джерело: BIS consolidated international banking statistics.

*У таблицях 2, 4, 6 сума відсотків за певний період менша 100% на величину відсотків, що припадають на інші (крім зазначених) кредити.

ли також економічний спад і жорсткі кредитні обмеження, запроваджені після валютної кризи 1997 року.

Нестабільне економічне становище, а відтак запроваджена Національним банком Чехії в 1997-му рестрикційна монетарна політика привели до того, що кредитування приватного сектору стало скорочуватися. За часів рецесії 1998–1999 років, а також у 2000 році сукупні активи місцевих комерційних банків знижувалися, тоді як сукупні активи іноземних банків стрімко зростали. Цього зростання вистачило, щоб переламати спадний тренд сукупних банківських активів. У 1998–2000 pp. обсяги кредитування філіями іноземних банків збільшилися на 8 млрд. доларів, а обсяги кредитування місцевими банками та обсяги транскордонного кредитування — знизились відповідно на 17.3 млрд. і 1.5 млрд. доларів. Крім того, зауважимо зростання обсягів позичок філій іноземних банків у 1998–1999 pp. (+172%) у чеських кронах, тоді як обсяги транскордонного кредитування та позичок, наданих філіями в іноземній валюті, зменшилися на 10%. Зазначимо, що порівняно з Польщею та Угорщиною транскордонне кредитування для Чехії мало менш важливу роль, особливо на початку перехідного періоду (див. таблицю 3).

На початку 2000 року частка активів філій іноземних банків у загальній сумі банківських активів становила 41% (у 1993 році — 4%), а після продажу в 2000 році банків Ceska Sporitelna та Investicni a Postovni Banka та в червні 2001 року — Komerconi Banka французькому

Таблиця 3. Обсяги банківського кредитування економіки Чехії у 1993–2000 pp.

| Роки | Млн. доларів | | |
|------|---|---|-------------------------------------|
| | Обсяги кредитів, наданих філіями іноземних банків | Обсяги кредитів, наданих місцевими комерційними банками | Обсяги транскордонного кредитування |
| 1993 | 1 115 | 23 917 | 291 |
| 1994 | 2 686 | 33 547 | 844 |
| 1995 | 5 415 | 42 984 | 2 311 |
| 1996 | 7 249 | 47 646 | 3 783 |
| 1997 | 7 513 | 40 094 | 6 176 |
| 1998 | 9 799 | 45 985 | 5 670 |
| 1999 | 10 617 | 28 179 | 5 737 |
| 2000 | 16 362 | 22 759 | 4 685 |

Джерело: BankScope.

Societe Generale цей показник сягнув 95%. Частка філій іноземних банків на ринку депозитів зростає дещо нижчими темпами — із 3% у 1993-му до 34% у 2000 році.

У 2000 році 44.2% від загальної суми іноземних кредитів становили міжбанківські кредити, 47.8% — кредити приватному сектору і лише 6.7% — державному сектору (див. таблицю 4).

Таблиця 4. Розподіл кредитів іноземних банків у Чехії за секторами у 1992–2000 pp.

| Роки | Відсотки | | |
|------|--------------------|------------------|------------------|
| | Банківський сектор | Державний сектор | Приватний сектор |
| 1993 | 39.9 | 23.4 | 36.7 |
| 1994 | 47.6 | 16.6 | 35.8 |
| 1995 | 59.2 | 10.4 | 30.4 |
| 1996 | 61.2 | 7.3 | 31.5 |
| 1997 | 61.1 | 5.0 | 33.9 |
| 1998 | 56.6 | 5.2 | 38.0 |
| 1999 | 50.8 | 6.4 | 42.0 |
| 2000 | 44.2 | 6.7 | 47.8 |

Джерело: BIS consolidated international banking statistics.

Польща

Процес консолідації банківського капіталу в Польщі розпочався 1996 року, а кількість банків збільшувалася головним чином за рахунок появи філій іноземних банків. Однак упродовж 2000 року загальна кількість банків стала зменшуватися, оскільки темпи об'єднання місцевих банків перевищували темпи збільшення кількості іноземних банків. У 2000 році кіль-

Таблиця 5. Обсяги банківського кредитування економіки Польщі у 1993–2000 pp.

| Роки | Млн. доларів | | |
|------|---|---|-------------------------------------|
| | Обсяги кредитів, наданих філіями іноземних банків | Обсяги кредитів, наданих місцевими комерційними банками | Обсяги транскордонного кредитування |
| 1993 | 486 | 16 551 | 11 359 |
| 1994 | 837 | 22 608 | 9 347 |
| 1995 | 1 423 | 30 702 | 6 279 |
| 1996 | 2 399 | 40 525 | 6 904 |
| 1997 | 7 156 | 44 992 | 7 180 |
| 1998 | 12 772 | 49 087 | 7 466 |
| 1999 | 15 887 | 49 567 | 12 042 |
| 2000 | 30 070 | 31 013 | 6 660 |

Джерело: BankScope.

кість філій іноземних банків уперше перевишила чисельність місцевих банків, хоча загальна suma активів перших і других була приблизно однаковою. Проте це аж ніяк не применшує важливості кредитування філіями іноземних банків економіки Польщі, обсяги якого стали швидко зростати з другої половини 1996 року. В 2000-му половина загального обсягу наданих кредитів та 45% від загального обсягу залучених депозитів належали філіям іноземних банків². А якщо говорити про обсяги транскордонного кредитування, то на початку 1990-х років 42%, а у 2000 році — 54% кредитів мали “зовнішнє” джерело (див. таблицю 5).

Сьогодні майже 50% кредитів іноземних філій надаються польським підприємствам, 20% — державному сектору, 30% — місцевим банкам (див. таблицю 6).

Зазначимо, що навіть під час російського дефолту в Польщі не зменшилися обсяги кредитування іноземними банками. У 2000 році частка позичок, наданих філіями іноземних банків, становила 19% від ВВП, а місцевими банками — 20% від ВВП.

Отже, у деяких країнах Центральної і Східної Європи обсяги кредитування іноземних банків зазнавали тимчасових коливань через несприятливий стан економіки. Серйозним зовнішнім шоком для деяких із них був російський дефолт 1998 року. Найбільше потерпіла від кризи Естонія: там спостерігалися спад економічного зростання, стрімке падіння цін на акції у

² На початку 1990-х років частка іноземних банків на ринку банківських послуг Польщі не перевищувала 5%.

Таблиця 6. Розподіл кредитів іноземних банків у Польщі за секторами у 1992–2000 рр.

| Роки | Відсотки | | |
|------|--------------------|------------------|------------------|
| | Банківський сектор | Державний сектор | Приватний сектор |
| 1992 | 65.6 | 18.3 | 12.6 |
| 1993 | 66.5 | 18.0 | 13.5 |
| 1994 | 54.4 | 24.3 | 21.0 |
| 1995 | 26.5 | 41.2 | 31.5 |
| 1996 | 29.3 | 38.3 | 32.3 |
| 1997 | 34.0 | 24.6 | 41.3 |
| 1998 | 36.0 | 20.0 | 43.7 |
| 1999 | 38.0 | 13.8 | 46.5 |
| 2000 | 30.9 | 19.5 | 49.1 |

Джерело: BIS consolidated international banking statistics.

1997–1999 рр. Унаслідок банківської кризи зменшилася кількість банків. З іншого боку, за часів економічного спаду іноземні банки отримали можливість розширити свою присутність: низькі ціни на акції зробили естонські комерційні банки привабливими для поглинання, і два великих естонські банки були придбані шведськими стратегічними інвесторами. Угорщина, Польща, Словенія також зазнали негативного впливу російської кризи, але меншою мірою — попри негативний вплив, обсяги кредитів іноземних філій у місцевій валюті зростали.

На стабільність процесу кредитування впливають не лише зовнішні фактори, а й певні циклічні прояви у розвитку національної економіки. Зазначимо, що під час несприятливої економічної ситуації у країнах ЦСЄ іноземні банки продовжували нарощувати свою присутність. Так, валютна криза 1997 року та економічна рецесія 1997–1999 рр. у Чехії створили сприятливі умови для зовнішньої експансії іноземним банкам, яким удавалося збільшити свою частку як на ринку депозитів, так і на ринку кредитів. Зростання обсягів кредитування філіями іноземних банків у Чехії навіть частково врівноважило падіння обсягів кредитування місцевими банками під час рецесії. Філії іноземних банків у країнах ЦСЄ в середньому мали і мають сьогодні вищий прибуток на власний капітал, нижчий показник відношення витрат до прибутку та меншу частку проблемних кредитів у своїх портфелях порівняно з місцевими комерційними банками [8].

Отже, від стабільності банківської системи приймаючої країни залежить

Таблиця 7. Характеристика присутності банків з іноземним капіталом в Україні за 1995–2004 рр.

| Роки | 1995 | 1996 | 1997 | 1998 | 1999 | 2000 | 2001 | 2002 | 2003 | Вересень 2004 |
|---|------|------|------|------|------|------|------|-------|-------|---------------|
| Кількість банків | 12 | 14 | 22 | 28 | 30 | 31 | 28 | 20 | 19 | 18 |
| у тому числі зі 100-процентним іноземним капіталом | 1 | 2 | 6 | 9 | 8 | 7 | 6 | 7 | 7 | 6 |
| Статутний капітал, млн. грн. | — | — | — | — | — | 725 | 946 | 1 046 | 1 152 | 1 330 |
| у тому числі зі 100-процентним іноземним капіталом, млн. грн. | — | — | — | — | — | 225 | 226 | 365 | 414 | 598 |

Джерело: www.bank.gov.ua.

те, якою мірою проявляться негативні моменти від проникнення іноземних банків.

Досвід країн Центральної та Східної Європи свідчить: чіткої залежності між негативними процесами в економіці країни та зменшенням обсягів кредитування іноземними банками немає: **тимчасове скорочення транскордонного кредитування в Естонії, Угорщині та Чехії замішувалося зростанням обсягів позичок філій іноземних банків — вони розширювали свою діяльність навіть під час економічних криз як шляхом поглинання місцевих банків, так і збільшуючи обсяги операцій.**

ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ ВІДКРИТТЯ В УКРАЇНІ ФІЛІЙ ІНОЗЕМНИХ БАНКІВ

Лібералізація режиму здійснення банківських операцій та зняття бар'єрів щодо доступу на національний ринок іноземних постачальників банківських послуг — актуальні питання для України з огляду на її прагнення вступити до СОТ. Питання стосовно дозволу іноземним банкам відкривати свої філії на території нашої країни є сьогодні дискусійним. Які переваги та недоліки затулення іноземних інвестицій у вітчизняний банківський сектор? До чого може спричинитися прихід іноземних банків? Чи справді необхідно “затримати” їх прихід в Україну? Спробуємо розглянути ці питання.

Скажімо, на вересень 2004 року, у нашій країні були зареєстровані і діяли 18 банків за участю іноземного капіталу, тобто таких, де частка кінцевих іноземних власників перевищує 50%; у тому числі 6 банків — зі 100-процентним іноземним капіталом (див. таблицю 7).

З економічної точки зору присутність іноземних банків у банківській системі України, попри позитивні моменти, є гострою проблемою. Переваги

від присутності іноземних банків для фінансової сфери та економіки країни в цілому очевидні: це дасть змогу поліпшити якість роботи як усього банківського сектору, так і окремих кредитних організацій. Адже закордонні банки, як правило, беруть участь у реалізації конкретних солідних проектів, наприклад, проектів розвитку роздрібного бізнесу, розвитку іпотеки, кредитування малого бізнесу, обслуговування корпоративних клієнтів, сек'юритизації активів. Їм властиві висока культура банківського обслуговування, передові технології тощо. Однак звернімо увагу на деякі проблеми, пов'язані із затуленням іноземних інвестицій у банківську систему України.

1. Іноземні банки демонструють прагнення обмежитися відкриттям лише своїх філій.

У зв'язку з майбутнім вступом України до СОТ одне з питань, яке необхідно вирішити, — це запровадження загальноприйнятих міжнародних правил торгівлі послугами, у тому числі — фінансовими. Сфера торгівлі послугами в рамках СОТ регулюється Генеральною угодою про торгівлю послугами (ГАТС). Особливий інтерес становлять статті XVI та XVII цієї угоди.

Згідно зі статтею XVI країна повинна забезпечити вільний доступ постачальникам послуг на ринок з урахуванням обмежень, зазначених у Розкладі обмежень. Вони стосуються обмеження на присутність іноземного капіталу, вимоги щодо типу юридичної особи, через яку надаються послуги, обмеження кількості постачальників послуг і сукупного обсягу наданих ними послуг тощо. Згідно зі статтею XVII ГАТС країни-члени беруть зобов'язання щодо негайного і безумовного надання національного режиму іноземним постачальникам послуг, тобто режиму не менш сприятливого, ніж для національних постачальників (виняток становлять ті правові норми, які не

можуть бути застосовані до регулювання діяльності іноземних підрозділів, що випливають з їх специфічного правового статусу) [15].

Постає питання: чи зможуть українські комерційні банки на рівних конкурувати з філіями іноземних банків?

Відомо, що важливим критерієм стабільності та конкурентоспроможності банків є достатній рівень капіталу. На 01.01.2004 р. відношення сукупного банківського капіталу до ВВП становило в Україні 4.89%. Зважаючи, що для підтримки діездатності банківської системи потрібен капітал обсягом як мінімум 5–6% від ВВП, капіталізацію вітчизняного банківського сектору України можна класифікувати як незадовільну [16].

Якщо ж говорити про складніші міжнародні банківські послуги, такі, скажімо, як залучення синдикованих кредитів для своїх клієнтів, організація випуску цінних паперів, сек'юритизація клієнтських активів тощо, то українські банки їх практично не надають. Більшість наших банків не має ні належних технологій, ні великих капіталів, тож, природно, як фінансові посередники вони втрачають можливі доходи. А компанії на міжнародних ринках, з огляду на корпоративні інтереси та ризики, звертаються не до вітчизняних, а до іноземних банків.

2. Банки зі значною частиною іноземного капіталу поки що не дуже прагнуть працювати з українськими фізичними та юридичними особами. Вони переважно обслуговують іноземні фірми, їхні філії та представництва.

ВИСНОВКИ

1. Упродовж останнього десятиліття загальний обсяг кредитування іноземними банками у країнах Центральної та Східної Європи зросі як відносно обсягів кредитування місцевими банками, так і відносно ВВП. В Угорщині та Польщі іноземні банки відігравали значну роль на початку переходного періоду — їм належала істотна частка у кредитуванні економіки через транскордонні операції, тоді як роль їхніх філій стала зростати пізніше. Зазначимо, що в Угорщині, Польщі та Естонії обсяги кредитів, що надаються філіями іноземних банків, збільшувалися швидше, ніж обсяги транскордонного кредитування (така ж ситуація спостерігається і в країнах Латинської Америки). А для Чехії та Словенії, навпаки, характерним є збалан-

соване зростання цих двох джерел іноземних позичок.

2. Досвід країн ІСЕ свідчить, що чіткої залежності між негативними процесами в економіці країн та зменшенням обсягів кредитування іноземними банками немає — **тимчасове скорочення транскордонного кредитування під час економічних спадів в Естонії, Угорщині та Чехії заміщувалося зростанням обсягів позичок, наданих філіями іноземних банків**. Цей висновок не суперечить висновкам попередніх досліджень щодо діяльності іноземних банків у Латинській Америці, де зазначається, що іноземні філії розширяють свою діяльність під час економічних криз як шляхом поглинання місцевих банків, так і збільшуючи обсяги операцій. Це дуже важливий висновок для тих країн із переходною економікою, які ще не повністю відкрили свій ринок для іноземної конкуренції.

3. При вступі до СОТ і підписанні Генеральної угоди про торгівлю послугами Україна, беручи на себе зобов'язання щодо лібералізації доступу на власний фінансовий ринок, повинна визначити правила гри для іноземного капіталу: обмежити відкриття філій для банків з невисоким міжнародним рейтингом, законодавчо визначити основні механізми відкриття та функціонування філій іноземних банків, забезпечити ефективну систему контролю за їх діяльністю. З вирішенням цих питань буде мінімізовано вірогідність виникнення ризиків на фінансовому ринку України та незахищеності клієнтів, які обслуговуватимуться у цих філіях. Щодо цього досвід регулювання доступу та діяльності установ іноземних банків на ринках країн ІСЕ є вартим для вивчення та використання у практиці нашої держави.

Щоб українські комерційні банки могли на рівних конкурувати з філіями іноземних банків, потрібно дати можливість вітчизняним комерційним банкам капіталізуватися; зробити так, щоб банківський бізнес був прибутковим і привабливим; щоб до приходу філій закордонних банків українські кредитні організації вийшли на рівень світових стандартів якості надання послуг.



Література

1. *The Banks That Don't Lend // Economist.* — 2001. — 28 April. — P. 89—90.
2. *Claessens S. How Does Foreign Entry Affect the Domestic Banking Market? // Journal of Banking & Finance.* — 2001. — P. 891—911.
3. *Dages B.G., Goldberg L.S. Foreign*
- and Domestic Bank Participation in Emerging Markets: Lessons from Mexico and Argentina. // *Federal Reserve Bank of New York Economic Policy Review.* — 2000. — P. 17—36.
4. *Graham E.M. Opening up Banking to Foreign Competition // Open Doors. Foreign Participation in Financial Systems in Developing Countries.* — Washington: The Brookings Institution, 2001. — P. 289—326.
5. *Kraft E. Characteristics and Behavior of Foreign Banks During and After the Banking Crisis // Paper prepared for the 5th Conference on Financial Sector Reform in Central and Eastern Europe: The Impact of Foreign Banks Entry.* — Tallinn, 2002. — April. P. 26—27.
6. *Lensink R., Hermes N. The Impact of Foreign Bank Entry on Domestic Banks: Does Economic Development Matter? // Paper prepared for the 5th Conference on Financial Sector Reform in Central and Eastern Europe: The Impact of Foreign Banks Entry.* — Tallinn, 2002. — April 26—27.
7. *Levene R. Foreign Banks, Financial Development and Economic Growth // International Financial Markets: Harmonization Versus Competition.* — Washington: AEI Press.
8. *Mathieson D.J. The Role of Foreign Banks in Emerging Markets // Open Doors. Foreign Participation in Financial Systems in Developing Countries.* — Washington: The Brookings Institution, 2001. — P. 15—55.
9. *McKinnon, R., Pill H. Credible Economic Liberalizations and Overborrowing // American Economic Review (Paper and Proceedings).* — 1997. — P. 189—193.
10. *Peek J., Rosengren E. Implications of the Globalization of the Banking Sector: The Latin American Experience // New England Economic Review.* — 2000. — September/October. — P. 45—63.
11. *R. de Haas, I. van Lelyveld. Foreign Bank Penetration and Private Sector Credit in Central and Eastern Europe.* — DNB Staff Report. — 2002. — № 91.
12. *Storf O. Foreign Banks in the Transformation Process. Hungary and Poland.* — Frankfurt: Deutsche Bank. — 2000.
13. *Верников А.В. Роль банков с иностранным капиталом // Деньги и кредит.* — 1999. — № 6. — С. 15—16.
14. *Верников А.В. Иностранные банки в Восточной Европе // Мировая экономика и международные отношения.* — 2003. — № 8. — С. 97—107.
15. *Осика С.Г., П'ятницький В.Т. Світова організація торгівлі: Підручник. — К.: К.І.С., 2001.*
16. *Шелудько Н.М. Макроекономічні аспекти проблеми капіталізації банків в Україні // Актуальні проблеми економіки.* — 2004. — № 10. — С. 72—80.



**Оксана
Мороз**

Начальник відділу маркетингу та реклами ВАТ "Електрон-банк". Пошукач кафедри банківського та страхового бізнесу Львівського національного університету імені Івана Франка

Банківська система України активно розвивається, збільшується кількість банківських установ. У зв'язку із цим перед кожним українським банком постає проблема зміцнення позицій на ринку шляхом відкриття нових структурних підрозділів і розширення географії надання послуг. На жаль, у цьому процесі недостатню увагу приділяють маркетинговим заходам, завдяки яким насамперед відбувається утвердження нової банківської установи.

Використання банківського маркетингу у практичній діяльності українських банків має стати ще одним кроком до підвищення їх рентабельності. Науково обґрунтовані стратегії впровадження, широко розгалужена інформаційна мережа як джерело постійного дослідження соціально-економічних процесів, конкурентне середовище та політичні процеси – це основа ефективного функціонування платформи банківського маркетингу в Україні.

Автор статті робить спробу поєднати теоретичні знання та практичний досвід з метою створення методологічних засад впровадження маркетингових заходів у разі освоєння банком нового ринку.

Теорія і практика /

Маркетингові аспекти відкриття філії банку в столичному регіоні

Одним з основних напрямів розвитку українських банків останніми роками є розширення мережі структурних підрозділів. Банки першої десятки, давно присутні в усіх регіонах України, активно нарощують чисельність своїх підрозділів у містах і містечках нашої держави. Натомість регіональні банки, які представлені у трьох-четирьох областях, здійснюють експансію на столичний ринок, відкриваючи там свої філії та відділення.

Аналіз ризиків комерційного банку при освоєнні ринку, діяльність створеного підрозділу банку та його вихід на точку беззбитковості – ці та ряд інших проблем, характерних для нових підрозділів фінансових установ, досліджують як зарубіжні, так і вітчизняні науковці, зокрема Пітер С. Роуз (Peter S. Rose), О. Кириченко, З. Псеуш, Т. Горіца та інші. У даній статті на прикладі відкриття філії комерційного банку в м. Києві зроблено аналіз маркетингових аспектів проблем, які доводиться вирішувати кожній новій банківській установі при виході на ринок.

Як правило, найвищими темпами кількість банківських установ збільшується у тих регіонах, де темпи зростання чисельності населення та доходів вищі за середній показник. Отож столичний регіон є чи не найпривабливішим для розвитку й ведення банківського бізнесу. Незважаючи на високу конкуренцію серед банківських установ, із кожним роком кількість банків, що мають свої філії та відділення у Києві, примножується. Зазначимо, що за станом на 01.01.2006 року тут функціонувало 99 банків – юридичних осіб (за даними www.bank.gov.ua).

Проаналізуємо специфіку та основні етапи виходу регіональних банків на столичний ринок.

1. Підготовчий етап

Насамперед головний банк мусить вирішити проблему вибору організаційної форми майбутнього підрозділу банку. Відкриття нової філії

пов'язане з додатковими витратами і труднощами, викликаними необхідністю набрати великий штат персоналу. Тому більшість банків, виходячи на новий ринок, спочатку відкриває безбалансове відділення, яке згодом реорганізовується у філію. Проте в столичному регіоні, де дуже багато центральних офісів банків, приймаючи рішення, слід виявляти оперативність й індивідуальний підхід до клієнта. А цього не так просто досягти, якщо функціонує лише безбалансове відділення, навіть із розширеними повноваженнями менеджменту. Далі в аналізі розглянемо філію комерційного банку.

Відкриття філії починається з пошуку відповідного приміщення, котре забезпечуватиме її повноцінне функціонування та відповідатиме всім вимогам як за площею, так і за місцем розташування. Основним критерієм відбору при цьому є його максимальні наближеність до центру міста, до метро, громадських закладів, перетину головних доріг. Вхід обов'язково має бути з вулиці. Необхідними елементами є наявність площ для структурних підрозділів банку на першому поверсі будівлі та місця для паркування автотранспорту поблизу.

Приміщення має бути власністю банку, цей факт ще раз підкреслюватиме його надійність та наміри закріпитись у регіоні. Належну увагу слід приділити ремонту й оздобленню кімнат, оскільки перше враження клієнта про банк формуватиметься саме зі сприйняття зовнішнього вигляду його офісу.

Паралельно з проведенням завершального етапу ремонтно-будівельних робіт відбувається реєстрація філії в Головному управлінні НБУ по м. Києву і Київській області, яка передбачає також погодження кандидатур керівного складу філії банку.

2. Конкурентне середовище

Першочерговим у вивчені конкурентного середовища є складання карті розміщення установ інших

банків у районі розташування філії банку. Далі детально вивчається їх продуктова і тарифна політика щодо фізичних та юридичних осіб.

Результатом такого аналізу є виявлення банків-конкурентів за основними продуктами філії: кредитами юридичним та фізичним особам, депозитами, розрахунково-касовим обслуговуванням тощо.

Також вивчаються інноваційні продукти конкурентів і з'ясовуються можливості щодо їх копіювання та впровадження. Для цього спеціальні робочі групи детально простежують етапи впровадження нових для банку продуктів і розробляють відповідні методики.

Важливим моментом у вивченії конкурентного середовища є ознайомлення з акційними продуктами банків-конкурентів, які вони впроваджують у нових установах. Як правило, це знижені тарифи на розрахунково-касове обслуговування, безоплатне відкриття поточних рахунків і встановлення системи "Клієнт — банк" для підприємств.

На основі проведеного аналізу тарифної та продуктової політики конкурентів формується відповідна політика філії банку.

3. Формування бази потенційних клієнтів

На першому етапі формування бази потенційних клієнтів філії складаються списки діючих клієнтів банку, які мають свої представництва чи дочірні компанії у Києві, але через відсутність структурних підрозділів банку в даному регіоні обслуговуються в інших банках. Вивчається їх розташування та з'ясовується умови переходу на обслуговування до філії банку.

Після цього складається список партнерів — підприємств-клієнтів банку, розташованих у Києві, та розширеній список підприємств, які здійснюють свою діяльність у районі, де відкрито філію банку.

Потім формується досьє фірм, що увійшли до списку, на основі такої інформації: назва та організаційна форма фірми, поштова та юридична адреси, вид діяльності, історія заснування та власники, топ-менеджмент та його повноваження, фінансові установи, з якими співпрацює фірма, найчастіше використовувані банківські продукти, кредитна історія, аналіз бізнесу та конкурентного середовища, фінансового стану, основних проблем діяльності тощо [4, с. 536].

На основі зібраних даних фірми групуються за пріоритетними напрямами діяльності філії банку: кредитування, акумулювання коштів юридичних осіб на депозит, операції на фондовому ринку, розрахунково-касове обслуговування тощо. За кожною групою закріплюється керівник відповідного структурного підрозділу — куратор роботи із цими підприємствами.

Із загальної сукупності фірм виділяють групу потенційних VIP-клієнтів, із представниками якої керуючий філією проводить попередні переговори про співпрацю.

4. Формування іміджу нової фінансової установи

Цей процес відбувається паралельно з формуванням бази потенційних клієнтів та включає:

- ◆ аналіз рівня популярності бренду комерційного банку в столичному регіоні;
- ◆ виділення цільових груп споживачів основних банківських продуктів;
- ◆ формування найістотніших чинників, що створюють імідж банку для кожної з цільових груп громадськості, враховуючи специфічні особливості регіону;

◆ розроблення плану заходів щодо формування позитивного іміджу банку;

◆ впровадження перелічених заходів та контроль досягнутих результатів [5, с. 99].

Першочерговим для формування іміджу нової фінансової установи є проведення прес-конференції, на якій висвітлюються питання, що стосуються історії становлення банку, його акціонерів, топ-менеджменту, основних конкурентних переваг, пріоритетних напрямів роботи і розвитку тощо. Результатом даної конференції має бути публікація статей у провідних суспільно-політичних і ділових виданнях регіону, репортажі у місцевих телевізійних та радіоновинах.

Формування позитивного іміджу банку, який виходить на новий ринок, є важливим, проте не єдиним чинником, що впливає на вибір споживачем фінансової установи для здійснення своїх банківських операцій. Так, згідно з дослідженнями, проведеними компанією ing|DIVISION, для киян при виборі банку є важливими такі чинники: для користувачів короткострокових та довгострокових депозитів — тарифна політика (процентні ставки за депозитами); для користувачів пенсійних рахунків — місце роз-

ташування банківської установи та якість обслуговування; для киян, які відправляють та отримують перекази, однаково важливими є фактори тарифної політики і якості обслуговування [3, с. 30].

5. Проведення рекламної кампанії банківських продуктів

На основі проведених маркетингових досліджень визначаються банківські продукти, які просуватимуться на ринок шляхом реалізації рекламної кампанії. Вона складається з таких етапів:

- ◆ визначення характерних рис споживачів продукту;
- ◆ вибір рекламиносіїв;
- ◆ складання рекламного бюджету;
- ◆ укладення угод із фірмами-підрядниками;
- ◆ формування рекламних звернень, на основі яких створюються радіо- та відеоролики, макети для друкованих періодичних видань, тексти для буклетів тощо (адаптування реклами звернень здійснюється під обрані типи рекламиносіїв);
- ◆ розміщення реклами та контроль;
- ◆ аналіз ефективності проведення рекламної кампанії.

6. Персональні продажі

Рекламна кампанія банківських продуктів, як правило, спрямовується на залучення клієнтів — фізичних осіб; клієнти — юридичні особи залучаються шляхом персональних продажів. Практика виробила ряд вдалих стратегічних дій, комбінуючи які у кожному конкретному випадку можна підвищити їх ефективність, а саме:

1. Багаторівневі зв'язки — скоординовані зусилля для задоволення потреб клієнта з проведенням серії візитів та переговорів із технічними, фінансовими спеціалістами і топ-менеджментом;

2. Посилання на минулі продажі — забезпечення можливості потенційним клієнтам контактувати з наявними клієнтами банку, які б підтвердили високу якість пропонованих продуктів;

3. "Розділяти й панувати" — дії, спрямовані на поетапне задоволення специфічних вимог різних груп спеціалістів фірми;

4. Технологічне лідерство — демонстрування досягнутого країнами світу рівня якості та ефективності пропонованих послуг, одержання фінансових вигод від якісних показників продукту;

5. Економія в майбутньому — ціно-

ва стратегія, котра обґруntовує довгострокове встановлення ділових зв'язків саме з конкретним банком;

6. "Нога в дверях" — виявлення специфічних зусиль конкурентів і моніторинг поточного стану банку для запевнення потенційних клієнтів у готовності дати відповідь на будь-які їхні запитання;

7. Зменшення ризику — застосування технологій, що дають змогу знижувати підприємницький ризик клієнта;

8. Повсюдність — планомірні і часті візити до клієнта для обговорення його потреб із метою переходу на повне фінансове обслуговування за всім спектром запитів клієнта [1, с. 311].

У ході індивідуального контакту персональний менеджер повинен, впливаючи на клієнта, перетворити потреби останнього на бажання.

7. Впровадження стандартів якості обслуговування

Спираючись на досвід АКБ "Райффайзенбанк Україна", який розробив та ефективно впроваджує стандарти якості обслуговування, сформулюємо основні напрями діяльності нової філії банку, спрямовані на формування та впровадження таких стандартів.

Насамперед зауважимо, що впровадження стандартів обслуговування у філії — це лише продовження процесу, розпочатого головним банком. Неприпустимим є зворотний шлях такого впровадження — від філії до головного офісу, оскільки він, як правило, ґрунтуються на аналізі діяльності тільки найближчих конкурентів і спирається лише на інтереси даного структурного підрозділу, а не банку в цілому.

Стандарти якості формуються, виходячи з очікувань клієнта, і поділяються на такі блоки: доступність послуг (включає час очікування клієнта в установі банку чи по телефону), оперативність надання послуг (час, затрачений клієнтом на здійснення операції), продаж (вітання, використання рекламних матеріалів, пропонування клієнту того продукту, який максимально відповідає його потребам), виявлення турботи про клієнта (рівень доброзичливості й уваги до нього), професіоналізм, прозорість (наявність, доступність і актуальність усіх рекламних матеріалів та інформації про час роботи установи, тарифи, процентні ставки, курси валют), зовнішній вигляд установи банку.

В оцінці якості обслуговування домінуючим є суб'єктивний фактор,

тобто сприйняття конкретним клієнтом пропонованої банком послуги (чи відповідає вона його очікуванням). Сукупний індекс якості вимірюється ступенем задоволення клієнта. Швидкість обслуговування — лише один з основних чинників вимірювання якості.

Для контролю за дотриманням стандартів обслуговування в АКБ "Райффайзенбанк Україна" використовують три основних методи:

1. Самооцінка, що покладена на працівників банку. Для самооцінки використовується контрольна форма, яка дає змогу перевірити, чи відповідає реальний стан речей вимогам стандарту;

2. Нагляд — провадиться спеціально підготовленими працівниками банку, не з персоналу контролюваного підрозділу. Протягом певного часу вони спостерігають за роботою працівників банку з клієнтами та порівнюють, який підрозділ її налагодив краще;

3. Контрольна купівля чи дзвінок "таємного покупця" [2, с. 56].

поінформований про діяльність нового банку. Лише комплексний підхід до типових проблем, що постають перед новими установами банків, є запорукою їх швидкого й ефективного вирішення.

Як випливає з проведеного аналізу, регіональні банки, відкриваючи свої філії та відділення у столиці, проходять довгий і складний шлях становлення, доляючи різноманітні проблеми. Від оперативності і професійності вирішення цих проблем залежить подальша робота даних установ у регіоні. Проте, на жаль, досі не існує систематизованої теоретичної бази, котра могла б стати основним путівником для новостворюваних установ. Банківські спеціалісти змушені черпати знання з різних галузей банківської справи та практичного досвіду. Ця стаття є спробою систематизації практичних і теоретичних знань маркетингових аспектів проблеми виходу на ринок нового регіону.

Література

1. Кириченко О. Банківський менеджмент. — К.: Основи, 1999. — С. 309—313.
2. Левицький Б. Отстоять качество // Компаньйон. — 2004. — № 36. — С. 56—60.
3. Пищевець О. Банк на выбор // Маркетинг и Реклама. — 2003. — № 7—8. — С. 30—31.
4. Роуз Пітер С. (Peter S. Rose) Банковский менеджмент. — М.: Дело ЛТД, 1995. — С. 536—539.
5. Солодка О. Методика створення іміджу комерційного банку // Фінанси України. — 2003. — № 9. — С. 94—101.



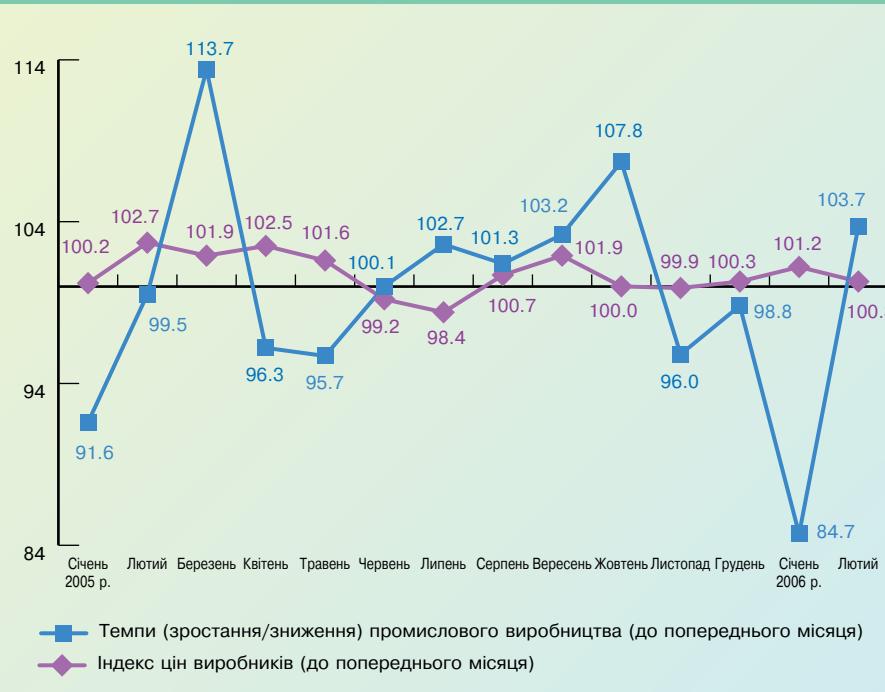
Гнізда пташиного торкнується ніжно ранок.
Фото Леоніда Мілевського.

Основні макроекономічні показники розвитку України у лютому 2000–2006 років

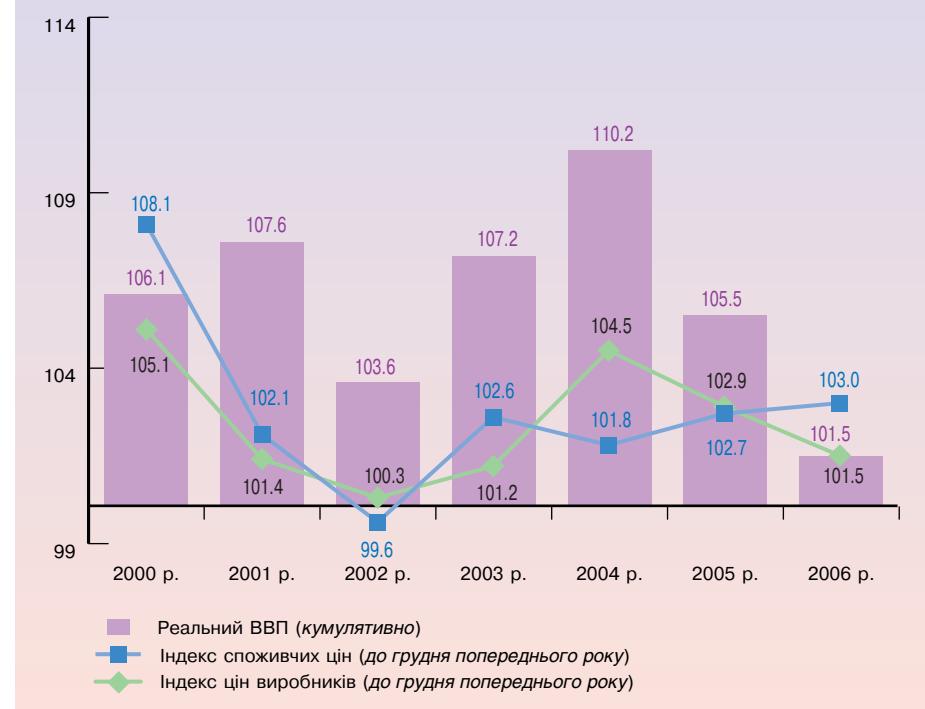
Відсотки

| Показники | Лютий 2000 р. | Лютий 2001 р. | Лютий 2002 р. | Лютий 2003 р. | Лютий 2004 р. | Лютий 2005 р. | Лютий 2006 р. |
|--|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|
| Реальний ВВП (до відповідного місяця попереднього року) | 108.8 | 106.2 | 104.0 | 106.7 | 111.5 | 104.5 | 102.2 |
| Реальний ВВП (кумулятивно) | 106.1 | 107.6 | 103.6 | 107.2 | 110.2 | 105.5 | 101.5 |
| Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва (до попереднього місяця) | 107.4 | 100.3 | 102.6 | 100.4 | 102.9 | 99.5 | 103.7 |
| Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва (кумулятивно) | 110.8 | 117.2 | 106.3 | 111.1 | 118.9 | 107.4 | 99.4 |
| Індекс споживчих цін (до попереднього місяця) | 103.3 | 100.6 | 98.6 | 101.1 | 100.4 | 101.0 | 101.8 |
| Індекс споживчих цін (до грудня попереднього року) | 108.1 | 102.1 | 99.6 | 102.6 | 101.8 | 102.7 | 103.0 |
| Індекс цін виробників (до попереднього місяця) | 101.8 | 100.6 | 100.7 | 100.7 | 102.9 | 102.7 | 100.3 |
| Індекс цін виробників (до грудня попереднього року) | 105.1 | 101.4 | 100.3 | 101.2 | 104.5 | 102.9 | 101.5 |

Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва та індекс цін виробників у 2005–2006 роках



Реальний ВВП, індекс споживчих цін та цін виробників у січні – лютому 2000–2006 років





**Віктор
Козюк**

Доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту Тернопільського державного технічного університету імені Івана Пулюя. Кандидат економічних наук

Природним результатом глобалізації фінансових ринків є вирівнювання процентних ставок. З іншого боку, короткострокові ставки формуються під впливом монетарної політики центральних банків окремих країн. Між тим, емпіричний аналіз свідчить, що між коротко-та довгостроковими ставками зберігається лінійний зв'язок незалежно від рівня розвитку ринкових відносин у тій чи іншій країні. Автор робить спробу з'ясувати, яким чином узгоджується між собою такі сумісні залежності.

Дослідження/

Вплив глобалізації фінансових ринків на процентні ставки: аспекти монетарної політики

Одним із ключових елементів ефективної монетарної політики залишається системний зв'язок між короткостроковими ставками, на які центральний банк може впливати безпосередньо через операції на грошовому ринку, та довгостроковими, на які він безпосередньо впливати не може, але які в тенденції визначають динаміку ділової активності, зокрема, її інфляційні наслідки. Глобалізація фінансових ринків, у свою чергу, призводячи до їх інтеграції, повинна індукувати вирівнювання процентних ставок, унаслідок чого ефективність монетарної політики як засобу впливу на ділову активність має знижуватись. Якщо ринки повністю інтегровані, центральні банки не можуть впливати на процентні ставки, оскільки рух останніх визначається потоками міжнародного капіталу.

Попри дискусії з приводу позитивних і негативних наслідків глобалізації, залишається актуальним дослідження того, як вона впливає на монетарну політику, особливо на такий її аспект, як визначення та маніпулювання процентними ставками. Останнє важливо як з точки зору виявлення перспектив монетарного регулювання загалом і, відповідно, місця та ролі центральних банків у системі макроекономічних регуляторів, так і з точки зору дискусій про повноту глобалізації: інтеграція фінансових ринків є авангардом глобалізації як такої, але залишаються актуальними дослідження таких феноменів, як "загадки глобалізації" (*globalization puzzles*), що демонструють відсутність такої інтеграції.

У світі скажаного вище слід констатувати, що наразі формуються дві якісно протилежні тенденції у сфері взаємозв'язку між глобально інтегрованими фінансовими ринками та монетарною політикою, що знайшло певне відображення у багатьох дослідженнях. З одного боку, існують яскраві свідчення того, що прогресуюча орієнтація монетарної політики на внутрішню рівновагу детермінує підвищення корельо-

ваності динаміки процентних ставок такими показниками, як інфляція та ВВП-розрив. Обумовленість динаміки процентних ставок внутрішніми, а не глобальними процесами випливає з характеру кореляції між фактичними ставками і теоретичними, розрахованими за правилом Тейлора. Якщо впродовж 1968—1979 рр. кореляція між зазначеними ставками для США становила 0.28, Японії — 0.55, Німеччини — 0.29, Франції — 0.19, Італії — 0.60, Великої Британії — 0.06, Канади — 0.55, то за період 1980—1996 рр. — відповідно 0.71, 0.69, 0.72, 0.75, 0.79, 0.66, 0.81 [1, с. 36].

Оскільки правило Тейлора передбачає, що процентна ставка встановлюється під впливом реакції центрального банку лише на два параметри — ВВП-розрив та інфляцію, то підвищення згаданої кореляції і є підтвердженням того, що саме внутрішні фактори визначають характер поведінки органів грошової влади. Це також простежується з огляду на закономірність переходу до таргетування інфляції та зниження значимості валютного курсу при встановленні процентних ставок, як передбачає сама логіка монетарної політики, що здійснюється відповідно до таргетування експліцитної інфляційної величини. На глобальному рівні відсутність повної інтеграції фінансових ринків випливає з так званого парадоксу Філдстайна-Хоріокі (відсутність кореляції між світовими заощадженнями та інвестиціями і збереженням таєї кореляції на національному рівні) та з парадоксу Барро-Сала-і-Мартіна (відсутність кореляції між світовими процентними ставками та світовими заощадженнями та інвестиціями) [2].

З другого боку, як свідчать дослідження еволюції фінансових ринків, останні демонструють набагато вищий рівень інтеграції, ніж за часів Бретон-Вудської системи, наближаючись до рівня епохи міжнародного золотого стандарту — своєрідного еталону повної глобальної інтеграції (див., наприклад, праці М.Обстфельда і А.Тейлора [3] та Дж.Франкеля, С.Шмуклера

і Л. Сервена [4]). Висновок, який із цього випливає, — можливості монетарної політики визначати ділову активність знижуються.

Найповніше це явище відобразили японські економісти Х. Сасакі, С. Ямагучі та Т. Хісада. Вони стверджують: за останні 30 років відхилення довгострокових ставок в економічно розвинутих країнах від середньої міжнародної суттєво знизилось. Причому з високою статистичною значимістю впливовість короткострокових ставок на довгострокові, починаючи з 1973 р., падає, а ступінь детермінації останніх факторами платіжного балансу (вирівнювання ризиків та дохідності активів) — зростає. Попри те, що, як стверджують ці економісти, довгострокові ставки все ще визначаються короткостроковими (наприклад, унаслідок ефекту "домашнього зміщення" (home bias) — переважного інвестування у вітчизняні цінні папери), спроможність центральних банків через маніпулювання ставками грошової ринку впливати на ринок капіталів і, відповідно, на ділову активність знижується. Із подальшою глобалізацією фінансових ринків монетарна політика ставатиме все більш нейтральною [5].

З огляду на ці протилежні тенденції припустили, що короткострокові ставки повинні вирівнюватися меншою мірою, ніж довгострокові, оскільки їх поведінка визначається операціями центрального банку на грошовому ринку, тоді як довгострокові справді вирівнюються відповідно до чинників глобалізації. Причому теоретично ринки грошей повинні бути інтегровані більшою мірою, ніж ринки капіталів, з огляду на строковість операцій, а тому саме на ринках грошей ставки мають вирівнюватися краще. Те, що цього не спостерігається, саме і зумовлюється втручаннями центрального банку. Даже припущення було підтверджено емпірично на прикладі економічно розвинутих країн за період 2000—2002 рр., але при цьому було виявлено, що у них з високою статистичною значимістю короткострокові ставки індукують довгострокові [6].

Мета статті — протестувати зазначене припущення, розширивши вибірку за рахунок країн із ринками, що виникають (так звані *emerging markets*), і які вже суттєво інтегровані з глобальними фінансовими ринками.

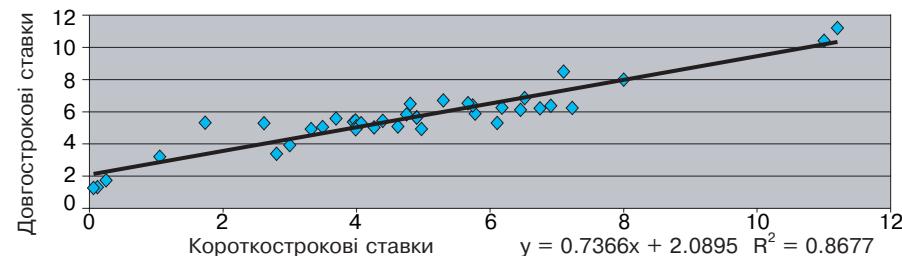
Так, **по-перше**, відповідно до глобальної рецесії та уповільнення економічного зростання й дефляційних тенденцій коротко- та довгострокові ставки і в економічно розвинутих країнах (Канаді, США, Австралії, Кореї,

Таблиця 1. Динаміка коротко- та довгострокових процентних ставок за окремими регіонами

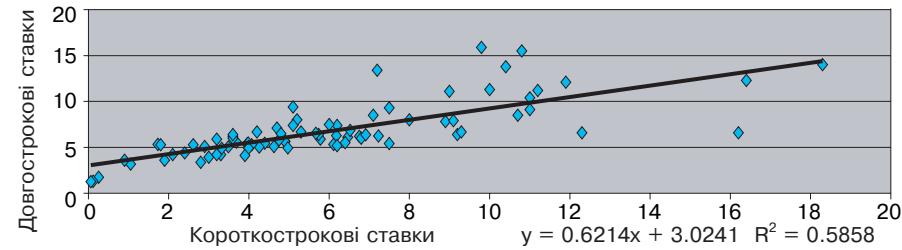
| Країна, регіон | Короткострокові ставки | | | Довгострокові ставки | | | Відсотки |
|-------------------|------------------------|---------|---------|----------------------|---------|---------|----------|
| | 2000 р. | 2001 р. | 2002 р. | 2000 р. | 2001 р. | 2002 р. | |
| Азія | 5.8 | 4.8 | 3.6 | 8.5 | 7.3 | 6.5 | |
| Латинська Америка | 12.7 | 9.2 | 5.7 | 6.5 | 5.9 | 4.7 | |
| Центральна Європа | 11.5 | 10.7 | 7.2 | 10.4 | 9.4 | 7.6 | |
| Ізраїль | 9.3 | 6.8 | 6.4 | 6.7 | 6.0 | 5.5 | |
| США | 6.2 | 3.9 | 1.7 | 6.0 | 5.0 | 4.6 | |
| Зона євро | 4.1 | 4.4 | 3.3 | 5.2 | 4.5 | 4.3 | |
| Великобританія | 5.9 | 5.0 | 3.9 | 5.3 | 5.0 | 4.9 | |

Джерело: [7, с. 61].

Графік 1. Зв'язок між коротко- та довгостроковими ставками в економічно розвинутих країнах у 2000—2002 рр.



Графік 2. Зв'язок між коротко- та довгостроковими ставками в економічно розвинутих країнах та країнах із ринками, що виникають*, 2000—2002 рр.



*Дані у гр. 1,2,3 щодо економічно розвинутих країн — із [8], дані щодо країн із ринками, що виникають, — із [7, с. 61].

Новій Зеландії, Данії, Ісландії, Норвегії, Швеції, Швейцарії, Великобританії, зони євро), і в країнах із ринками, що виникають (Гонконгу, Індії, Малайзії, Філіппінах, Сінгапурі, Таїланді, Чилі, Мексиці, Чехії, Угорщині, Польщі, Ізраїлі, ПАР), рухались у напрямі зниження, відображаючи тенденцію взаємозалежності між країнами, що пов'язується з посиленням глобальної інтеграції (див. таблицю 1).

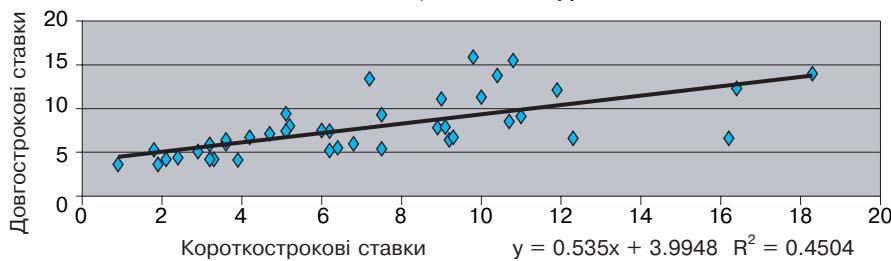
По-друге, характер зв'язку між коротко- та довгостроковими ставками у групі загалом та для окремих груп країн достатньо відрізняється (див. графіки 1—3).

Як видно з графіків 1—3, у всіх випадках короткострокові ставки чітко виражено детермінують довгострокові¹. Це підтверджує, що незважаючи на глобалізацію фінансових ринків, яка індукує вирівнювання ставок відповідно до потоків міжнародного капіталу, спроможність центральних банків впливати на ставки зберігається. Однак щільність зв'язку між

ставками для окремих груп країн та загалом по вибірці — різна. Для економічно розвинутих країн щільність зв'язку між ставками майже вдвічі перевищує аналогічний показник для країн із ринками, що виникають. В останніх щільність навіть менша статистично значимого рівня (хоча теж дуже добре простежується). Відпо-

¹ Щодо статистичних якостей зазначених регресійних моделей, то розрахунок F-критерію для з'ясування значущості показника R^2 для всіх трьох моделей підтверджує вірогідність отриманого регресійного зв'язку, оскільки суттєво перевищує теоретичне значення з довірчим інтервалом 0.05. Він становить відповідно 242.59 (теоретичне значення 4.08), 111.70 (4.00) та 32.78 (4.17). У зв'язку із цим аналізовані залежності не є випадковими, і додатковий аналіз на стаціонарність числових рядів не потрібен. Крім того, по-перше, в усіх трьох випадках виявлена залежність між показниками є теоретично передбачуваною, по-друге, якщо припустити, що ряди нестаціонарні, то приведення до стаціонарності за допомогою методу розрахунку перших різниць не матиме значення, оскільки мова йде про процентні ставки, економічний зміст яких полягає в їх абсолютному рівні, а не в приrostі, як це може мати місце у випадку з дослідженнями зв'язків між грошовою масою та інфляцією.

Графік 3. Зв'язок між коротко- та довгостроковими ставками у країнах із ринками, що виникають, 2000–2002 pp.



Таблиця 2. Дисперсія коротко- та довгострокових ставок за групами країн у 2000–2002 pp.

| Роки | Короткострокові ставки | Довгострокові ставки | Спреди |
|--------------------------------|------------------------|----------------------|--------|
| Група в цілому | | | |
| 2000 | 16.38 | 10.29 | 8.41 |
| 2001 | 12.99 | 9.16 | 4.91 |
| 2002 | 8.10 | 6.09 | 3.07 |
| Економічно розвинуті країни | | | |
| 2000 | 6.43 | 4.82 | 0.60 |
| 2001 | 6.19 | 4.13 | 0.67 |
| 2002 | 5.03 | 2.73 | 1.13 |
| Країни з ринками, що виникають | | | |
| 2000 | 22.22 | 11.90 | 16.25 |
| 2001 | 17.24 | 11.85 | 9.19 |
| 2002 | 10.23 | 8.57 | 5.08 |

Примітка. Розраховано автором за [8; 7, с. 61].

відно для групи в цілому (див. графік 2) обумовленість довгострокових ставок короткостроковими вища порівняно з групою країн із ринками, що виникають (див. графік 3), і статистично значима, але нижча порівняно з економічно розвинутими країнами (див. графік 1), де така залежність є дуже щільною. Із цього випливає: центральні банки економічно розвинутих країн ефективніші при реалізації монетарної політики, зокрема, їхня спроможність повною мірою реагувати на фактори внутрішньої рівноваги є чітко вираженою.

Стосовно органів грошової влади країн із ринками, що виникають, то, на наш погляд, нижча щільність зв'язку між коротко- та довгостроковими ставками зумовлюється не так характером функціонування глобальних фінансових ринків, як тим, що їхня орієнтація на внутрішню рівновагу не реалізується так, як в економічно розвинутих країнах. Тобто реакція на валютний курс (як на елемент зовнішньої рівноваги) при встановленні процентних ставок є системним проявом загального характеру монетарної політики у країнах із ринками, що виникають, та в країнах, що розвиваються. Його, на думку К.Рейнхарт та Г.Кальво, можна описати як “острах плавання” (fear of floating). Саме більш значима реакція на валютний курс у країнах із ринками, що

виникають, і зумовлює те, що зв'язок між ставками грошового ринку та ринку капіталів не є таким тісним².

По-третє, як випливає з даних таблиці 2, зберігається тенденція до дедалі більшого згладжування коротко- і довгострокових ставок — показники дисперсії відповідних ставок за 2000–2002 pp. знижуються. Ця закономірність характерна і для економічно розвинутих країн, і для країн із ринками, що виникають, і для групи в цілому. Вона свідчить про те, що глобалізація фінансових ринків справді відбувається (проявляючись у тенденції до вирівнювання процентних ставок).

Відповідно до нашого припущення про те, що короткострокові ставки вирівнюються повільніше, ніж довгострокові, показник дисперсії перших у всіх трьох випадках євищим і знижується набагато повільніше. Це підтверджує наш висновок, зроблений на основі емпіричного дослідження на прикладі економічно розвинутих країн

² Досліджаючи функцію реакцій центральних банків у країнах із ринками, що виникають, М.Могентрі та М.Клау виявили, що процентні ставки встановлюються відповідно до коливань валютного курсу. Це справедливо навіть для країн, які перейшли до таргетування інфляції. Але за будь-яких обставин фактори внутрішньої рівноваги — інфляція та ВВП-розврив — є домінуючими детермінантами реакцій центральних банків у вигляді змін процентних ставок, причому фактор інфляції (за винятком Індії), є найбільш значимим [9].

[6], який зберігає чинність і після розширення вибірки за рахунок тих країн (у даному випадку країни із ринками, що виникають), які не формують з останніми однорідну групу, і вказує на загальний характер проявів процесів глобалізації фінансових ринків.

При цьому слід зауважити таку закономірність: рівні дисперсії та її динаміка для групи економічно розвинутих країн і групи країн із ринками, що виникають, відрізняються. По-перше, економічно розвинутим країнам властиві нижчі показники дисперсії за обома видами ставок, що відображає їхню більшу інтегрованість у фінансовому відношенні і те, що вони є більш гомогенною групою. Натомість у групі країн із ринками, що виникають, показники дисперсії вищі. Це можна пояснити як меншим рівнем інтеграції їхніх фінансових ринків, більшою вразливістю до індивідуальних ризиків (риску країни), так і тим, що вони формують менш гомогенну групу. По-друге, швидкість вирівнювання ставок, яку можна представити як відмінність між показниками дисперсії на початок і на кінець періоду, для економічно розвинутих країн є вищою порівняно з групою країн із ринками, що виникають. Потрете, у випадку економічно розвинутих країн швидкість вирівнювання довгострокових ставок суттєво випереджає вирівнювання короткострокових порівняно з групою країн із ринками, що виникають.

Останні дві тенденції, найімовірніше, є наслідком того, що інтеграція фінансових ринків першої групи країн є вищою, ніж другої. Відповідно це зумовлює дещо відмінні наслідки для монетарної політики у розрізі груп країн. Якщо у перших ефективність впливу центральних банків на ділову активність дедалі падатиме з огляду на швидке вирівнювання довгострокових ставок із посиленням факторів глобалізації (наприклад, вирівнювання дохідності активів, глобальна конкуренція, торговельна відкритість тощо), незалежно від того, що нині вони щільно індукуються ставками грошового ринку, то у других слабший зв'язок між коротко- та довгостроковими ставками, зумовлений реакцією на валютний курс, лише посилюватиме ефект випереджающего вирівнювання ставок ринку капіталів, що робить монетарну політику менш ефективною при реалізації заходів впливу на ділову кон'юнктуру.

Можна підсумувати: суперечлива тенденція у сфері впливу глобалізації на процентні ставки зберігається, і це притаманно як економічно розвинутим

країнам, так і країнам із ринками, що виникають. З одного боку, центральні банки можуть впливати на довгострокові ставки за допомогою політики на грошовому ринку, що проявляється у збереженні яскраво вираженого лінійного зв'язку між коротко- та довгостроковими ставками і підтверджує відсутність повної глобалізації фінансових ринків. З іншого боку, довгострокові ставки вирівнюються швидше, ніж ставки грошового ринку, що можна пояснити більшим впливом факторів глобальної інтеграції на ставки ринку капіталу. А це — свідчення прогресуючої втрати ефективності впливу монетарної політики на ділову активність із розвитком процесів глобалізації. Для економічно розвинутих країн зв'язок між коротко- та довгостроковими ставками є щільнішим, що можна пояснити менш вираженою реакцією на валютний курс. Однак у країнах із ринками, що виникають, швидкість вирівнювання процентних ставок менша порівняно з економічно розвинутими країнами, хоча довгострокові ставки вирівнюються швидше, ніж короткострокові. Це підтверджує значимість фінансової інтеграції як такої та процесів глобалізації щодо зниження ефективності центральних банків у сфері впливу на внутрішні економічні процеси (хоча вона ще зберігається, оскільки фінансові ринки не повністю глобалізовані).

Стосовно України, то з огляду на низький рівень її інтеграції з глобальними фінансовими ринками можна стверджувати, що динаміка процентних ставок у вітчизняній економіці все ще зумовлюється здебільшого внутрішніми факторами. Втім, це не гарантує, що монетарна політика НБУ має додатковий бонус у вигляді щільної пов'язаності коротко- та довгострокових ставок, оскільки механізм монетарної трансмісії в Україні остаточно не сформувався, а динаміка номінального доходу може суттєво визначатися фіiscalними факторами, зокрема за рахунок збереження м'яких бюджетних обмежень (приховане субсидування окремих секторів економіки, податкова заборгованість, викривлення механізму дотації, непрозорість цін тощо). Останнє властиво багатьом постсоціалістичним країнам, у яких лише з поглиблением реформування реального і фінансового сектору та послабленням залежності від стабільності валютного курсу сформуються сприятливі передумови для ефективного (з міркувань результативності роботи центральних банків) зв'язку між коротко- та довгостроковими ставками. Однак такі пе-

редумови, найімовірніше, зазнають якісної модифікації з огляду на те, що поглиблення структурних реформ кореспондує з підвищенням фінансової відкритості, що, в свою чергу, посилюватиме дію глобальних детермінант щодо вирівнювання процентних ставок.

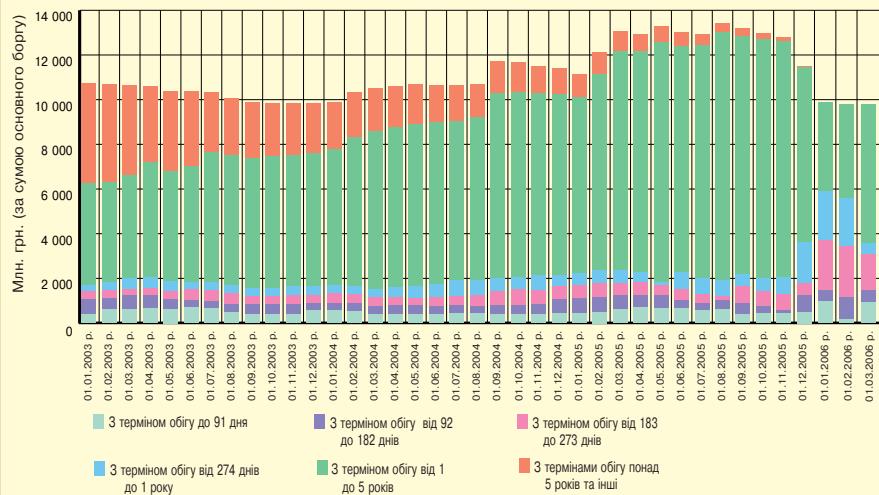
Також слід зазначити, що потенційний негативний вплив подальшої фінансової інтеграції з глобальними ринками на зв'язок між коротко- та довгостроковими ставками в Україні актуалізує питання вибору монетарної стратегії прямого таргетування інфляції. Середньострокова перспектива здійснення останнього співвідноситься із загальною тенденцією до скорочення строкового горизонту монетарного прогнозування в умовах глобалізації, а те, що короткострокові ставки у міжнародному вимірі вирівнюються повільніше, створює підґрунт для можливості встановлення такого монетарного інструменту, як процентна ставка, відповідно до зміни інфляційних очікувань, що є своєрідним проміжним орієнтиром у системі інфляційного таргетування. □

Література

- Pigott Ch., Christiansen H. Monetary Policy When Inflation Is Low // OECD Economic Department Working Papers. — 1998. — № 191. — P. 1—48.
- Barro R., Sala-i-Martin H. World Real Interest Rates // NBER Macroeconomics Annual. — 1990. — P. 15—74.
- Obstfeld M., Taylor A. The Great Depression as a Watershed: International Capital Mobility in the Long Run // NBER Working Paper. — 1997. — № 5960 // www.nber.org.
- Frankel J., Schmukler S., Serven L. Global Transmission of Interest Rates: Monetary Independence and Currency Regime // Bank of Netherlands's Conference Papers. — 2002. // www.dnb.nl.
- Sasaki H., Yamaguchi S., Hisada T. The globalization of financial markets and monetary policy // International financial markets and the implications for monetary and financial stability. BIS Conference Papers. — Basel: BIS, 2001. — P. 57—78.
- Козюк В. Процентні ставки та монетарна політика в світлі глобалізації фінансових ринків // Вісник ТАНГу. — 2004. — № 2. — С. 144—152.
- Mohantry M., Scatigna M. Counter-cyclical Fiscal Policy and Central Banks // Fiscal Issues and Central Banking in Emerging Economies // BIS Papers. — 2003. — № 20. — P. 38—70.
- Short-, Long-Term Interest Rates // OECD Main Economic Indicators. — 2003. — May. — P. 18—19.
- Mohantry M., Klau M. Monetary Policy Rules in Emerging Markets Economies: Issues and Evidence // BIS Working Papers. — 2004. — № 149. — P. 1—33.

Ринок державних цінних паперів України у лютому 2006 року

Обсяг облігацій внутрішніх державних позик, що перебувають в обігу (на 1 березня 2006 року)



Примітка. Розміщення облігацій внутрішніх державних позик у лютому 2006 року не проводилося.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту з управління валютним резервом та здійснення операцій на відкритому ринку Національного банку України.



**Олександр
Свтух**

Завідувач кафедри економічної теорії Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Доктор економічних наук, професор

На основі теорії нормування та фінансів у статті запропоновано авторський підхід до формування системи знань про кредит: від його сутності, функцій, принципів і нормативів використання до фінансової стандартизації довірчо-відовідальних відносин у суспільстві.

Міжdisciplінарний аналіз /

Кредит як соціально-економічне явище

Кредит і кредитні відносини відіграють важливу роль у житті кожної людини. На перший погляд може здатися, що ці поняття є специфічними і характерними лише для окремих сфер людської діяльності, передусім — економічної. Проте ширший погляд на це явище відкриває нові горизонти: кредит пронизує все суспільство і формує його соціально-економічний каркас.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

Людина від самого народження вступає у кредитні (зобов'язальні та довірчі)¹ відносини. Насамперед — зі своїми батьками, а з часом — і з іншими членами суспільства: людьми, організаціями, підприємствами, владою (державою) тощо. Кредитні відносини виникають і в політиці — між тими, хто прагне до влади в державі та її громадянами; у науці — між тими, хто поширює знання, і тими, хто їх одержує. Зрозуміло, є вони і в економіці.

Мало того, кредит — це основа нормування відносин людини з навколошнім природним середовищем: користуючись благами природи, ми беремо на себе певні зобов'язання перед нею. На думку А.Шопенгауера, наше життя априорі дається нам у борг [1, с. 477]. Ця заборгованість полягає у зобов'язаннях *homo sapiens* перед природоутворюючими силами, які надали їй певні блага починаючи від особистих і закінчуючи корисністю навколошнього середовища. Доречно пригадати вислів старогрецьких мудреців: “кредит такий же древній, як і саме людство”.

Отже, кожна людина, як і все суспільство, пов'язана з іншими людьми та природою кредитними відносинами і не може обйтися без такого роду зобов'язань. У зв'язку з цим кредит (борг) є одним із ключових факторів не лише економіки, а й інших цивільно-правових і духовно-етичних сфер людського спілкування.

Проблемами довіри (віри) і відповідальності займалися й займаються як учени (філософи, соціологи, правознавці, психологи, політологи та еко-

номісти), так і представники різних релігійних конфесій, люди художньої творчості. В цьому, на наш погляд, проявляється особлива риса кредиту, що робить його загальнолюдською і міжнаукою категорією. Істотний внесок у розвиток концепції зобов'язань, відповідальності, віри і довіри внесли такі видатні особистості світу, як Хома Аквінській, Давид Юм, Мартін Лютер, Іммануїл Кант, Артур Шопенгауер, Адам Сміт, Кнут Віксель, Карл Маркс, Йосип Шумпетер, Бруно Гильдебрант, Том Тук, Джозеф Пінта, Федір Достоєвський, Георг Зіммель, Микола Перея, Тарас Шевченко, Лев Толстой, Іван Франко, Микола Бунге та інші.

НЕВИРІШЕНИ ПИТАННЯ І ПРОБЛЕМИ

Останнім часом проблемами боргу як духовного, філософсько-психологічного та економічного поняття займалися Віктор Франкл, Френсіс Фукуяма, Кароль Войтила, Карл Поппер, Олександр Мень, Сергій Москович, Джозеф Стіглец, Джон Ролз та багато інших мислителів.

Серед учених постсоціалістичних країн слід згадати В.Канке, І.Песселя, М.Ямпольського, Є.Жукова, Р.Кравцова, Б.Войтешенка, Б.Раушенбаха, Ю.Пахомова, В.Лагутіна, М.Савлука, А.Чухна, А.Гальчинського... Перелік можна продовжувати.

Незважаючи на величезну кількість праць, виконаних у цьому напрямі досліджень, загальної наукової теорії кредиту поки що немає, відсутній і системний підхід до вивчення цієї важливої категорії. На наш погляд, це обумовлено тим, що в сучасній науці пошуки диференційовано. З одного боку, це сприяє поглибленню досліджень конкретних питань, а з іншого, посилює розрив зв'язків між науками, ускладнює всебічне вивчення і якісне вирішення наукових проблем. Відтак окремі вчені наголошують: “Міждисциплінарний аналіз останнім часом став не просто академічною програмою, що народилася в кабінетній тиші, а нагальною необхідністю” [2, с. 12].

Абстрактно-логічні підходи, які переважають у сучасній науці, можуть спричинитися до помилкових поглядів

¹ Кредит (лат. creditum) — борг, позика. Довіра, віра (лат. credo) — корінь слова “кредит”.

на предмети і явища, що можна проілюструвати на такому простому прикладі. Якщо зробити проекцію склянки, то на бічних площинах вона матиме вигляд прямокутника, знизу і згори — кола. Абстрактний аналіз цих проекцій, поза сумнівом, сформує помилкову думку: “склянка складається з двох кілець і двох прямокутників”. Таке “пласке”, спотворене мислення, на жаль, ще трапляється в сучасних суспільних науках. Безсумнівно, що у сфері дослідження механічних моделей абстрактно-логічний підхід є ефективним. Що ж стосується наукового пізнання суспільних явищ, то тут важливо забезпечити єдність аналітичного й образного способів мислення [3].

Зробимо спробу саме з таких позицій — синтезу знань економічної та інших суспільних наук — подивитися на проблему дослідження категорій кредиту і кредитних відносин. Спрямуємо свій погляд через призму сучасних фінансів. Адже нинішні гроші за своєю суттю є кредитом [4]. На думку Р.Зіммеля, це “частина нормативних відносин, які ними ж (грішми) і встановлюються в суспільстві” [5, с. 176].

Нині більшість проблем із формування та виконання зобов’язань вирішуються шляхом їх ідентифікації на основі фінансових вимірювань [6]. Отже, гроші, з одного боку, абстрагують боргові відносини в економіці, надають їм об’єктивного характеру² і тим самим виявляють властиві їм правила, а з іншого — здатні вимірювати ці відносини за допомогою кількісних показників.

Як бачимо, категорія грошей дає змогу поглибити наукові дослідження кредиту як явища. Водночас не можна не помічати того, що фінансова наука, абстрагуючи боргові відносини, виявляючи її аналізуючи загальні закономірності, втрачає з поля зору осо-бистість з її характерними особливостями, які, зрештою, і визначають ці боргові відносини.

Усе це і викликає необхідність все-бічного підходу до розробки теорії кредиту.

КРЕДИТ ІЗ РІЗНИХ ТОЧОК ЗОРУ

сторично під кредитом розуміють борг, який виникає між членами суспільства. Вчені постсоціалістичних країн найчастіше розглядають

² Детальніше питання об’єктивізації суспільних відносин на основі грошей висвітлено у праці О.Євтуха “Закони грошей через призму сучасних фінансів” // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 4. — С. 3–17.

кредит як економічні або грошові відносини, що виникають між кредитором і позичальником із приводу мобілізації тимчасово вільних коштів і їх використання на умовах повернення й оплати [7, 8, 9].

З нашої точки зору і на думку ряду інших учених [10, 11], саме поняття “відносин” і все те, що з ним тісно переплітається (віра, надія, відповідальність, любов та подібне), є для науки відносно “розплівчастими поняттями”, які сьогодні поки що важко, а в деяких випадках і неможливо зробити предметом вимірювання [10, с. 35].

Водночас ширший погляд на проблему дає можливість визначити суть кредиту як певних благ, наданих у тимчасове користування (у борг). Таке розуміння кредиту, на наш погляд, робить це поняття конкретнішим, легко вимірюваним і зрозумілішим практикам-економістам, тобто більшою мірою науковим (пізнатавнішим).

Блага завжди пов’язують із поняттям вартості. Вона, як зазначалося в інших працях³, з одного боку, має кількісну (фінансову) складову, а з іншого — якісну. Остання відображає обмежену корисність предмета або явища, яку людина і суспільство використовують для задоволення своїх потреб. При цьому обмежені блага людина, підприємство, суспільство можуть збільшувати лише шляхом надання їх тим, хто цих благ потребує, за певними принципами, у тому числі й на умовах взаємокредитування.⁴

Отже, кредит (борг) як економічне і загальнонаукове поняття є обмеженою корисністю (вартістю), яка надається тим, хто її потребує, на зворотно-зростаючих умовах. Блага, що надаються на таких засадах, можуть існувати як у матеріальній, так і в нематеріальній формі. З метою ефективного використання ми завжди повинні давати їм економічну оцінку. Найточнішим її інструментом є гроші. На жаль, суспільство поки що не навчилося оцінювати в них усі зобов’язання.

Вивчення кредиту як суспільного явища — справа доволі складна. Для глибшого наукового пізнання предмета дослідження і пошуку шляхів ефективного управління кредитним процесом пропонуємо використовувати теорію нормування, яка була описана

раніше.⁵ Вона дає можливість виявляти певні норми і нормативи, що забезпечують пізнання процесів, явищ і ефективне управління ними. Необхідність визначення норм і нормативів — завдання будь-якої теорії. Не виняток і теорія кредиту, яка висвітлює, окрім сути кредиту, ще й певні закономірності, принципи та методи роботи з ним.

Розглянемо основні критерії формування позички, передбачені економічною наукою. Їх умовно можна поділити на загальноекономічні (прибутковість, надійність) та спеціальні (платність, цільове призначення, забезпеченість, поворотність, термінівість). Принципи боргових відносин, як свідчить проведений нами аналіз, вивчені ще недостатньо. Зробимо спробу заповнити цю прогалину.

Кредит зародився як на споріднених зв’язках, так і на основі певних традицій і релігійних вірувань. Генетичний аналіз свідчить, що формування позички як соціального явища насамперед базується на прагненні людини надавати допомогу іншим. Це прагнення, на думку психологів Ш.Бюлера і В.Франкла, обумовлене “природною спрямованістю людини на створення цінностей” [12, с. 243] і тому, на наш погляд, у бажанні людей, які мають блага, давати їх тим, хто цього потребує, і полягає природа кредиту.

Із розвитком продуктивних сил кредитні відносини вийшли за рамки окремої общини і набули глибшого характеру. Дедалі більшою мірою почали враховуватися не лише родові чи релігійні традиції та зв’язки, а й ділові якості людини: її здібності, навички, моральність і подібне. На підставі такого підходу широкого застосування набуло поняття “довіра”, яке в подальшому стало основною умовою надання кредиту.

До речі, коренем латинського слова кредит є *credo* — віра, що означає об’єднання людей і створення фундаменту для довірчих відносин у суспільстві. Довіра стала основою для утворення перших фінансово-кредитних товариств у Новому Вавилоні та Стародавній Греції [13], фундаментом для формування системи зобов’язань в інших сферах людської діяльності.

Що таке довіра? На думку американського соціолога Ф.Фукуяма, — це “побічний продукт соціальних норм співпраці, які утворюють соціальний капітал” [10, с. 74]. Очевидно, таке визначення поняття довіри не може бути основою для створення системи

³ Детальніше категорію вартості розглянуто у праці О.Євтуха “Концептуально про вартість” // Актуальні проблеми економіки. — 2005. — № 3. — С. 3–21.

⁴ Там же.

⁵ Детальніше про теорію нормування див. у праці О.Євтуха “Нормування як системний підхід до пізнання і управління в економіці” // Економіческий аналіз. — 2003. — № 11. — С. 45–50.

знань про кредит. На наш погляд, під категорією “довіра” варто було б розуміти “ствалення, що виникає на основі віри” [14, с. 232]. В даному випадку це впевненість у відповідальності людини, в її бажанні, прагненні та умінні збільшувати блага шляхом поворотно-зростаючого руху вартості.

Зазначений підхід дає можливість зрозуміти, що слово “довіра” якнайповніше відображає основоположне правило кредитування. Без неї не можна надавати позичок, будувати зобов’язувальні відносини, тому навряд чи має сенс професор Ф. Фукуяма, запевняючи, що довіра — це “побічний продукт соціальних норм”. На нашу думку, довіра — це одна з найважливіших соціальних норм, основний принцип кредитування. Щоб надати цій категорії ширшого виміру, пропонуємо називати основоположний принцип кредитування словосполученням “довіра-відповідальність”, яке є глибшим за змістом порівняно з фінансовим поняттям “кредитоспроможність”. Доповнюючи слово “довіра” словом “відповідальність”, ми забезпечуємо органічний взаємозв’язок двох складових кредитного процесу.

Довіра і відповідальність — категорії зі сфери багатьох суспільних наук [10, 11, 15, 16], які мають пряме відношення до формування взаємокредитного суспільства, що є неодмінною передумовою багатства людини і нації [17]. У країнах, де громадян виявляють високу відповідальність, більша і довіра в суспільстві, сильніше розвинуті кредитні відносини, вищий розвиток цивілізації. Серед таких держав — Японія, Німеччина, США та деякі інші.

Від чого залежить рівень довірчо-відповідальних відносин у суспільстві? Це складне питання, яке потребує спеціального розгляду. На думку окремих учених [5, 10, 11, 12], основними чинниками формування цих відносин є природні фактори (вроджені якості людини, природні умови її проживання, наявність природних благ у країні тощо), духовне і громадянське виховання. Важливу роль у формуванні відповідальності у людини відіграє рівень усвідомлення нею свого призначення на Землі. При цьому категорії духовності, моралі і моральності є основою для формування довірчо-відповідальних відносин не лише в сім’ї, а й в усьому суспільстві, в науці, політиці, економіці. Не випадково релігійні норми моралі є одними зі складових державної політики будь-якої цивілізованої країни світу. Наприклад, у США вони знайшли своє відображення не

лише в правових і громадянських нормах, а й у написах на національних грошових знаках (IN GOD WE TRUST — МИ ВІРИМО В БОГА).

Великий вплив на формування довірчо-відповідальних відносин спrawляє єднання членів суспільства як на основі релігійної віри, так і на фундаменті впевненості в успіху загальної справи на рівні сім’ї, корпорації, всієї нації. Яскравим прикладом віри членів суспільства в успіх загальної справи є історичний досвід розвитку Німеччини у середині XIX століття, Японії на початку ХХ століття та сучасного Китаю. Практика свідчить, що віра в загальну справу, так званий “корпоративний дух”, створює основу для розвитку взаємокредитного суспільства. Наприклад, у Японії незважаючи на найнижчу в цивілізованому світі процентну ставку за банківськими депозитами (0.1—0.25%) [18] населення велику частину своїх доходів (порівняно з населенням інших країн) вкладає в депозити саме японських комерційних банків.

Єдність свідомості, як правило, формується на національних особливостях і релігії. Проте в історії є і приклади могутніх взаємокредитних суспільств, що сформувалися в багатонаціональних державах, які проводять політику космополітизму. Серед них — Сполучені Штати Америки. У цій країні живуть люди багатьох етносів, що сповідують різні релігії, та незважаючи на це, вони в своїй більшості демонструють високі довірчо-відповідальні відносини. Велику роль у цьому відіграють розвинуті національні фінансово-кредитні системи, передусім — потужний вторинний ринок зобов’язань. Американський досвід взаємокредитування є основою політичної та економічної стабільності в країні, добробуту нації, спонукальним мотивом до високоефективної праці, відповідального ставлення її громадян до справ, інших людей і природи. Кредит формує в американців фінансове мислення⁶, яке за своюю природою є міжнаціональним і космополітичним. Таким же шляхом нині рухаються і народи об’єднаної Європи.

Наведений приклад свідчить, що в країнах із розвинутими фінансовими механізмами вже не довірчо-відповідальні відносини формують кредит, а, навпаки, сам кредит як фінансовий інструмент формує довірчо-відповідальні відносини, об’єднані націю.

Отже, створення на основі відпо-

⁶ Актуальні проблеми формування фінансового мислення і монетарної культури розглянуто в працях О. Євтуха, з якими можна ознайомитися на сайті: www.ket-vdu.narod.ru.

відальності фінансового суспільства — тобто суспільства взаємодії — має важливе значення для всіх народів світу. Для Російської Федерації це особливо актуально, оскільки вона зараз перебуває на переломному етапі свого розвитку. Дезінтеграційні процеси, які в цій багатонаціональній державі знову загострилися, будуть і надалі посилюватися, якщо не вжити заходів для створення взаємокредитного суспільства.

Для України загроза державного поділу значно менша, ніж для Росії, оскільки в національному плані вона однорідніша. Проте і в Україні така загроза є, про що нагадують події, пов’язані з виборами президента України у 2004 році.

Принцип “довіра-відповідальність” соціальний за своєю природою. Для його прояву необхідно передусім бажання позичальника одержати блага від кредитора. В зв’язку із цим власник або розпорядник благ повинен надавати блага тільки тим, хто бажає використовувати їх для людей і на користь навколишньої сфери.

Принцип надання благ людям і підприємствам, які потребують цього, найяскравіше проявляється у фінансах. Переважно — шляхом оплати вартистії кредиту. Тому в американських банків здавна існує правило: “Не давай гроші в позику тим, хто їх не потребує”.

Правило “бажання і потреби” доцільно використовувати в різних сферах людської діяльності. Так, наприклад, батьки повинні давати своїм дітям лише ті блага, яких вони потребують. Це є запорукою того, що в майбутньому вони зможуть їх ефективно використовувати. Те ж стосується вчителів — вони мають давати знання передусім тим, хто хоче їх мати. Здібності ж учня — фактор важливий, однак порівняно з волею до знань — другорядний.

Бажанню людини одержати блага сприяє її прагнення до вкладення частини власних коштів (зусиль) у кредитну справу. Коли вона це робить, кредитний ризик певною мірою зачіпає і її, внаслідок чого зростає відповідальність позикодавця. Зазначений принцип управління відповідальністю притаманний різним сферам людської діяльності, тому так важливо всіляко підтримувати бажання потенційного позичальника одержувати кошти (блага) на умовах спільного інвестування, що, як правило, приводить до розвитку довірчо-відповідальних відносин у суспільстві та до зростання його загального багатства.

Отже, в основі взаємокредитування лежить закон вартості і принцип ефективного її використання⁷. Водночас теорія кредиту має і свої специфічні правила. Одне з них полягає, наприклад, у тому, що інвестор повинен бути впевненим у здібностях позичальника ефективно використовувати вартість. Довіра до нього з боку кредитора буде більшою, якщо останній має у своєму розпорядженні власність, що може бути використана як гарантія або застава під конкретне боргове зобов'язання. Ще краще, якщо застава позичальника використовується в інвестиційному проекті.

Усе це сприяє посиленню відповідальності заставодавця та довіри до нього кредитора. При цьому досягається найвища ефективність відносин учасників кредитного процесу в раціональному використанні благ, що підтверджується стабільністю доходів у разі застосування іпотечного кредитування, де неповернення позик — явище відносно рідкісне.

Процес нормування кредитних відносин передбачає встановлення їх кількісних показників (нормативів)⁸, дотримання яких забезпечує найбільшу капіталізацію благ. Кредитоспроможність позичальника вимірюється різними критеріями — як загальноприйнятими фінансовими стандартами (на приклад, LTR — співвідношення розміру власного капіталу до величини інвестицій), так і менш відомими. При цьому зазначимо: якщо норми кредитування достатньо стабільні, то нормативи найбільш схильні до змін. Кількісні показники норм великою мірою залежать від рівня розвитку довірчо-відповідальних (економічних) відносин у суспільстві. Так, загальноприйнятий показник платоспроможності підприємства (відношення власного капіталу до його активів), наприклад, у Японії становить не менше 20%, у Німеччині — 30%, в Англії — 40% [4]. Для економіки України його значення перевищує на рівні близько 50%.

Як відомо, нормативи застосовуються не лише для оцінки відповідальності позичальника, а й для її стимулювання. Із цією метою використовуються різні нормативи. Найчастіше вживається LTR. Іншим важливим показником, який використовується для оцінки управління відповідальністю пози-

чальника, є LTV (співвідношення величини кредиту до величини вартості застави). У кредитній практиці економічно розвинутих країн показники LTR і LTV бувають різними, однак, як правило, не виходять за межі сталих параметрів ($LTV \leq 70\%$; $LTR \geq 30\%$).

На наш погляд, із часом стандартизація кредитних відносин проникне у всі сфери життєдіяльності цивілізованої людини й носитиме абстрактний, грошовий характер. Не випадково ми вже зараз почали формувати наші відносини в сім'ї та політиці за допомогою грошей. Звичайно, нині ще рано говорити про фінансову стандартизацію всіх сімейних відносин, та все ж дедалі виразнішою стає тенденція до укладення шлюбів у межах певних соціальних груп, визначених рамками грошових доходів, що створюються молодими або їхніми батьками. Сьогодні взаємодовіра майбутнього подружжя проходить через призму фінансового мислення. Чоловік та жінка, прагнучи створити сім'ю, свідомо або підсвідомо оцінюють активи один одного. В багатьох американських сім'ях шлюбний договір часто набуває характеру фінансового документа, в якому зобов'язання подружжя доповнюються заставою банківського депозиту або іпотекою.

Грошові застави та інші фінансові зобов'язання дедалі ширше застосовуються і в політиці⁹. Наше абстрактно-фінансове мислення, засноване на логіці й сучасній науці, поза сумнівом, прогресує і тяжіє до стандартизації всіх боргових зобов'язань у суспільстві. Грошова оцінка кредиту, очевидно, із часом пошириється на всі суспільні відносини і, зрештою, забезпечить їх чітку стандартизацію й синхронізацію.

Сьогодні в країнах постсоціалізму фінансова стандартизація відносин у суспільстві, і передусім — сімейних зв'язків, часто наштовхується не лише на нерозуміння, а й на повне несприйняття. Цьому можна знайти пояснення, але — не виправдання. У майбутньому ми не зможемо гармонійно існувати в природі і суспільстві, якщо не дотримуватимемося норм і фінансових нормативів у відносинах. Загальновідомо, що основою всіх ресурсів у суспільстві є Природа. Вона дає нам блага, і ми зобов'язані ними користуватися на умовах кредиту. Виникає питання: скільки кожен із нас повинен повернути Природі, реінвестувати її, щоб був збережений баланс інтересів? Стaє очевидним, що без визначення

стандартів наших відносин на основі фінансів ми вже не зможемо обйтися.

В інформаційну епоху дедалі більше посилюватимуться суперечності між існуючими продуктивними силами та виробничими відносинами. Швидкий розвиток інформаційного обміну і знань як основної продуктивної сили в суспільстві вже нині потребує досконаліших довірчо-відповідальних відносин як між членами суспільства, так і між суспільством і природою. Доречно підкреслити, що нормування наших відносин на основі фінансів не тільки необхідний, а й незворотний процес. Він є об'єктивним і не залежить від наших бажань та прагнень. Проте чим раніше ми почнемо усвідомлено діяти в напрямі фінансової синхронізації всіх відносин, тим швидше уdosконалимо наше суспільство відповідно до сучасних вимог.

Поза сумнівом, стандартизація і синхронізація кредитних відносин впливатиме і на нашу свободу, але цей вплив можна оцінювати по-різному. Якщо розглядати свободу як стан, за якого люди звільнені від обов'язків, то ми вже давно невільники, адже постійно живемо під тиском так званого часового чинника і дуже часто вимушенні робити не те, що бажаємо. Сучасна людина певною мірою — “раб часу”, який диктує їй свої умови.

Розглядаючи вплив синхронізації на нашу свободу з іншого боку, акцентуємо увагу і на тому, що вона — це усвідомлена необхідність вибору між свободою відчуттів, бажань і дій, які забезпечують негайнє задоволення, та можливостями одержання благ у майбутньому за рахунок сьогоднішньої праці. У цивілізованому суспільстві свободи без відповідальності не існує [12]. З огляду на це можемо стверджувати, що синхронізація відносин зробила людей відповідальнішими і водночас вільнішими, що обумовлено усвідомленням необхідності жити у реальному часі. Це є передумовою найповнішого задоволення потреб та раціонального використання благ. Зазначене усвідомлення дуже важливе — воно робить людину вільною, хоча в повсякденному житті вона, як правило, над цим і не замислюється. На думку австрійського психолога В.Франкла, свобода разом із відповідальністю надають людині рис істоти духовної [12]. Це, на нашу думку, і є одним із найважливіших результатів кредитних відносин.

Синхронізація суспільства змінює людину, робить її раціональнішою і відповідальнішою. Без цієї синхронізації суспільний прогрес упродовж останніх

⁷ Детальніше що тему розкрито в праці О.Євтуха “Концептуально про вартість” // Актуальні проблеми економіки. — 2005. — № 3 — С. 3-21.

⁸ Примітка автора. Такий підхід до нормування в економіці, на наш погляд, дає змогу певною мірою поєднати образні й абстрактно-логічне мислення.

⁹ Примітка автора. На жаль, поки що фінансові зобов'язання в політиці зазвичай мають недосконалій, тіньовий характер.

століття був би неможливим як неможливим він буде і в майбутньому, якщо не набуде подальшого розвитку фінансове нормування всіх суспільних відносин. Історія людської цивілізації за свідчить: синхронізація стандартизація ніколи не виникають за одну ніч, але якщо вони стають реальністю, їх уже не оминути [19, с. 61].

Найімовірніше, грошова синхронізація потребуватиме створення спеціальних технічних індивідуальних засобів, які даватимуть змогу здійснювати оперативний облік та аналіз обігу зобов'язань між конкретною людиною, членами суспільства і природою.

Серед інших важливих завдань є і завжди буде збереження пріоритету принципів кредитування над їх нормативами. Це дасть змогу постійно підтримувати на належному рівні духовні зв'язки між членами суспільства, між людиною і природою.

Найважливішою соціально-економічною функцією кредиту є його інтеграційно-формуюча роль. Як уже зазначалося, розвиток фінансово-кредитних відносин у суспільстві інтегрує людей на основі довірчо-відповідальних зв'язків. Чим розвиненіше фінансове кредитування, тим розгалуженіші взаємозв'язки між членами суспільства, тим більшою мірою воно є єдиним і монолітним. Не випадково в умовах політичної свободи, плюралізму думок і демократичного вибору основною інтегруючою силою в державі стають нормовані грошові відносини між громадянами. Фінанси формують мислення людей і роблять їх поведінку довірчо-відповідальною та раціональною.

Однією з функцій кредиту, які досі мало вивчені, можна також вважати його здатність створювати так званий "ефект синергії". Якщо люди довіряють установам, організаціям, підприємствам, в останніх з'являється можливість за відносно невеликих власних коштів одержувати порівняно значні активи. Тобто маємо справу з явищем, подібним до ефекту синергії. Так, високий рівень довірчо-відповідальних відносин японців дає змогу їх корпораціям на кожну одиницю вкладень одержувати п'ять одиниць додаткових активів. В Україні цей показник, за нашими підрахунками, приблизно вдвічі менший. Практика свідчить, що чим більше членів суспільства вступають у довірчо-відповідальні відносини, тим вищим є ефект, про який йдеться.

На сучасному етапі розвитку кредитних відносин важливе значення має і функція взаємодопомоги. Її природа ґрунтується на принципі використан-

ня вартості, суть якого полягає в базенні і прагненні людини надавати блага іншим. Зауважимо, що це надання має здійснюватися на ринкових умовах з урахуванням дії закону еквівалентності грошей, що і забезпечує зростання багатства всіх учасників кредитного процесу.

Насамкінець виокремимо духовну функцію кредиту, про яку вже йшлося. Зауважимо, що в умовах фінансової синхронізації довірчо-відповідальних відносин у суспільстві вона може і не діяти, якщо буде порушуватися пріоритет норм кредитування над його нормативами.

Формування норм довірчо-відповідальних відносин у суспільствах із перевідними економіками — надзвичайно актуальна і життєво важлива для них справа. Нею мають займатися не лише політики й економісти, а й педагоги, просвітителі і, звичайно, вчені. Відповідні їх дослідження мають спрямовуватися у двох основних напрямах.

Перший передбачає вивчення і розроблення духовно-етичних та правових заходів виховного і навіть спонукального характеру, які б сприяли впровадженню високих стандартів довірчо-відповідальних відносин у всіх прошарках суспільства та в різноманітних соціальних формуваннях — у сім'ях, навчальних закладах, в установах, організаціях і підприємствах. Важливо, щоб приклад показували передусім керівники всіх рівнів і рангів. Особливу роль у цьому має відігравати й сучасна освіта, яка повинна формувати світогляд людей на основі все-стороннього розвитку логічного об разного способів мислення [21].

Другий напрям — фінансово-економічний, який є найбільш дієвим у ринкових умовах господарювання. Найважливішою умовою формування в суспільстві довірчо-відповідальних відносин є свобода демократичного вибору, насамперед — у господарській діяльності. Без економічної свободи на основі нормування відносин між усіма суб'єктами ринку неможливе взаємокредитування, створення ефективної банківської системи і ринку цінних паперів, які, у свою чергу, інтегнують суспільство.

У сучасній економіці довірчо-відповідальні відносини починаються з довіри до національної або міжнаціональної грошової одиниці. Довіра до національної валюти, у свою чергу, значною мірою залежить від дій уряду та політики центрального банку країни щодо забезпечення її стабільності. Важливо зазначити, що ця стабільність

сприяє зростанню довіри між членами суспільства не тільки в господарській, а й в інших сферах діяльності людей. З огляду на це, можна стверджувати, що монетарна культура в сучасному суспільстві впливає на світогляд людей на підсвідомому рівні.

Що стосується формування довірчо-відповідальних відносин на основі боргових зобов'язань між суб'єктами господарювання (юридичними і фізичними особами), то цю проблему було нами розглянуто в працях "Взаємокредитне суспільство як умова багатства людини і нації" і "Нормування кредитних відносин крізь призму сучасних фінансів"¹⁰. У цій же статті лише зауважимо: проведений раніше аналіз [17] свідчить про те, що рівень розвитку довірчо-відповідальних відносин у суспільстві багато в чому визначається рівнем розвитку ринку цінних паперів, насамперед — зобов'язань на пред'явника. Зазначену тезу підтверджує і В.Зомбарт, який переконливо довів, що кредитні відносини знаходять "своє найяскравіше вираження саме в цінних паперах на пред'явника" [21, с. 113]. Вирішення проблем формування високоефективного вторинного ринку зобов'язань, передусім — похідних фінансових інструментів є найважливішим і водночас одним із найскладніших завдань сучасної української економіки, тому цій темі доцільно присвятити окрему статтю.

ВИСНОВОК

Ідиваючи підсумки цього міждисциплінарного аналізу, вважаємо за доцільне ще раз наголосити: грошове нормування довірчо-відповідальних відносин у суспільстві формується вже не одну сотню років, але саме зараз — в епоху інформаційних технологій — цей процес розвивається особливо високими темпами. Тож уже сьогодні потрібні глибокі теоретичні розробки і практичні кроки, спрямовані на своєчасне вирішення проблем, пов'язаних з удосконаленням фінансової стандартизації й синхронізації кредитних відносин у суспільстві.

Література

- Шопенгаузер А. Об утверждении воли к жизни // Собрание сочинений в 6 т., т. 2: Терра — книжный клуб. Республика, 2001.
- Капица С.П. и др. Синергетика и прогнозы будущего / С.П. Капица,

¹⁰ Ці праці можна знайти на сайті: www.ketvdu.narod.ru.

- С.П. Кудюмов, Г.Г. Малинецький. — 3-е изд. — М.: Едиториал УРСС, 2003.
3. Евтух А. Информационная эпоха и актуальные проблемы экономики // Мировая экономика и международные отношения. — 2005. — № 4. — С. 23—28.
4. Чухно А. Переорганизация товарного производства у товарного-кредитного // Экономика Украины. — 1998. — № 2. — С. 4—13.
5. Simmel G. The Philosophy of Money / Ed by D. Frisby second enlarged edition — London, New York, 1995.
6. Московичи С. Машина творящая богов / Пер. с фр. — М.: Центр психологии, 1998.
7. Гроші та кредит / За ред. М. Савлук. — К.: КНЕУ, 2002.
8. Деньги. Кредит. Банки / Под. ред. Е. Жукова. — М.: Юнити, 2002.
9. Гроші та кредит / За ред. Б. Іванова. — Тернопіль: Карт-Бланш, 2000.
10. Фукуяма Ф. Великий разрыв / Пер. англ. — М.: ACT, 2001.
11. Канке В.А. Этика ответственности. Теория морали будущего. — М.: Логас, 2003.
12. Франкл В. Воля к смыслу / Пер. англ. — М.: Апрель-Пресс, изд-во Эксмо-Пресс, 2000.
13. Кириченко та інші. Банківський менеджмент — К.: Основи, 1999.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Бусел. — К.: Ірпінь, ВТФ "Перун", 2002.
15. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Пер. з нім. — К.: Лібра, 2001.
16. Савлук М. Довіра населення як чинник ефективної банківської діяльності // Вісник Національного банку України. — 2003. — № 8. — С. 8—10.
17. Євтух О. Природа і причини багатства: погляд фінансиста // Фінанси України. — 2005. — № 4. — С. 4—12.
18. Бок Зи Коу. Экономика Японии. Какая она? М.: Экономика, 2002.
19. Хюланд Еріксен Томас. Терапия момента. Время в эпоху информации / Пер. с норв. — М.: Весь мир, 2003.
20. Святловский В. Жилищный вопрос с экономической точки зрения. Вып. I: Жилищный вопрос на Западе. — СПб. Сиб. тип. М-ва путей сообщения, 1902.
21. Драйден Г., Вос Д. Революция в обучении. — М.: Педгиз, 2003.
22. Євтух О. Інформаційна суть грошей та її застосування у процесі нормування економіки // Вісник Національного банку України. — 2004. — № 11. — С. 46—50.
23. Зомбарт В. Евреи и хозяйственная жизнь / Авториз. пер. с нем. под ред. Г. Гросмана — К.: МАУП, 2003.

Дослідження

Національна депозитарна система — основа інфраструктури фондового ринку

Розвиток інфраструктури фондового ринку є важливим чинником економічного поступу держави. Серед причин нинішньої недосконалості й нерозвинутості інфраструктури та інститутів вітчизняного ринку цінних паперів (ЦП) — відсутність централізованої цілісної, прозорої і надійної системи реєстрації прав власності на цінні папери та виконання угод із цінними паперами. Відтак формування єдиної депозитарної системи, яка об'єднує професійних учасників ринку ЦП, які виступають основними інститутами інфраструктури, є важливим та актуальним завданням.

Проблемам формування та розвитку Національної депозитарної системи (НДС) приділяли увагу чимало вчених і практиків. Однією з основних причин нерозвинутості фондового ринку України вважається відсутність цілісної депозитарної системи, тож необхідним є поетапний перехід до централізованої депозитарної системи.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНАВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ФОНДОВОГО РИНКУ

Важливим кроком щодо подальшого розвитку НДС стала Державна програма розвитку Національної депозитарної системи України, прийнята урядом відповідно до Указу Президента України від 28 квітня 2004 року № 493 “Про Стратегію економічного та соціального розвитку України “Шляхом європейської інтеграції” на 2004–2015 роки”, і над проектом якої працювали співробітники Інституту економічного прогнозування Національної академії наук України.

З огляду на особливості організації та функціонування ринку цінних паперів в Україні (крім активних учасників фондового ринку, які провадять емісію та вкладають кошти в цінні папери) виокремлюється поступна група професійних учасників, які є учасниками Національної депо-



Зоряна
Лапішко

Аспірантка Інституту
регіональних досліджень
Національної академії наук
України

У статті розглядають-
ся проблеми формування в
Україні центральної депо-
зитарної системи, аналізу-
ються норми законодавст-
ва, які регулюють діяль-
ність учасників Національ-
ної депозитарної системи,
подаються рекомендації
щодо її вдосконалення.

зитарної системи, обслуговуючи обіг і забезпечуючи облік прав на цінні папери. Завдяки цим інфраструктурним інститутам фондового ринку і здійснюється ефективний зв'язок між інвесторами та емітентами, що також сприяє швидкому обігу капіталів на українському фінансовому ринку.

Згідно із Законом України "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні" від 10 грудня 1997 року (надалі – Закон) в країні діє дворівнева депозитарна система: нижній рівень – зберігачі та реєстратори; верхній – Національний та інші депозитарії [1]. Крім того, опосередкованими учасниками Національної депозитарної системи є організатори торгівлі цінними паперами, банки, торговці цінними паперами та емітенти.

Аналізуючи цей Закон і реальну практичну діяльність на ринку ЦП його професійних учасників, слід зуважити, що іноді чинне законодавство розходиться з практикою. Так, на нижньому рівні Національної депозитарної системи прямими її учасниками визначено реєстраторів, які ведуть реєстр іменних цінних паперів. Проте емітент, котрий згідно зі статтею 12 Закону є опосередкованим учасником НДС, може виконувати функції реєстратора щодо власних іменних цінних паперів, якщо кількість власників цінних паперів не перевищує кількості, визначену Державною комісією з цінних паперів і фондового ринку [1]. Таким чином, емітент водночас виступає і реєстратором. Крім того, банки, визначені Законом як опосередковані учасники НДС, на українському фондовому ринку можуть бути і прямими учасниками системи (зі 140 учасників – 80 банків є торговцями-зберігачами, у тому числі 28 банків є торговцями-зберігачами-реєстраторами [2]).

Недосконале законодавство – не єдиний камінь спотикання при формуванні центральної депозитарної системи України. Є чимало інших проблем, які потребують нагального вирішення. Зокрема, на даний час в Україні немає системної інфраструктури фондового ринку, а діє певний набір її інститутів (організатори торгівлі, депозитарії, зберігачі, реєстратори). Організатори торгівлі функціонують автономно за своїми окремими правилами. Вони не пов'язані ані технологічно, ані інформаційно [3]. Так, нині в Україні працює понад 500 прямих учасників депозитарної системи (140 зберігачів та

371 реєстратор), котрі здійснюють певні види депозитарної діяльності децентралізовано й технологічно не об'єднані в єдину систему. Певний рівень узгодженості її системності їх діяльності спостерігається на організованому ринку цінних паперів, частка якого на кінець 2004 року становила лише 4%.

Крім того, актуальною проблемою сьогодення не лише фондового ринку, а й економіки України загалом є відсутність дієвих довгострокових програм розвитку країни та її ринків. Так, у проекті програми розвитку фондового ринку України на 2006–2010 рр. [4, с. 13–16] не запропоновано конкретних заходів, а лише констатовано наявні проблеми ринку та необхідність їх вирішення. Звісно, за відсутності плану заходів щодо розвитку фондового ринку прийняття Державної програми розвитку Національної депозитарної системи та виділення на її реалізацію з державного бюджету понад 900 млн. грн. на наступні п'ять років є дещо поспішними.

Потребує також розв'язання проблема формування центрального депозитарію. На сьогодні в Україні функції, які згідно з рекомендаціями групи 30-ти "Про кліринг і розрахункову систему світових ринків цінних паперів" мав би виконувати Центральний депозитарій, розподілени між Національним депозитарієм України, депозитарієм Національного банку та Міжрегіональним фондovим союзом (МФС). З одного боку, такий розподіл зумовлений чинним Законом України "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні", а з іншого – суперечить основному принципу цілісності ринку та його систем, передбаченого Концепцією функціонування і розвитку фондового ринку від 1995 року.

Важливими передумовами надходження в Україну іноземних інвестицій є забезпечення надійного зв'язку між інвесторами і депозитарієм, налагодження на рівні держав кореспондентських відносин для обслуговування міжнародних операцій із цінними паперами та інтеграція НДС України в міжнародну систему депозитарних установ. Однак це питання поки що в державі не врегульовано, адже, на відміну від загальноприйнятої практики ведення кореспондентських відносин із центральними депозитаріями інших країн, доступ на міжнародні ринки капіталу в Україні забезпечується через банки "ING" і "НРБ",

які за своїм статусом є лише зберігачами [5].

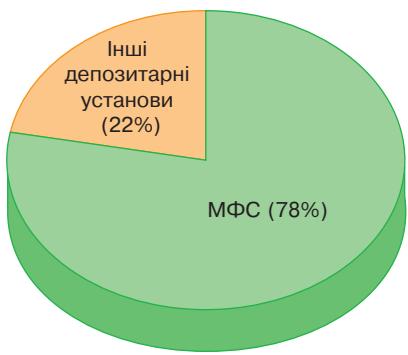
Проблема розрахунку за договорами щодо цінних паперів за принципом "поставка проти оплати" нині є однією з найважливіших, оскільки без цього неможливе подальше вдосконалення депозитарної системи України, її інтеграція до світових депозитарних систем, налагодження кореспондентських відносин, зменшення ризиків у розрахунках між учасниками фондового ринку тощо. Варто зуваажити, що нині обов'язковість застосування цього принципу передбачена лише депозитарієм Національного банку України [6, с. 8]. Операції з недержавними цінними паперами в основному обслуговує Міжрегіональний фондовий союз – єдиний ліцензований комерційний депозитарій, що належить найбільшим гравцям фондового ринку (ПФТС, Ощадбанк України, Укрсоцбанк, ПУМБ тощо), а держава контролює 15% його акцій. До речі, МФС частково здійснює свою діяльність згідно зі згадуваним вище принципом.

Функціонування в Україні двох депозитаріїв – Національного депозитарію України та МФС, конфлікт між якими спричинений їхнім прагненням об'єднати всі функції Центрального депозитарію, створює додаткові перешкоди для розвитку єдиного, чітко організованого фондового ринку.

Професійні учасники ринку давно обговорюють питання щодо створення центрального депозитарію, дільність якого була б прозорою, незалежною, носила некомерційний характер і мала би фінансову підтримку з боку держави. Згідно із затвердженою Державною програмою розвитку Національної депозитарної системи таким депозитарієм має стати Національний депозитарій України. Проте не слід забувати, що МФС уже давно працює на ринку цінних паперів і як єдиний розрахунково-кліринговий депозитарій (на відміну від Національного депозитарію України) має у цій сфері великий практичний досвід, добру репутацію і довіру з боку професійних учасників фондового ринку України. Про це свідчать дані ДКЦПФР (див. діаграму) [2].

Зважаючи на реальну ситуацію на вітчизняному ринку цінних паперів, питання досягнення згоди заради створення повнофункціональної депозитарної системи не лише в теорії, а й на практиці є надзвичайно актуальним. Відтак чинна депозитарна система України потребує вдосконалення, але – не повної перебудови.

Співвідношення обсягів цінних паперів, які обслуговуються депозитарними установами



Одним зі шляхів розв'язання проблеми протистояння МФС і Національного депозитарію України може стати компроміс щодо поєднання найважливіших цілей, досягнення яких передбачене згадуваною вище програмою, та практичного досвіду діяльності МФС як єдиного в Україні розрахунково-клірингового депозитарію.

З огляду на те, що створення цілковито нового Центрального депозитарію пов'язане зі значними матеріальними витратами, доцільно утворити Центральний депозитарій на базі діючих нині Національного депозитарію України та МФС, де б інтереси держави (через ДКЦПФР і Національний банк України) і професійних учасників фондового ринку були представлені рівними частками, і законодавчо закріпiti неможливість монополізації даної сфери ринку одним із її учасників або надмірного втручання в неї органів влади. Держава повинна надавати фінансову підтримку та здійснювати контроль за забезпеченням рівного доступу всіх учасників ринку до депозитарію та до інформації щодо його діяльності.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНАВАННЯ ФОНДОВОГО РИНКУ ЗА КОРДОНОМ

При створенні Центрального депозитарію просте копіювання за-рубіжних депозитаріїв недоцільне. Потрібно враховувати особливості фондового ринку України, які спричинили виникнення нинішньої моделі вітчизняної депозитарної системи, та досвід країн, які вже реформували свої депозитарні системи і створили не лише локальні центральні депозитарії, а й об'єднали їх у міжнародний депозитарій цінних паперів (зокрема, Франція, Голландія та

Бельгія створили міжнародний депозитарій цінних паперів Euroclear). Заважаючи на досвід роботи в цих країнах окремих кастодіальних систем, де депозитаріями цінних паперів були центральні банки (Франція – система Saturn; Голландія – Кліринговий інститут центрального банку; Бельгія – Система клірингу Національного банку Бельгії) [7, с. 73–75], доречною є пропозиція А. Яценюка щодо двоетапного становлення Центрального депозитарію та передачі йому на обслуговування на перших порах лише всіх недержавних цінних паперів. Річ у тім, що створена Національним банком України система депозитарного обслуговування ринку державних боргових зобов'язань не має аналогів, тож передача її функцій новоствореному Центральному депозитарію може певною мірою похитнути довіру інвесторів до державних цінних паперів, збільшивши вартість їх обслуговування. Єдиний Центральний депозитарій варто створювати лише згодом, коли діяльність Центрального депозитарію недержавних цінних паперів відповідатиме міжнародним вимогам.

Пропонуємо такий компромісний варіант вирішення даної проблеми на етапі переходу до створення повноцінного Центрального депозитарію (див. схему).

Аналізуючи ці питання, слід зауважити, що Державна програма розвитку Національної депозитарної системи України стала важливим кроком до їх вирішення. Нею передбачено розв'язання найгостріших проблем, серед яких – запровадження сучасних ін-

формаційних технологій, забезпечення функціонального та технологічного зв'язку між інвесторами та емітентами, становлення кореспондентських відносин з іноземними депозитарними установами, розробка п'ятирічного проекту фінансування заходів, передбачених програмою, тощо [8].

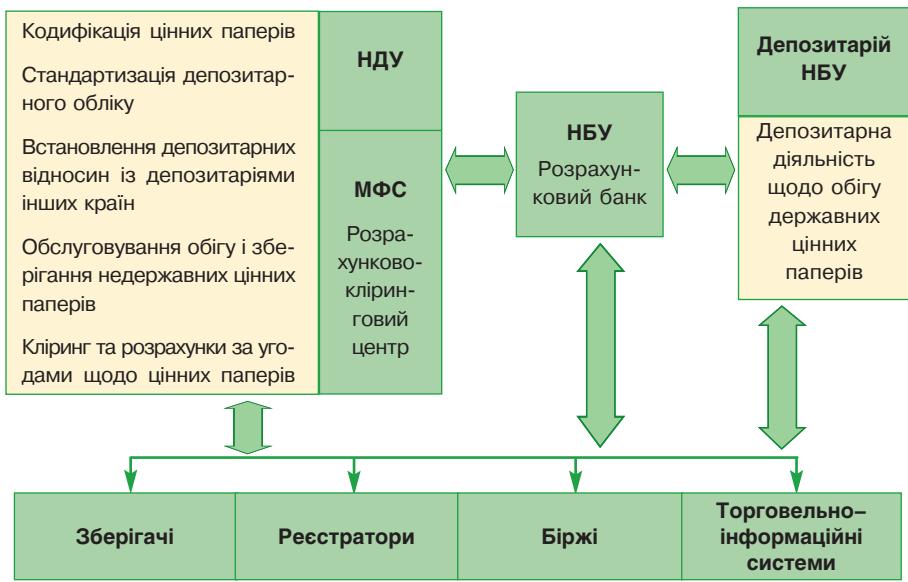
Надалі у процесі вдосконалення Національної депозитарної системи слід звернути увагу на низку питань, а саме:

- розробку Державної довгострокової програми розвитку фондового ринку України. В ній мають бути проаналізовані основні проблеми ринку та вміщені конкретні завдання, що відповідатимуть передбаченим програмою заходам для їх виконання. Без розвинутого фондового ринку годі говорити про вдосконалення та ефективне функціонування його інфраструктури;

• удосконалення чинного законодавства ѹ усунення розбіжностей щодо визначення прямих та опосередкованих учасників Національної депозитарної системи;

- розв'язання суперечностей між Національним депозитарієм України та Міжрегіональним фондом союзом з метою об'єднання їхніх зусиль у формуванні єдиної депозитарної системи. Створити Центральний депозитарій у формі акціонерного товариства шляхом об'єднання юридичних осіб (НДУ та МФС). На кшталт більшості центральних депозитаріїв Європи він має бути недержавною і неприбутковою організацією або організацією, котра прийміні не ставить за мету максимізацію прибутків (як депозитарій Crest в Англії) і розрахунковим банком якої буде НА-

Схема побудови депозитарної системи України



ціональний банк України;

- проблему встановлення і здійснення кореспондентських та інших відносин із депозитаріями інших країн: її можна розв'язати лише за умови функціонування повноцінного центрального депозитарію, діяльність якого відповідатиме рекомендаціям Групи 30-ти. Зокрема, реалізовуватиметься система розрахунків за угодами із цінними паперами за принципом “поставка проти оплати”;

- забезпечення ефективного контролю за використанням бюджетних коштів, виділених на реалізацію Державної програми розвитку Національної депозитарної системи;

- розширення кола посередників на ринку цінних паперів. Таким учасником може стати, скажімо, кастодіан — депозитарна установа, існування якої в Україні наразі не передбачене чинним вітчизняним законодавством.

Кастодіальна діяльність спрямована на надання клієнтам широкого кола послуг, пов'язаних із забезпеченням збереження прав на цінні папери, реалізацією цих прав від імені клієнта та виконанням угод із цінними паперами. Це сприятиме залученню в Україну інституціональних інвесторів, розвитку регіональних фондових ринків, які завдяки кастодіану матимуть

ефективний зв'язок із центральними органами Національної депозитарної системи. Зважаючи на глобалізаційні та інтеграційні процеси на міжнародних ринках капіталу, діяльність таких посередників користується значним попитом, а спектр пропонованих ними послуг (наприклад, щодо управління інвестиціями та банківські послуги) невпинно зростає.

ВИСНОВКИ

В останні роки в державі відбулися істотні позитивні зміни щодо організації фондового ринку, прийнято Державну програму [8], якою передбачено створення центрального депозитарію, розширилося коло професійних учасників (кількість компаній з управління активами у 2004 році зросла вдвічі порівняно з 2003 роком, зберігачів у 2004 році — на 67% порівняно з 2000 роком), значно збільшилися обсяги державного фінансування розвитку депозитарної системи (у 38 разів!). І хоча й надалі залишаються неврегульованими певні питання, а частка організованого ринку цінних паперів на кінець 2004 року залишалася мізерною, лише той факт, що за 2004 рік обсяг торгів на фондовому ринку порівняно з обсяга-

ми торгів за 2003 рік зріс на 121% [2], свідчить про те, що ринок цінних паперів невпинно розвивається, а з ним розвиватиметься і вдосконалюватиметься й Національна депозитарна система, яка його обслуговує.

Література

1. “Закон України про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні” від 10 грудня 1997 р. № 710/97-ВР.
2. Звіт Державної комісії із цінних паперів та фондового ринку України за 2004 рік // www.scssm.com.ua.
3. Олександров А. Розвиток національної депозитарної системи // Цінні папери. — 2005. — № 27. — С. 13–16.
4. Проект програми розвитку фондового ринку України на 2005–2010 рр. // Цінні папери. — 2005. — № 13. — С. 9.
5. Задерей Н. Депозитарний переділ // Контракти. — 2004. — № 26.
6. Яценюк А. Фондовий ринок України: проблеми та перспективи розвитку // Вісник Національного банку України. — 2004. — № 11. — С. 4–9.
7. Хмыз О.В. Международный рынок капиталов: Монография. — М.: ПРИОР, 2002. — 446 с.
8. Державна програма розвитку Національної депозитарної системи // www.scssm.com.ua.

Монети України /

Про введення в обіг пам'ятної монети “Зимові Олімпійські ігри 2006”

Національний банк України, продовжуючи серію “Спорт”, 28 лютого 2006 року ввів у обіг пам'ятну монету номіналом 10 гривень “Зимові Олімпійські ігри 2006”, присвячену XX зимовим Олімпійським іграм, які проходили в Турині (Італія).

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.61 мм, тираж — 5 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі на тлі стилізованої дзеркальної санної траси зображене олімпійський факел, праворуч від якого розміщено написи — **НАЦІОНАЛЬНИЙ / БАНК / УКРАЇНИ / 10 / ГРИВЕНЬ / 2006**; ліворуч — малій Державний герб України, унизу — логотип Монетного двору Національного банку України; зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **31.1**.

На реверсі зображено представницю санного спорту на трасі, ліворуч від якої на тлі дзеркальної поверхні — емблема Національного олімпійського комітету України, праворуч розміщено написи: **ЗИМОВІ ОЛІМПІЙСЬКІ ІГРИ / OLYMPIC WINTER GAMES / 2006**.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук. Скульптори — Володимир Дем'яненко, Святослав Іваненко.

Пам'ятна монета номіналом 10 гривень “Зимові Олімпійські ігри 2006” є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.



Про введення в обіг ювілейної монети “Георгій Нарбут”

Національний банк України, продовжуючи серію “Видатні особистості України”, 15 березня 2006 року ввів в обіг ювілейну монету номіналом 2 гривні, присвячену 120-річчю від дня народження Георгія Івановича Нарбута — видатного художника, корифея української графіки. Він став одним із організаторів Української академії мистецтв, а згодом і її ректором, виконав ескізи для українських грошових знаків УНР, розробив зразки державної символіки.

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості виготовлення — спеціальний анциркулейтед, маса монети — 12.8 г, діаметр — 31.0 мм, тираж — 30 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі зображене фрагмент дизайну банкноти зразка 1918 року — селянка та робітник на тлі вінка з квітів і плодів, над якими розміщено рік карбування монети — 2006, малій Державний герб України та напис: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК** (півколом) / **УКРАЇНИ**; унизу — **2 / ГРИВНІ** та логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі розміщено силуетне зображення Георгія Нарбута, праворуч від нього — родовий герб Нарбутів, під ним — роки життя: **1886 / 1920** та півколом розміщено напис: **ГЕОРГІЙ НАРБУТ**.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук (аверс); Святослав Іваненко (реверс). Скульптори — Володимир Атаманчук, Святослав Іваненко.

Ювілейна монета номіналом 2 гривні “Георгій Нарбут” є дійсним платіжним засобом України та обов’язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.



Про введення в обіг пам'ятної монети “Овен”

Національний банк України, розпочинаючи серію “Знаки зодіаку”, 20 березня 2006 року ввів в обіг пам’ятні монети номіналами 5 і 2 гривні “Овен”, присвячені сузір’ю Овна, що розташоване в Північній півкулі.

Монету номіналом 5 гривень виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості виготовлення — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 15.55 г, діаметр — 33.0 мм, тираж — 10 000 штук. Гурт монети — рифлений.

Монету номіналом 2 гривні виготовлено із золота 999.9 проби. Категорія якості виготовлення — спеціальний анциркулейтед, маса дорогоцінного металу в чистоті — 1.24 г, діаметр — 13.92 мм, тираж — 10 000 штук. Гурт монети — гладкий.

На аверсі обох монет у центрі круга розміщено стилізоване зображення сонця, ліворуч, праворуч, а також угорі й унизу від якого — чотири освітлені ним кулі, що символізують пори року. Ліворуч від круга — малій Державний герб України, праворуч — рік карбування монет: **2006**, зазначено метал, його пробу та масу дорогоцінного металу в чистоті (на монеті зі срібла — **Ag 925, 15.55**, на монеті із золота — **Au 999.9, 1.24**), по колу монет розміщено написи: угорі — **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, унизу — номінал (на срібній монеті — **5 ГРИВЕНЬ**, на золотій — **2 ГРИВНІ**) та логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі обох монет розміщено стилізоване зображення овна в оточенні зірок, ліворуч від якого — символ знака зодіаку, праворуч — напис: **ОВЕН**.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук. Скульптори — Володимир Дем’яненко, Володимир Атаманчук.

Пам’ятні монети номіналами 5 і 2 гривні “Овен” є дійсними платіжними засобами України та обов’язкові до приймання без будь-яких обмежень за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.





**Валерій
Дубни茨ький**

Доцент кафедри вищої математики та інформаційних технологій Харківського банківського інституту Української академії банківської справи Національного банку України. Кандидат технічних наук



**Анатолій
Кобілін**

Доцент кафедри вищої математики та інформаційних технологій Харківського банківського інституту Української академії банківської справи Національного банку України. Кандидат технічних наук

Нові розробки

Визначення ефективності банківських операцій в умовах нестохастичної невизначеності

В умовах швидкозмінних факторів, які впливають на хід фінансових процесів, традиційні стохастичні методи прогнозування не завжди дають задовільний результат. Це пов'язано з тим, що багато факторів мають невизначеність нестохастичної природи.

На думку авторів, адекватним математичним апаратом, найбільш пристосованим для роботи в цих умовах, є апарат інтервальних обчислень, який вони використали для оцінки ефективності банківських операцій.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

У праці [3] описано попередні версії калькулятора, що виконував лише основні арифметичні дії згідно з алгоритмами, наведеними в [1]. Мета цього дослідження — розробка математичного та програмного забезпечення для спеціалізованого програмного калькулятора, який дає змогу обчислювати в інтервальній формі результат деяких банківських операцій і показників їх ефективності, а саме: коефіцієнтів миттєвої ліквідності, поточної ліквідності, загальної ліквідності, маневреності власних коштів, незалежності, а також розробка програм для інтервального оцінювання інвестиційних і деяких інших банківських операцій. Запропонований у даній версії калькулятор має дружній інтерфейс і не потребує від користувача спеціальних навичок програмування.

ІНТЕРВАЛЬНА ОЦІНКА ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА

Платоспроможність позичальника визначають такими показниками: коефіцієнтом миттєвої ліквідності KL_1 , коефіцієнтом поточної ліквідності KL_2 , коефіцієнтом загальної ліквідності KP ; коефіцієнтом маневреності власних коштів KM ; коефіцієнтом незалежності KH . Ці та інші розглядувані у статті характеристики визначають за методикою, пропонованою у праці [4].

Для реалізації алгоритмів визначення ефективності банківських операцій розроблено програму в середовищі програмування Delphi з використанням елементів управління ActiveX:

F1Book і ChartFx. Загальний вигляд інтерфейсу користувача з командами, які реалізують розрахунки перелічених вище коефіцієнтів, подано на рис. 1.

На листі електронної таблиці F1Book на першому кроці підготовлюють шаблон для вибраної операції. У шаблоні передбачено відображення назви коефіцієнта і комірок для вводу інтервальних значень вихідних даних.

На другому кроці в комірці, визначені як початок і кінець вибраного параметра, записують вихідні дані для розрахунку. На третьому кроці, після вибору пункту меню для розрахунку, у відповідних комірках з'являються результат і висновок. Результати відображаються графічно у полі графічного елемента ChartFX (див. рис. 2).

Далі розглянемо конкретні приклади.

Коефіцієнт миттєвої ліквідності визначають за формулою:

$$KL_1 = \frac{A_\theta}{Z_n}, \quad (1)$$

де A_θ — високоліквідні активи;

Z_n — короткострокові зобов'язання.

Коефіцієнт KL_1 в інтервальній формі:

$$[KL_1] = \frac{[A_\theta]}{[Z_n]} = \frac{[A_{\theta(h)}; A_{\theta(\theta)}]}{[Z_{n(h)}; Z_{n(\theta)}]}. \quad (2)$$

Величину KL_1 вважають оптимальною, якщо $KL_1 > 0.2$ [4].

Коефіцієнт поточної ліквідності визначається за формулою:

$$KL_2 = \frac{A_\lambda}{Z_n}, \quad (3)$$

де A_λ — ліквідні активи [4].

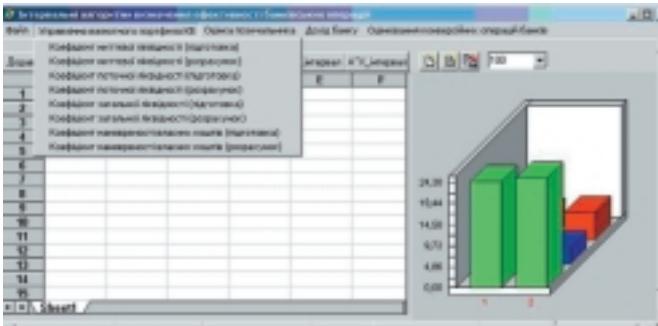
Коефіцієнт KL_2 в інтервальній формі:

$$[KL_2] = \frac{[A_\lambda]}{[Z_n]} = \frac{[A_{\lambda(h)}; A_{\lambda(\theta)}]}{[Z_{n(h)}; Z_{n(\theta)}]}. \quad (4)$$

Величина оптимальна, якщо $KL_2 > 0.5$ [4].

Коефіцієнт загальної ліквідності визначають за формулою:

Рис.1. Загальний вигляд інтерфейсу користувача



$$КП = \frac{A_o}{3_n}, \quad (5)$$

де A_o — оборотні активи [4].

Коефіцієнт KP в інтервальній формі:

$$[KP] = \frac{[A_o]}{[3_n]} = \frac{[A_{o(h)}; A_{o(e)}]}{[3_{n(h)}; 3_{n(e)}]}. \quad (6)$$

Величина оптимальна, якщо $KP \geq 2.0$ [4].

Коефіцієнт маневреності власних коштів визначають за формулою

$$KM = \frac{B_k - A_h}{B_k}, \quad (7)$$

де B_k — власний капітал підприємства; A_h — необоротні активи.

Коефіцієнт KM в інтервальній формі:

$$KM = \frac{B_k - A_h}{B_k} = 1 - \frac{A_h}{B_k}, \quad (8)$$

$$[KM] = [1;1] - \frac{A_h}{B_k},$$

$$[KM] = [1;1] - \frac{[A_{h(h)}; A_{h(e)}]}{[B_{k(h)}; B_{k(e)}]}. \quad (9)$$

Величина KM оптимальна, якщо $KM_{(m)} \geq 0.5$.

Коефіцієнт незалежності визначають за формулою [4]:

$$KH = \frac{3K}{BK}, \quad (10)$$

де $3K$ — залучені кошти;

BK — власні кошти [4].

Величина KH в інтервальній формі:

$$[KH] = \frac{[3K]}{[BK]} = \frac{[3K_{(h)}; 3K_{(e)}]}{[BK_{(h)}; BK_{(e)}]}. \quad (11)$$

Величина KH оптимальна, якщо $KH_{(e)} \leq 1$ [4].

Рентабельність позичальника визначають за формулою:

$$P = \frac{\Pi_q}{A}, \quad (12)$$

де Π_q — чистий прибуток;

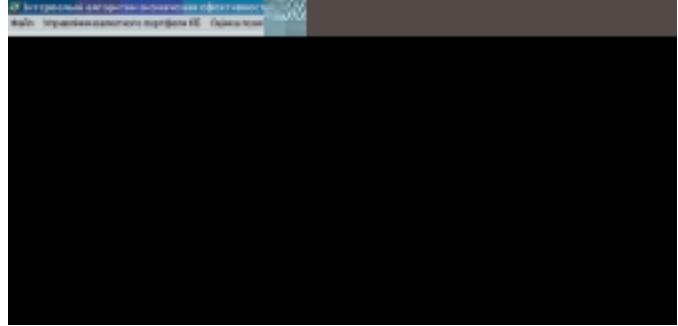
A — активи.

Рентабельність позичальника в інтервальній формі:

$$[P] = \frac{[\Pi_q]}{[A]} = \frac{[\Pi_{q(h)}; \Pi_{q(e)}]}{[A_h; A_e]}. \quad (13)$$

Рентабельність продажу визнача-

Рис. 2. Відображення результатів обчислень



ють за формулою

$$P = \frac{\Pi_q}{O_p}, \quad (14)$$

де O_p — обсяг реалізації (без ПДВ) [4].

Рентабельність продажу в інтервальній формі:

$$[P] = \frac{[\Pi_q]}{[O_p]} = \frac{[\Pi_{q(h)}; \Pi_{q(e)}]}{[O_{p(h)}; O_{p(e)}]}. \quad (15)$$

ІНТЕРВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ОПЕРАЦІЙ

скільки при інтервальному оцінюванні інвестиційних операцій використовують спеціальні функції виду

$$S_1^{(k)} = \sum_{i=1}^k \frac{1}{(1+\gamma)^i} \quad (16)$$

або

$$S_2^{(k)} = \sum_{i=1}^k \frac{C_i}{(1+\gamma)^i}, \quad (17)$$

розділяємо способи їх обчислення.

$$S_{1,i} = S_{1,i-1} + \frac{1}{(1+\gamma)^i} \quad (18)$$

за умови, що $S_{1,0} = \frac{1}{1+\gamma}$ та

$$S_{1,k} = S_{1,k-1} + \frac{1}{(1+\gamma)^k}. \quad (19)$$

В інтервальній формі:

$$[S_1]^{(k)} = \frac{1}{1+\gamma} + \frac{1}{1+\gamma^2} + \dots + \frac{1}{1+\gamma^k}. \quad (20)$$

Функцію S_2 можна обчислити аналогічно:

$$[S_2]^{(k)} = \frac{[C_1]}{[1]+\gamma} + \frac{[C_2]}{[1]+\gamma^2} + \dots + \frac{[C_k]}{[1]+\gamma^k} =$$

$$= \frac{[C_1]}{[1;1]+\gamma} + \frac{[C_2]}{[1;1]+\gamma^2} + \dots + \frac{[C_k]}{[1;1]+\gamma^k}. \quad (21)$$

Індекс рентабельності інвестицій PI розраховують за формулою:

$$PI = \sum_{k=1}^K \frac{P_k}{(1+r)^k} : IC, \quad (22)$$

де P_k — річний дохід;

r — прийнятий рівень відсоткового доходу;

k — кількість доданків у сумі;

IC — розмір початкової інвестиції.

Або — за формулою:

$$[PI] = \frac{[1;1]}{[IC]} \times [S_2^k] \quad (23)$$

за умови, що $C_1 = P_1$, $r = \gamma$.

Коефіцієнт ефективності інвестиції ARR має вигляд:

$$ARR = \frac{2PN}{IC - RV}, \quad (24)$$

де: PN — чистий прибуток; RV — ліквідна вартість.

$$[ARR] = \frac{[2;2] \times [PN]}{[IC] - [RV]}, \quad (25)$$

або

$$A_{33} = [2;2] - [PN];$$

$$A_{34} = [IC] - [RV];$$

$$A_{35} = \frac{A_{33}}{A_{34}} = [ARR].$$

ВИСНОВКИ

1. Доведено ефективність застосування інтервальних обчислень для розв'язання задач фінансової математики в умовах, коли застосування традиційних методів прогнозування неможливе або ускладнене браком зведення про статистичні властивості змінних.

2. Описано спеціалізований програмний калькулятор, завдяки якому реалізуються правила інтервальної арифметики.

Література

1. Алефельд Г., Херцбергер Ю. Введение в интервальные вычисления. — М.: Mir, 1987. — 259 с.

2. Шокин Ю.И. Интервальный анализ. — М.: Наука, 1981. — 111 с.

3. Кобылин А.М., Дубницкий В.Ю., Нос Е.А. Специализированная программная система для выбора бизнес-решения в условиях нестационарной неопределенности. // Бизнес-информ. — 2004. — № 9—10. — С. 18—23.

4. Васюренко О.В. Банківські операції. — К.: Знання, 2004. — 324 с.



**Тарас
Ткачук**

Здобувач кафедри економіки та фінансового права Національної академії Служби безпеки України

Міжнародні фінансові відносини, зокрема у сфері міжнародних державних кредитів, сформувалися історично. І сьогодні одним із найважливіших для економістів різних країн світу є питання розвитку та становлення міжнародного державного кредиту як особливого важеля регулювання основних економічних процесів. Це викликало також необхідність вирішення суттєвих практичних завдань, пов'язаних з ускладненням міжнародних економічних відносин.

У статті проаналізовано історичні передумови створення Міжнародного валютного фонду та Світового банку, розкрито їх роль на початковому та сучасному етапах діяльності. Подано інформацію про інші важливі міжнародні фінансові структури, які суттєво впливають на економічну та політичну ситуацію у світі. Розглянуто також важливі питання щодо формування стратегії співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями.

Становлення та сучасний стан міжнародних фінансових організацій, їх роль у регулюванні світових економічних процесів

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО ФОНДУ ТА СВІТОВОГО БАНКУ

Найістотніший внесок у розвиток теорії міжнародного державного кредиту внесли британський економіст Дж.М.Кейнс і його послідовники. До Кейнса науковці не вбачали у валютних відносинах серйозної проблеми. Більшість попередників ученого вважала, що механізм фінансових відносин між державами нічим не відрізняється від фінансових відносин усередині країни, тому збереження платіжного балансу має забезпечувати вільна конкуренція [1, с. 42]. Основною передумовою такої позиції був “золотий стандарт” як фактично єдина форма організації грошово-валютних відносин. Систему золотого стандарта було юридично оформлено в 1867 році на Міжнародній конференції у Парижі. Нею передбачалися обчислення цін товарів у золоті, вільний обмін кредитних грошей на золоті монети за номіналом, відсутність обмежень на ввезення і вивезення золота [2, с. 543]. За таких умов процес вирівнювання платіжного балансу здійснювався за рахунок зміни цін і вільного переміщення золотих грошей. Із виникненням дефіциту платіжного балансу починається відлив золота з країни. У свою чергу, скорочення кількості грошей в обігу спричинялося до зниження цін, що сприяло зростанню експорту і зменшенню імпорту. У результаті платіжний баланс вирівнювався.

Розвиток грошових систем за золотого стандарта супроводжувався поступовим зниженням обсягів золотих резервів відносно маси паперових грошей, що перебували в обігу. При цьому далеко не всі країни мали змогу формувати і підтримувати достатні

золоті резерви. Тому заявлений вміст золота у тій чи іншій валюті доволі часто не відповідав економічним реаліям, що призводило до порушення рівноваги у світовій торгівлі, підриваючи основи економічної стабільності [3, с. 287]. У зв’язку з цим у 1922 році на міжнародній економічній конференції в Генуї було ухвалено систему золотодевізного стандарта, згідно з якою стабільність грошової одиниці забезпечувалася, крім золотих запасів, накопиченням валютних резервів. Це був перший крок до відмови від золотого стандарта і перегляду регулювання основних міжнародних валютних відносин. Наступним кроком стало припинення обміну паперових грошових банкнот на золото і заборона його вивезення за кордон.

У результаті найтяжчої світової економічної кризи 1929—1933 рр. президент США Ф.Д.Рузвельт припинив обмін доларів на золото, що мало фундаментальне значення для всієї міжнародної фінансової системи. У 1933 році в Лондоні на світовій конференції з монетарних та економічних питань востаннє спробували домовитися про колективні дії у цій сфері. Спроба провалилася, й індустріально розвинутим країнам не лишалось нічого іншого, як намагатися поодинці вирішувати питання валютного регулювання. Ще одна спроба колективних дій щодо порятунку системи золотого стандарта — Тристороння угоди між Великобританією, Францією та США 1936 року — теж не принесла бажаних результатів [4, с. 38]. Із припиненням використання золотого стандарту виникла потреба змінити доктрину автоматичного регулювання міжнародних валютних відносин. Стало очевидним, що таке регулювання необхідно організувати на державному рівні з погодженням дій між державами, оскільки відмова від золотого стандарту при-

звела до доволі хаотичного руху курсів основних світових валют одна щодо одної. Це не сприяло ні розвитку міжнародної торгівлі, ні стабілізації депресуючих економік. Світом прокотилася хвиля підвищення імпортних тарифів. Їх рівень на кінець 1930-х років сягнув 40% [5, с. 7]. Дж.М.Кейнс дійшов справедливого висновку про те, що подолати глибоку кризу, збільшивши обсяги виробництва та рівень зайнятості неможливо без активної участі держави [6, с. 37].

Теоретичним обґрунтуванням дій зі створенням механізму регулювання валютних відносин стали висунуті наприкінці Першої світової війни два плани щодо врегулювання міжнародних фінансових відносин. Перший план реформи запропонував Дж.М.Кейнс. Ним передбачалося створення міжнародної фінансової організації, яка мала б велики фінансові ресурси, могла забезпечити доступ до кредиту, сприяти збереженню стабільних валютних курсів і навіть випускати власні світові гроші. Висунуті Кейнсом теоретичні положення вдалося реалізувати тільки після Другої світової війни. І то лише частково.

Інший план запропонував заступник міністра фінансів США Г.Д.Вайт. Він базувався на ідеї пріоритетності державних фінансових інтересів щодо приватних і спочатку призначався лише для країн західної півкулі (для їх потреб планувалося створити Всеамериканський банк) [6, с. 39].

Ці проекти активно обговорювалися світовою спільнотою, у результаті чого до двох планів додали ще й альтернативний, запропонований французькими фінансистами. Його основою став проект французько-британської угоди 1939 року. На відміну від англосаксонських пропозицій, він не передбачав створення якихось банків чи фінансових союзів, жодних внесків до спільного фонду та випуску будь-якої нової валюти. Головним інструментом поліпшення ситуації у міжнародних фінансах французи вважали встановлення жорсткішого валютного контролю, який на міжнародному рівні забезпечувався би спеціальною установою — Агентством валютної стабілізації. Загальна ж ідея цього проекту полягала у черговій спробі повернутися до золотого стандарта [7, с. 51].

Після тривалих дискусій у квітні 1943 року було опубліковано єдиний план, а через рік — спільну заяву Вашингтона і Лондона щодо створення Міжнародного валютного фонду (МВФ). Відтак

на підготовчій конференції в Атлантик-Сіті (червень 1944 р.) обговорювалися вже другорядні питання, такі як вибір місця розташування штаб-квартири фонду і Світового банку (СБ). Остаточно створення цих міжнародних фінансових організацій було закріплено рішенням ООН на спеціальній валютно-фінансовій конференції, що відбулася в Бреттон-Вудсі (США) в липні 1944 року. За задумом організаторів, обидві установи мали сприяти якнайшвидшому відновленню світової економіки: СБ — шляхом надання довгострокових позик і кредитів та гарантування інвестицій, МВФ — за рахунок заходів зі стабілізації валют, запобігання порушенням рівноваги платіжних балансів, усунення валютних обмежень, розвитку системи багатосторонніх міждержавних розрахунків [1, с. 42]. Таким чином, Міжнародному валютному фонду відводилася роль регулятора валютно-курсових і зовнішньоекономічних балансів, а СБ мав надавати допомогу національним економікам у ліквідації їх структурних диспропорцій.

Проте, як уже зазначалося, ідеям Кейнса судилося реалізуватися не повністю. Так, золото все ще зберігало роль остаточного платіжного залишку і сумірника національних валют, хоча масштаби його використання у міжнародних валютних відносинах і регулююча роль у цій сфері значно знижувались. Головною валутою став долар США, який нарівні із золотом був засобом для стабілізації валютного паритету. Тому можна розцінювати запроваджену бреттон-вудськими угодами валютну систему як компроміс між старою неокласичною традицією і нововведеннями Кейнса.

Створення зазначених інститутів стало, по суті, не лише визнанням недосконалості міжнародних ринкових економік, а й спробою комплексного їх подолання. Наскільки ця спроба виявилася вдалою — предмет нескінченних дискусій.

ПРИОРИТЕТИ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Міжнародний валютний фонд

Спочатку діяльність МВФ переважно спрямовувалася на кредитування економічно розвинутих західних держав. Лише із часом основними по-зичальниками стали країни, що розви-

ваються. У 1980-х роках зростає роль фонду у забезпеченні міжнародної фінансової стабільності в умовах кризи зовнішньої заборгованості цих країн. У 1990-х роках його клієнтами стають країни з перехідними економіками.

Офіційно Міжнародний валютний фонд розпочав свою діяльність у травні 1946 року (після призначення керівництва), але перші операції було здійснено лише в березні 1947 року. Відтак у різних виданнях вказуються різні дати початку роботи МВФ. Мета його діяльності Статтями Угоди Міжнародного валютного фонду визначалася так: “Забезпечити розвиток і збалансованість зростання міжнародної торгівлі та сприяти таким чином досягненню та збереженню високого рівня зайнятості і реального доходу та розвитку виробничих ресурсів усіх членів” [9, с. 87].

Першою проблемою, яку довелося вирішувати МВФ, було забезпечення конвертованості валют, а саме заміні “золотого стандарту” на “золотодоларовий стандарт”. Мається на увазі, що “американці прагнули зробити долар міжнародним платіжним засобом та міжнародною резервною одиницею, а також “якорем” для всіх інших капіталістичних валют” [10, с. 44]. Справа в тому, що ще на етапі підготовки угоди Дж.Кейнс виступав за право держав на більшу змінність курсів валют, тоді як Г.Вайт відстоював ідею їх стабільності, коли зміна курсу (здрібльшого девальвація) мала розглядатися як винятковий захід [7, с. 75–76]. У результаті 1950-ті і початок 1960-х років пройшли під знаком боротьби “за” чи “проти” девальвації, яку намагалися використати як засіб урегулювання проблем платіжного балансу.

У період 1960–1963 рр. за рахунок колишніх колоній кількість учасників фонду збільшилась із 68 до 101. Це спричинилося не лише до кількісних, а й до якісних змін. По-перше, квоти розподілилися так, що принципові рішення, для прийняття яких потрібна була більшість у 85%, могли бути заблоковані США (самостійно), або Європейським Союзом чи країнами, що розвиваються (спільно). По-друге, МВФ поступово переорієтувався на вирішення проблем країн “третього світу”. Однак складнощі на цьому не скінчилися, оскільки після питання про надання кредитів постало питання їх повернення. Слід зауважити, що в 1950–60-х роках європейські банки не мали такого досвіду міжнародного кредитування, як нині, тому вони були доволі обережними у відносинах зі

своїми новими клієнтами. Для координації дій щодо нових боржників ще наприкінці травня 1956 року було створено добре відомий сьогодні Паризький клуб кредиторів. Та попри все цю проблему не вдалося вирішити ні тоді, ні пізніше, коли у 1980-х роках борги окремих країн (Бразилії, Аргентини, Мексики) сягали або перевищували 100 млрд. доларів, а не-платоспроможність таких країн загрожувала всій світовій фінансовій системі. Гострота цього питання певним чином ослабла лише в 1989 році, коли на зборах МВФ було схвалено нову боргову політику, зокрема зменшено процентну ставку та намічено деякі шляхи реструктуризації боргу.

Капітал Міжнародного валютного фонду формується за рахунок внесків держав-членів. Можливість кожної з них впливати на діяльність МВФ за допомогою голосів визначається часткою у капіталі. Кожна держава — учасник МВФ має 250 голосів незалежно від величини її внеску в капітал фонду і додатково по одному голосу на кожні 100 тис. одиниць СПЗ (міжнародної валютої одиниць) її квоти. Квота є важливим інструментом у взаємовідносинах держав — учасниць МВФ. Вона визначає: по-перше, суму підписки держави на капітал фонду; по-друге, — можливість використання ресурсів МВФ; по-третє, — кількість голосів держави у фонди.

Система кредитування, що використовується МВФ, включає декілька форм:

1. *Безпосереднє фінансування*. Прямо пов’язане з квотою кожної країни і здійснюється у межах її резервої та кредитної часток. Надання кредитів обумовлюється, як правило, виконанням державою певних політичних та економічних вимог;

2. *Система поетапного фінансування*. Застосовується у випадку суттєвих і тривалих проблем із платіжним балансом у країни-позичальника і є наступним етапом її взаємовідносин з МВФ після безпосереднього фінансування. Поетапне фінансування здійснюється у межах граничних кредитних часток тієї чи іншої країни і включає механізми резервних кредитів — стенд-бай та розширеного фінансування — EFF. Кредити стенд-бай, започатковані в 1952 році, зумовлюються проблемами з платіжним балансом, що мають тимчасовий чи циклічний характер. Вони надаються траншами на термін від 1.5 до 3 років під реалізацію програм макроекономічної стабілізації. Це основний механізм, що використовується МВФ. Механізм роз-

ширеного фінансування, який почав діяти з 1974 року, пов’язаний із серйозними порушеннями рівноваги платіжного балансу, викликаними економічною кризою. Кредити надаються, як правило, на термін до трьох років (в окремих випадках — до чотирьох) і супроводжуються жорсткішими вимогами та контролем з боку МВФ до позичальника [8, с. 52];

3. *Механізм пільгового фінансування*. Пов’язаний із наданням на пільгових умовах кредитів країнам, що розвиваються, та найбіднішим країнам за умов катастрофічної кризи платіжного балансу. Позики надаються на дуже вигідних умовах — під 0.5 % річних на термін до 10 років. Почав діяти в 1987 році з метою підтримки середньострокових програм структурної перебудови економіки;

4. *Система спеціального фінансування*. Використовується в особливих умовах і включає компенсаційне фінансування та фінансування у разі непередбачуваних обставин, фінансування буферних (резервних) запасів, фінансування з метою скорочення й обслуговування зовнішнього боргу, фінансування системних трансформацій. Даний механізм застосовується для сприяння державам-членам у покритті дефіциту платіжного балансу, викликаного зовнішніми, не залежними від держав, факторами: скороченням експортних надходжень, зростанням витрат на імпорт зерна, стихійним лихом та іншими непередбачуваними обставинами. У рамках механізму фінансування буферних запасів фонд допомагає країні-членізу зробити внесок до міжнародних буферних запасів, якщо вона переживає труднощі з платіжним балансом. Із середини 1980-х років кошти за цим механізмом не надавалися;

5. Новим механізмом спеціального фінансування є фонд підтримки структурних перетворень, створений для країн, що здійснюють переход від планової до ринкової економіки. Почав діяти у 1993 році як тимчасовий (функціонував до кінця 1995 року) з метою надання державам-членам фінансової допомоги для врегулювання проблем платіжного балансу, пов’язаних із переходом від торгівлі, заснованої на неринкових цінах, до багатосторонньої торгівлі, заснованої на ринкових засадах. Реципієнтами за цим механізмом фінансування могли стати колишні соціалістичні країни та держави з аналогічними труднощами щодо платіжного балансу. Зазначимо, що свої перші два кредити (у 1994—1995 рр.) Україна отримала саме за цим механізмом [12, с. 60].

Основний потік ресурсів, наданих МВФ державам-членам, проходить через механізми стенд-бай та механізм розширеного фінансування.

Другим основним напрямом діяльності фонду є регулювання валютних відносин. У сучасних умовах, коли курси валют є плаваючими, а не фіксованими, роль фонду полягає в узгоджені валютної політики країн — членів МВФ.

Як провідна міжнародна фінансова організація МВФ здійснює постійний нагляд і спостереження за світовою економікою. Він готує значний масив інформації як щодо світової економіки в цілому, так і стосовно окремих країн. На підставі аналізу наявної інформації розробляються середньострокові економічні прогнози, які дають змогу координувати макроекономічну політику країн — членів фонду.

Група Світового банку

Поряд із Міжнародним валютним фондом істотно впливає на геополітичні та економічні процеси у світі група Світового банку. До її складу входять п’ять міжнародних фінансових інституцій: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародна асоціація розвитку (МАР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Багатостороннє агентство гарантування інвестицій (БАГІ) та спеціалізована структура — Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних конфліктів (МЦУІК).

Серцею групи є МБРР, заснований разом із МВФ у 1945 році (почав функціонувати у 1946 році) для сприяння виконанню стратегічних завдань ООН. Учасниками банку можуть бути лише країни — членів МВФ. Основною метою діяльності установи є сприяння розвитку економіки країн — членів МБРР шляхом надання довгострокових кредитів і гарантування приватних інвестицій. Спочатку ця діяльність була спрямована на країни, що зазнали втрат унаслідок Другої світової війни. Сьогодні банк найактивніше співпрацює з країнами, що розвиваються, і країнами з переходною економікою.

Кредитування МБРР здійснюється за двома напрямами: системні позики та інвестиційні кредити. Перші надаються урядам окремих країн під програмами макроекономічної стабілізації та інституційні зміни. Кошти надходять до бюджету і можуть використовуватися урядом на власний розсуд. Отримання позик обумовлюється певними вимогами, при невиконанні яких надання кредитів може бути призупинено.

Сьогодні МБРР — це:

1. Найбільша у світі організація, що фінансує освіту. Один із останніх прикладів тому — програма “Повернення до школи” в Індонезії;

2. Найбільша у світі організація, яка фінансує заходи, спрямовані на охорону здоров'я. Прикладом є фінансування програм боротьби з інфекційними хворобами, створення нових центрів охорони здоров'я у слаборозвинутих країнах світу, охорона материнства. Банк є лідером глобальної боротьби зі СНІДом;

3. Міжнародна фінансова організація, яка виступає за полегшення боргового тягаря. Скажімо, борг Мозамбіку, держави, яку за певними показниками включено до переліку найбідніших країн, скорочено приблизно на 75%.

У фінансовій стратегії МБРР простежуються певні зміни. Якщо у 1980 році інвестиції в енергетичний сектор становили 21% від загальних обсягів кредитування з боку банку, то сьогодні цей показник знизився до 2%. Натомість обсяги кредитування охорони здоров'я, харчування та освіти зросли майже в п'ять разів — із 5% у 1980 році до нинішніх більш як 22%. Банк також докладає дедалі більших зусиль до вирішення питань соціального захисту. Останній проект соціального захисту МБРР запровадив у Індії, надавши фінансову підтримку для навчання дівчаток-робітниць і дітей, що вибули зі школи. Ще один приклад “гендерного” проекту — В'єтнам, де банк провів низку досліджень правопорушень залежно від статі їх учасників. На основі результатів проведеного обстеження в'єтнамський уряд нині готує “гендерну” стратегію.

МБРР розширює діяльність, пов'язану з допомогою країнам, які пережили військові конфлікти. Він надав підтримку післяконфліктним заходам у 35 країнах. Серед новаторських проектів — створення міжетнічного трикотажного кооперативу у Боснії, допомога у наданні основних послуг косовським біженцям в Албанії, програма допомоги ветеранам Камбоджі, підтримка планування конверсії військових баз з метою використання їх для цивільних потреб у Південній Африці.

Окреслимо напрями діяльності інших організацій, що входять до групи Світового банку.

МАР надає безпроцентні кредити найбіднішим країнам світу на термін до 50 років зі сплатою 0.75% річних. Кредити Міжнародної асоціації розвитку слугують для просування товарів

промислоно розвинутих країн на ринки країн, що розвиваються [13, с. 129].

МФК надає кредити високорентабельним підприємствам країн, що розвиваються, причому без гарантій їх урядів. Це дає змогу певним чином узпечити приватні фірми від державного контролю і слугує інтересам залучення іноземного капіталу в економіку країн, що розвиваються. Особливістю діяльності Міжнародної фінансової корпорації є те, що вона має право інвестувати в акціонерний капітал підприємств, які будуються або розшинюються, з наступним перепродажем їхніх акцій приватним інвесторам. Цим МФК сприяє розвитку національних фінансових ринків [13, с. 130]. Діяльність МФК в Україні на даному етапі спрямовується на фінансування спільніх підприємств зі значною часткою іноземного капіталу.

БАГІ займається страхуванням інвесторів від таких специфічних ризиків, як війна, заворушення, націоналізація, зрыви контрактів тощо. Таким чином вона сприяє діяльності як інституції Світового банку, так і приватних інвесторів. У 2001 році в Україні затверджено операцію БАГІ щодо гарантування від політичних ризиків внеску іноземного інвестора у статутний фонд АКБ “Райффайзенбанк Україна”.

МЦУІК виконує функції з урегулювання спорів між урядами окремих країн та їх інвесторами. Наявність такої структури створює сприятливі умови для взаємодії групи Світового банку з його позичальниками.

ІНШІ ВАЖЛИВІ МІЖНАРОДНІ ФІНАНСОВІ ІНСТИТУЦІЇ

Самостійну групу регіональних банків розвитку та валютно-кредитних організацій становлять регіональні банки розвитку Азії, Африки та Латинської Америки. Вони створювалися для поглиблення економічного співробітництва й інтеграції країн, що розвиваються, подолання їх зовнішньої залежності. У 1949 році створено Міжамериканський банк розвитку, у 1964-му — Африканський банк розвитку, у 1966 році — Азіатський банк розвитку.

До регіональних європейських валютно-кредитних організацій належать: Європейський інвестиційний банк, Європейський фонд валютного співробітництва, Європейський банк реконструкції та розвитку, Чорноморський банк торгівлі і розвитку. Серед них найпомітніший вплив у євро-

пейському регіоні має ЄБРР.

Ідею створення Європейського банку реконструкції і розвитку (ЄБРР) висловив свого часу президент Франції Ф.Міттеран. Вона була активно підтримана Європейською радою в Страсбурзі 9 грудня 1989 року, що продемонструвало позитивну реакцію європейського суспільства на глибокі політичні й економічні зміни в Центральній і Східній Європі. Свою діяльність ЄБРР розпочав 1991 року.

Мета діяльності ЄБРР полягає в тому, щоб, інвестуючи в економічний прогрес і реконструкцію, сприяти переходу до відкритої економіки, орієнтованої на ринок, а також розвитку приватної підприємницької ініціативи в країнах Центральної та Східної Європи, які прагнуть розвиватися за принципами багатопартійної демократії, плюралізму та ринкової економіки. ЄБРР допомагає країнам-одержувачам, членам банку в здійсненні структурних і галузевих економічних реформ, включаючи демонополізацію, децентралізацію і приватизацію.

Кредитні ресурси ЄБРР поділяються на звичайні і кошти спеціальних фондів. За рахунок звичайних ресурсів надаються кредити під ефективні та надійні проекти розвитку. Спеціальні фонди призначенні для пільгового використання в низькорентабельних галузях соціальної інфраструктури та для надання технічної допомоги.

Членство в банку відкрито для європейських і тих неєвропейських країн, які є членами Міжнародного валютного фонду, Європейського економічного співтовариства і Європейського інвестиційного банку.

Поряд з офіційними міжнародно-фінансовими організаціями діють також неофіційні організації промислового розвинутих країн, а саме:

- ◆ Паризький клуб країн-кредиторів, де обговорюються проблеми врегулювання, відстрочки платежів за державним боргом країн;

- ◆ Лондонський клуб, який займається проблемами врегулювання приватної зовнішньої заборгованості країн-боржників.

Окреме місце в системі міжнародних фінансових відносин займають міжнародні фінансові центри, через які здійснюється значна частина всіх міжнародних валютних, депозитних, кредитних, емісійних операцій. Основними такими центрами вважаються: Нью-Йорк, провідна роль якого полягає в емісії акцій та облігацій, а також у торгівлі цінними паперами, Лондон — головний європейський

фінансовий центр, що посідає перше місце у світі за обсягом міжнародних кредитних операцій, Цюрих, Франкфурт-на-Майні, Люксембург, Токіо.

Із середини 1970-х років міждержавне регулювання валютно-кредитних проблем частково перенесено на рівень нарад глав держав та урядів “великої сімки”, “групи десяти”. Ступінь участі і впливу окремих країн визначається величиною їх внеску в статутний капітал, оскільки застосовується правило “виважених голосів”: кількість голосів пропорційно залежить від частки грошового внеску.

СУЧASNІ РЕАЛІЇ

Як у середині ХХ століття, так і сьогодні основний вплив на світові економічні процеси справляють Міжнародний валюtnий фонд та Світовий банк.

Тривають дебати щодо умов надання міжнародних кредитів та їх вплив на розвиток країн, які стали на шлях ринкових реформ. Найбільшого поширення набула думка, що умови надання фінансової допомоги міжнародними інститутами є надто деталізованими та численними.

Протягом останніх років роль Світового банку змінилася. Створений з метою сприяння економічному розвитку шляхом надання фінансової і технічної допомоги, він перетворився на установу, котра підтримує не лише формування економічної інфраструктури, а й програми у сфері охорони здоров'я, освіти, а також проекти, спрямовані на боротьбу з бідністю у країнах, що розвиваються.

Міжнародні позики надаються за умови проведення в тій чи іншій країні повної політики, реалізація якої слугуватиме запорукою подальшого отримання фінансової допомоги. Цікаво, що є низка країн, котрі отримують міжнародні кредити попри невиконання первинних умов їх надання.

Деталізовані вимоги ускладнюють отримання кредитів країнами, що розвиваються, оскільки дуже часто вони обмежують роль національних політичних інститутів і розвиток відповідальних та демократичних інститутів. Намагання виконати численні вимоги може істотно обмежити прийняття внутріполітичних рішень у процесі проведення реформ. Не можна нав'язувати інституціональні реформи ззовні, вони повинні розроблятися і реалізовуватися у самій країні.

Спершу обмежені лише макроекономічними показниками, умови на-

дання міжнародних позик з роками змінилися. Якщо у 1980-х роках країни, що розвиваються, повинні були відповідати лише кільком вимогам щодо кожної окремої програми кредитування, то на кінець 1990-х їх кількість у середньому перевищила дюжину. Зростання кількості умов підвищило ризик їх невиконання та спричинилося до небажання урядів вести переговори стосовно отримання кредитів. Оскільки деталізовані умови надання позик часто не залишають урядам альтернативних варіантів розробки політики реформування, вони розцінюються як замах на національний суверенітет.

Так, попри посилену увагу з боку Світового банку, Нігерія не змогла добитися істотного прогресу в економічному розвитку. Натомість зросла залежність країни від кредитів цієї організації, тоді як гранти міжнародних донорів з роками скоротилися. Нігерія часто зверталася за допомогою до МВФ і Світового банку, але переговори неодноразово відкладалися через велику кількість умов. У 1999 році Світовий банк та МВФ висунули до 13 африканських країн у середньому по 114 вимог (перше місце серед них посіла Танзанія з 150 вимогами). Зазначені країни не змогли виконати таку кількість умов і водночас значно підвищили життєвий рівень населення [13, с. 127].

Досвід співпраці з МВФ свідчить про неоднозначність її результатів для окремих країн. Упродовж 40 років (1965—2005 рр.) позики фонду отримували 90 країн. У 32 із них ВВП за роки співробітництва знизився на 15%. У період свого становлення та за часів наftovих криз серед реципієнтів фонду були й такі країни, що нині належать до індустріально розвинутих. Але класичними реципієнтами допомоги МВФ є держави африканського регіону, країни Латинської Америки (Мексика, Бразилія, Аргентина), нові індустріальні країни азіатського регіону та нові фаворити фонду — країни Центральної та Східної Європи.

Аналізуючи співробітництво МВФ із країнами африканського континенту, слід зауважити, що стабілізаційні програми, розроблювані за підтримки фонду, не дали очікуваних результатів. Факторів, що перешкодили процесу економічного розвитку в регіоні, багато, а найважливіші з них — політична нестабільність, нерозвинутість інфраструктури, стихійні лиха та критична епідеміологічна ситуація на континенті.

Країни Африки постійно користуються механізмами списання боргів най-

біднішим країнам світу. Незважаючи на такі переваги, як забезпеченість значними природними ресурсами, дешева робоча сила та вигідне географічне розташування, вони, як і раніше, відіграють роль сировинного придатку розвинутих країн світу, залишаючись світовою економічною периферією.

Країни Латинської Америки розпочали співробітництво з фондом на початку 1980-х років. Для поліпшення в них економічної ситуації МВФ спільно з міжнародними фінансовими інституціями розробив план економічної стабілізації в регіоні, відомий як “Вашингтонський консенсус”. Сьогодні латиноамериканські країни є найбільшими позичальниками МВФ. Програми фонду щодо цих країн були спрямовані на досягнення ними макроекономічної стабілізації та підтримку грошово-кредитного сектору. Проте внаслідок застосування в регіоні даних програм спостерігалися такі економічні явища, як зростання зовнішнього боргу, доларизація економіки, диспропорції платіжного балансу, гіперінфляція, сировинна орієнтованість експорту. Деякі країни, виконуючи рекомендації МВФ, пережили фінансові кризи (Мексика, Бразилія, Перу, Аргентина). Розробляючи програму макроекономічної стабілізації, експерти МВФ не врахували національних особливостей, створивши “неадаптовану” програму, яка спричинила кризу. Зокрема азіатська криза призвела до серйозного економічного спаду в багатьох країнах регіону.

Досвід країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) свідчить, що після досягнення мети співробітництва з фондом, а саме: встановлення макроекономічної стабілізації в країні, завершення трансформації економіки, вирівнювання фінансових диспропорцій та досягнення економічного зростання, доцільно відмовлятися від фінансової допомоги МВФ та переходити на безкредитне співробітництво.

Оцінюючи вплив МВФ на економічні реформи в європейських країнах із перехідною економікою, зазначимо, що в країнах — економічних лідерах регіону стабілізаційні програми фонду досягли мети. Десять років трансформації економіки в ЦСЄ дали позитивні результати, передусім у таких країнах, як Словенія, Чехія, Угорщина та Польща. Вони першими в регіоні відмовилися від фінансової допомоги МВФ і перейшли на безкредитне співробітництво з фондом.

Роль МВФ в економічній трансформації в країнах Східної та Цент-

ральної Європи можна оцінити як стабілізуючу для грошової та фінансової сфери і торгівлі. Слід зазначити, що факт співробітництва з фондом створив для країн репутацію плато-спроможних і надійних партнерів. Це сприяло загальному поліпшенню інвестиційного клімату в даних країнах, а відтак — зростанню загального обсягу прямих іноземних інвестицій.

ВИСНОВКИ

Ефект від роботи з МВФ полягає не так в отриманні коштів для структурної трансформації економіки, як у створенні фондом “економічної репутації” для країни. Детально проаналізувавши діяльність міжнародних фінансових організацій та інвесторів, можна простежити певну залежність: ні великий інвестор, ні міжнародна чи регіональна організація не спрямують у країну кошти, якщо вона не має досвіду співробітництва з МВФ.

На нинішньому етапі входження України до європейської спільноти співробітництво з МВФ необхідно продовжувати, оскільки ця організація є провідною аналітичною установою у світі, яка “тестує” країни на предмет можливості співпраці з інвесторами. Також слід зазначити, що кредитні відносини країни є реформостимулюючим фактором. Аналізуючи зміст і механізм запропонованої фондом Україні нової кредитної програми “Попередкувальний стенд-бай”, потрібно зазначити, що за своєю природою вона більше відповідає вимогам часу, ніж попередні програми.

Також пріоритетним у відносинах нашої держави з міжнародними фінансовими організаціями є питання пошуку альтернативних джерел дешевого довгострокового запозичення. Основними напрямами у цій сфері повинні бути:

— розширення співпраці з Міжнародною фінансовою корпорацією. МФК, на відміну від МВФ та МБРР, надає свої фінансові послуги виключно приватним компаніям (як правило — високорентабельним). Основним принципом діяльності МФК є доповнення та підтримка інвестицій приватного капіталу з метою сприяння розвитку приватного підприємництва. В порядку реорганізації діяльності МФК передбачається тісніша співпраця з урядами країн-реципієнтів, особливо на стадії визначення пріоритетних напрямів фінансування. На наш погляд, таке співробітництво можна було б використати для прискорення розвитку

в Україні іпотечного кредитування. Але слід пам'ятати, що МФК працює у тісній координації з МБРР, а отже, не може виступати повноцінною альтернативою Світовому банку;

— розширення співпраці з ЄБРР.

Ця фінансова організація здійснює зовнішнє пряме та спільне фінансування інвестиційних проектів. На відміну від інших міжнародних фінансових інституцій, ЄБРР зосереджується насамперед на кредитуванні приватного сектору та об'єктів ключової інфраструктури;

— розширення співробітництва з Європейським інвестиційним банком, який є фінансовою установою Європейського Союзу і, як правило, обмежує свою співпрацю країнами — членами ЄС. Однак останнім часом до його цілей додається і фінансування проектів у країнах-претендентах (зокрема, Україна вже підписала Рамкову угоду з Європейським інвестиційним банком). З огляду на завдання євроінтеграції, окреслені у Посланні Президента України, можна було б розпочинати відповідні переговори з ЄІБ;

— враховуючи європейський вектор зовнішньої політики України, слід розширювати співпрацю з Європейським Союзом та його фінансовими інституціями — Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ) та іншими організаціями.

Як додаткове джерело фінансування регіональних проектів можна розглядати Організацію чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), до складу якої входить і Україна. Зі створенням Чорноморського банку торгівлі і розвитку, який розпочав свою діяльність у червні 1999 року, з'явилася реальна основа для практичної реалізації проектів у даному регіоні. Відповідно до Угоди про заснування банку його

діяльність спрямовується на забезпечення процесів економічної трансформації країн Чорноморського регіону, він діє як банк розвитку, його кредиторами та позичальниками виступають країни-засновники.

Література

1. Кабанець О., Кольга В. З історії регулювання міжнародних валютних відносин // Вісник податкової служби України. — 2000. — № 3. — С. 42.
2. Тицкій С.І. Всесвітня історія денег, кредита и банков. — К., 1997. — 543 с.
3. Жуков Е.Ф. Общая теория денег и кредита. — М., 1998. — 287 с.
4. Шаров О. Україна та МВФ: “у пошуках втраченого часу” // Вісник НБУ. — 2002. — № 9. — С. 38—46.
5. Кораблін С. Асиметрія — 2 // Дзеркало тижня. — 2002. — № 42. — С. 7.
6. Становська О. Роль держави в регулюванні економічних відносин // Економіка України. — 1999. — № 11. — С. 37.
7. Гільберт М. В поисках единой валютной системы. — М., 1984. — 51 с.
8. Эбке В.Ф. Международное валютное право. — М., 1997. — 50 с.
9. Статті Угоди Міжнародного валютного фонду // Україна в Міжнародному валютному фонду. — К., 1997. — С. 87.
10. Борисов С.М. Золото в экономике современного капитализма. — М., 1984. — 44 с.
11. Карро Д., Жюйар П. Международное экономическое право. — М., 2001. — С. 502—503.
12. Єременко О., Ковбасюк Ю. Кредитна діяльність Міжнародного валюtnого фонду // Вісник НБУ. — 1999. — № 3. — С. 58—62.
13. Козак Ю.Г., Новицький В.М. Міжнародна економіка. — К., 2002. — 129 с.

Заборгованість за довгостроковими кредитами в іноземній валюті від нерезидентів¹

За станом на 31.12.2005 р., млрд. доларів США

| Заборгованість за довгостроковими кредитами (А + Б) | 24.6 ² |
|---|-------------------|
| А. Заборгованість за кредитами, залученими або гарантованими державою | 11.7 |
| у тому числі за кредитами МВФ | 1.2 |
| Б. Заборгованість за приватними негарантованими державою кредитами | 12.9 |

¹ Довгостроковий кредит — кредит із первісним або подовженим терміном погашення понад один рік.

² У загальній сумі зовнішнього довгострокового боргу враховано прострочену заборгованість за основною сумою та відсотками.

Матеріал підготовлено департаментом валюtnого регулювання НБУ.

Рецензія /

Навчально-методичний комплекс із вивчення бюджетного менеджменту

Рік тому в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана було видано перший в Україні підручник із бюджетного менеджменту, рецензію на який публікував "Вісник НБУ"¹. Нешодавно з'явилося нове видання – практикум, логічне продовження підручника, що слугує активному засвоєнню його матеріалу.



Бюджетний менеджмент. Практикум: Навч. посіб. / В.Федосов, С.Кондратюк, Л.Сафонова та ін.; За заг. ред. проф. В.Федосова. – К.: КНЕУ, 2005. – 420 с.

Практична проблематика бюджетного менеджменту доволі складна і багатогранна. Складність полягає насамперед у притаманні будь-якій країні певній невизначеності прогнозу стосовно макроекономічних показників і бюджету. Затверджений бюджет – це завжди лише певне передбачення – більш або менш реалістичне, оптимістичне чи пессимістичне, із чітко визначеними пріоритетами чи дещо розплівчасте, – але тільки передбачення. Наскільки воно наближене до фінансових реалій, – залежить передусім від фахового рівня його розробників – працівників фінансового апарату держави. Саме на формування навичок зі складання проєкту бюджету і забезпечення його виконання націленний навчальний матеріал практикуму.

Сам по собі практикум – доволі поширена й апробована форма навчально-методичного забезпечення вивчення певного предмета. Автори пішли далі: створили єдиний навчально-методичний комплекс. У підручнику комплексно й фундаментально висвітлено основи бюджетного менеджменту: складання і виконання бюджету, бюджетного обліку та звітності, контролю за виконанням бюджету, а в практикумі сформовано теоретичні й практичні завдання, вирішення яких дасть змогу як поглибити знання з теорії управління бюджетом, так і виробити навички здійснення основних бюджетних розрахунків.

Структура практикуму за видами завдань є доволі сучасною і містить елементи активізації навчального процесу. Теоретичні завдання спрямовані на опанування понятійним апаратом, що становить базову основу будь-якого навчального предмета. З метою формування творчого мислення і критичного підходу студентам пропонується кілька визначень ключових термінів, які даються різними авторами. Терміни необхідно проаналізувати й аргументувати вибір найповнішого і найточнішого визначення. Доведенню цих знань до автоматизму сприяти-

ме вирішення фінансових кросвордів, котрі охоплюють усю бюджетну термінологію.

Практичні завдання, які необхідно вирішити студентам, – змістовні та різнопланові і моделюють конкретні фінансові ситуації. Це дає змогу перевірити теоретичні знання і застосувати їх на практиці в процесі бюджетної роботи. Вони повністю охоплюють дії

працівників, котрі забезпечують бюджетний процес на стадіях складання, виконання бюджету та контролю за його виконанням. Це завдання на засвоєння і процедури бюджетного планування, і методики планування доходів бюджету, і складання бюджетних запитів, і операцій з виконання бюджету та їх відображення в обліку, і контролю за виконанням бюджету. Формулювання завдань – чітке і зрозуміле. Для їх вирішення цілком достатньо знань, отриманих із підручника. Виконуючи практичні завдання, студент має переконатися: наскільки професійно, грамотно і правильно розраховано проект бюджету, настільки реальним буде затверджений бюджет і ефективним його виконання.

Важлива і невід'ємна складова посібника – додатки, спрямовані на формування професійних знань. Фінансист – професіонал своєї справи повинен вільно володіти технологіями бюджетного обліку і планування та виконання бюджету, вміти здійснювати багатоваріантні розрахунки із застосуванням методів економіко-математичного моделювання як за окремими статтями, так і бюджетом у цілому.

Сформований навчально-методичний комплекс із вивчення бюджетного менеджменту підготовлено у контексті сучасних тенденцій розвитку вищої освіти. Орієнтація на посилення ролі самостійної роботи студентів спонукає до підготовки змістовних та якісних навчальних матеріалів. Видані в КНЕУ підручник і практикум із бюджетного менеджменту відповідають цим вимогам і будуть корисними не лише для студентів, а й для всіх, хто цікавиться бюджетною проблематикою.

¹ С.Буковинський. Актуальне видання з організації складання та виконання бюджету // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 11. – С. 29–30.



Станіслав Буковинський,
кандидат економічних наук, доцент.

Перехідна динаміка швидкості нарахування процентів банку

У процесі оцінки процентного ризику виникає чимало проблем. Зупинимося на двох найскладніших із них. Перша пов'язана з необхідністю правильного визначення обсягів процентних позицій, чутливих до несприятливої зміни відсоткових ставок. Справа в тому, що сучасні банки працюють в умовах постійного відтворення банківських послуг, тобто в процесі безперервного заміщення активів і зобов'язань, які погашаються новими активами й пасивами. Особливо яскраво ефект відтворення проявляється у сфері роздрібного бізнесу, овердрафтів тощо.

За умов відтворення банківських послуг профілі розривів часто змінюються, тож банки постійно працюють у режимі переходу від одного стаціонарного профілю розривів до іншого [2]. Ці особливості слід враховувати, оцінюючи процентний ризик.

Друга складна проблема, що, як правило, виникає в процесі оцінки процентного ризику, пов'язана з потребою врахування великої кількості можливих сценаріїв зміни відсоткових ставок, які характеризуються змінами рівня ставок, нахилу та форми кривої дохідності. Зауважимо, що незважаючи на свою актуальність, дана проблема досі практично не вивчена.

У цій статті акцентуємо увагу на теоретичних основах оцінки процентного ризику за умов простого відтворення банківських послуг, зміни кривої дохідності і безперервного нарахування відсотків.

МОДЕЛЬ ОЦІНКИ ПРОЦЕНТНОГО РИЗИКУ БАНКІВСЬКОГО ПОРТФЕЛЯ

За об'єкт дослідження візьмемо банківський портфель (або, як ще кажуть, банківську книгу) — тобто портфель, який складається з фінансових інструментів (строкових активів і зобов'язань) із фіксованою ставкою, “щодо яких банк має чіткі наміри утримувати їх у своїй власності з метою отримання економічно-

го доходу у вигляді приросту вартості” [1]. Вважатимемо, що до погашення фінансових інструментів ставки за ними не змінюються, а банк не має позабалансових процентних фінансових інструментів.

Припустимо, що досліджуваний банківський портфель наражається на ризик зміни вартості ресурсів, який виникає через різницю в строках погашення, та на ризик зміни кривої дохідності, що спричиняється змінами в нахилі та формі кривої дохідності.

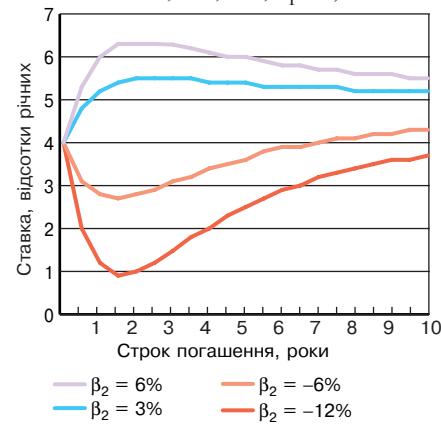
Нагадаємо, що згідно зі встановленими правилами відсотки на певний момент часу t мають нараховуватися за всіма строковими активами й зобов'язаннями банківського портфеля.

Скористаємося відомою моделлю Нельсона-Сіджела (Nelsona-Siegel), яка дає змогу описувати різноманітні зміни кривої дохідності, зокрема — паралельний зсув, зміни нахилу кривої дохідності, зміни її кривизни та форми. Зокрема, йдеться про зростаючі, пласкі, спадаючі, \cap -, U- та S-подібні форми кривої дохідності (див. графік 1) [5].

Розглянемо динаміку швидкості нарахування процентів, спричинену стрибкоподібною зміною кривої дохідності у момент часу $t = 0$, яка у подальшому залишатиметься незмінною.

Графік 1. Можливі форми кривої дохідності

(за умов: $\beta_0 = 5\%$, $\beta_1 = -1\%$, $\beta_2 = -12\%$, -6% , 3% , 6% ; $\tau_1 = 1$)



Ігор
Волошин


Начальник управління
загальнобанківських ризиків ВАТ
“Кредитпромбанк”. Кандидат
технічних наук

Процентний ризик — один із основних видів ризиків, які можуть істотно впливати на зміну надходжень коштів у банк та його капітал. Тому управлінню ним банківські установи приділяють особливу увагу. Оцінювати процентний ризик складно, адже він складається з багатьох його різновидів, зокрема ризику зміни вартості ресурсів, базисного ризику, ризику права вибору та ризику зміни кривої дохідності. У статті пропонується авторський підхід до оцінки процентного ризику. Зрозуміло, методів такого аналізу може бути багато. Сподіваємося, що модель, запропонована у цій статті, буде корисною для практиків банківської справи і знайде своїх користувачів.

Сукупну (за всіма строками погашення m) швидкість нарахування процентів банку $RAI(t)$, або миттєвий потік процентних доходів, визначимо за допомогою рівняння:

$$RAI(t) = \frac{dNII}{dt}.$$

Відтак локальна (для строків погашення m) швидкість нарахування відсотків дорівнюватиме:

$$\begin{aligned} rai(t,m) &= CFA(t,m) \times rA(t,m) - CFL(t,m) \times \\ &\times rL(t,m) = (CFA(t,m) - CFL(t,m)) \times \\ &\times \frac{rA(t,m) + rL(t,m)}{2} + \frac{CFA(t,m) + CFL(t,m)}{2} \times \\ &\times (rA(t,m) - rL(t,m)), \end{aligned} \quad (1)$$

де $CFA(t,m)$, $CFL(t,m)$ — активи і зобов'язання зі строком погашення m , які банк планує знову відповідно розмістити і залучити на момент часу t ;

$rA(t,m)$, $rL(t,m)$ — ставки розміщення активів та залучення зобов'язань на строк m на момент часу t .

Означимо інтенсивність виникнення нових розривів зі строком погашення m на момент часу t як $G(t,m) = CFA(t,m) - CFL(t,m)$, а середню процентну ставку як

$$r(t,m) = \frac{rA(t,m) + rL(t,m)}{2}.$$

Якщо знахтувати спредом

$$spread = rA(t,m) + rL(t,m) = 0, \quad (2)$$

то швидкість нарахування відсотків $RAI(t)$ за всіма діючими на певний момент часу t угодами¹ дорівнюватиме:

$$RAI(t) = \int_{s=0}^t \int_{m=t-s}^{\infty} G(s,m) \times r(s,m) \times dm \times ds, \quad (3)$$

де $G(s,m)$ — інтенсивність виникнення нових розривів зі строком погашення m на момент часу s ;

$r(s,m)$ — середня спот-ставка зі строком погашення m на момент часу s ;

m — строк погашення;

s — допоміжний часовий параметр, який дає змогу враховувати відтворення банківських послуг у часі.

Зауважимо, що рівняння (3) прийнятне як для динамічного, так і для статичного підходу до оцінки процентного ризику. У рамках статичного підходу інтенсивність виникнення (відтворення) нових розривів не змінюється у часі.

Припустимо, що в момент часу $t=0$ ставки стрибкоподібно змінюються і надалі залишаються постійними. За таких умов динаміка швидкості нарахування процентів (3), враховуючи вираз (1) та припущення (2), описується рівнянням:

$$RAI(t) = \int_{s=0}^t \int_{m=t-s}^{\infty} G(m) \times r(m) \times dm \times ds. \quad (4)$$

Чистий процентний дохід на пев-

ний момент часу T можна обчислити за рівнянням:

$$NII(T) = \int_0^T RAI(t) \times dt.$$

Тепер використаємо як модель кривої доходності модель Нельсона-Сіджела, що описує залежність спот-ставки від строків погашення за допомогою рівняння [5]:

$$r(m) = \beta_0 + (\beta_1 + \beta_2) \times \tau_1 \times \frac{1 - \exp\left(-\frac{m}{\tau_1}\right)}{m} - \beta_2 \times \exp\left(-\frac{m}{\tau_1}\right), \quad (5)$$

де β_0 — ризик-фактор, який є довгостроковою спот-ставкою (надалі просто "ставкою");

β_1 — ризик-фактор, що характеризує нахил кривої доходності;

β_2 — ризик-фактор, який відображає напрямок і величину так званого "горба" кривої доходності;

τ_1 — ризик-фактор, що характеризує положення "горба" за строками погашення;

m — строк погашення.

Як і в праці [2], припустимо, що інтенсивність виникнення нових розривів підкоряється експоненціальному закону розподілу за строками погашення:

$$G(m) = \frac{G}{\tau_2} \times \exp\left(-\frac{m}{\tau_2}\right), \quad (6)$$

де τ_2 — середньозважений (за обсягами розривів) строк погашення розривів;

$$G = \int_{m=0}^{\infty} G(m) \times dm — сукупна (за всіма$$

строками погашення) інтенсивність виникнення нових розривів.

СТАЦІОНАРНЕ ТА НЕСТАЦІОНАРНЕ РІШЕННЯ ДЛЯ ДИНАМІКИ ШВІДКОСТІ НАРАХУВАННЯ ВІДСОТКІВ

Якщо у рівняння (4) підставити рівності (5, 6) та проінтегрувати отриманий вираз, знайдемо нестационарне рішення для динаміки швидкості нарахування процентів:

$$\frac{RAI(t)}{G} = \tau_2 \times \left[\beta_0 \times f_1(t) - \beta_2 \times \left(\frac{\tau_1}{\tau_1 + \tau_2} \right)^2 \times f_2(t) \right] + (\beta_1 + \beta_2) \times \tau_1 \times \left(f_3(t) - \frac{\tau_1}{\tau_1 + \tau_2} \times f_4(t) \right), \quad (7)$$

де $f_1(t) = 1 - \exp\left(-\frac{t}{\tau_2}\right)$;

$f_2(t) = 1 - \exp\left(-t \times \frac{\tau_1 + \tau_2}{\tau_1 \times \tau_2}\right)$;

$f_3(t) = f_1(t) + \frac{t}{\tau_2} \times Ei_1\left(\frac{t}{\tau_2}\right)$;

$f_4(t) = f_2(t) + t \times \frac{\tau_1 + \tau_2}{\tau_1 \times \tau_2} \times Ei_1\left(t \times \frac{\tau_1 + \tau_2}{\tau_1 \times \tau_2}\right)$;

$Ei_1(x)$ — інтегральна показникова

функція.

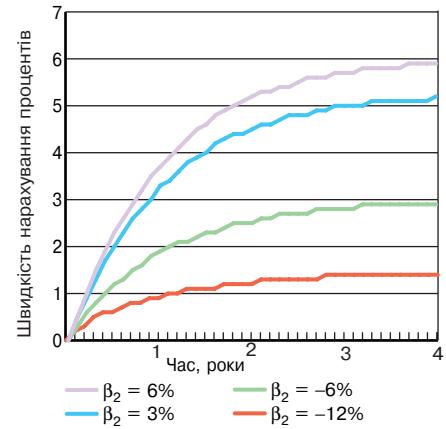
Зауважимо, що при цьому

$$\lim_{t \rightarrow \infty} f_i(t) \rightarrow 1 \text{ для } i = 1, 2, 3, 4. \quad (8)$$

Динаміку швидкості нарахування процентів, віднесену до сукупної інтенсивності виникнення нових розривів G (за умов, що $\beta_0 = 5\%$, $\beta_1 = -1\%$, $\beta_2 = -12\%$, -6% , 3% , 6% ; $\tau_1 = 1$, $\tau_2 = 1$), відображенено на графіку 2.

Графік 2. Динаміка швидкості нарахування процентів

(за умов: $\beta_0 = 5\%$, $\beta_1 = -1\%$, $\beta_2 = -12\%$, -6% , 3% , 6% ; $\tau_1 = 1$, $\tau_2 = 1$)



Враховуючи (8), із нестационарного рішення (7) отримаємо стационарне рішення (за умови, що $t \rightarrow \infty$) для швидкості нарахування процентів:

$$\frac{RAI(\infty)}{G} = \beta_0 \times \tau_2 - \beta_2 \times \tau_2 \times \left(\frac{\tau_1}{\tau_1 + \tau_2} \right)^2 + (\beta_1 + \beta_2) \times \left(\frac{\tau_1 \times \tau_2}{\tau_1 + \tau_2} \right). \quad (9)$$

Досягнення стационарних значень швидкості нарахування процентів відбувається протягом певного перехідного часу. Визначимо його, виходячи з умови, що нестационарне рішення (8) не дуже відрізняється від стационарного (9) (наприклад, на $\varepsilon = \pm 1\%$):

$$\left| \frac{RAI(\infty) - RAI(t)}{RAI(\infty)} \right| \leq \varepsilon, \quad (10)$$

де $|x|$ — модуль числа.

Перехідний час відображає період заміщення процентних доходів, пов'язаних із заміною активів і зобов'язань та зміною кривої доходності.

Наприклад, за умови, що $\beta_0 = 5\%$, $\beta_1 = -1\%$, $\beta_2 = 6\%$, $\tau_1 = 1$, $\tau_2 = 1$, $\varepsilon = \pm 1\%$, перехідний час, розрахований за допомогою функції підбору параметра MS Excel, дорівнюватиме 4.5 року.

За допомогою рівняння (9) визначимо чутливість стационарної швидкості нарахування процентів до зміни ризик-факторів:

$$\Delta RAI(\infty) \approx \frac{\partial RAI(\infty)}{\partial \beta_0} \times \Delta \beta_0 + \frac{\partial RAI(\infty)}{\partial \beta_1} \times \Delta \beta_1 +$$

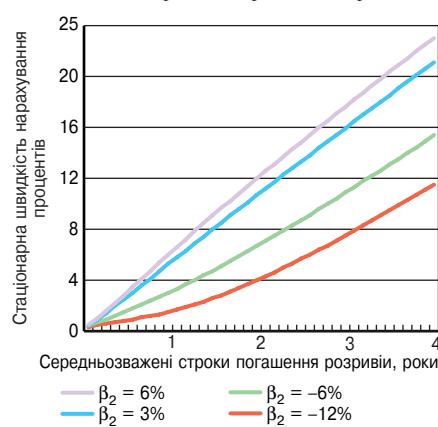
¹ Неопублікований результат М.Ліндерса (2005 р.).

$$\begin{aligned}
 & + \frac{\partial RAI(\infty)}{\partial \beta_2} \times \Delta \beta_2 + \frac{\partial RAI(\infty)}{\partial \tau_1} \times \Delta \tau_1 + \\
 & + \frac{\partial RAI(\infty)}{\partial \tau_2} \times \Delta \tau_2 + \dots, \\
 \text{де } & \frac{\partial RAI(\infty)}{\partial \beta_0} = \tau_2; \\
 \frac{\partial RAI(\infty)}{\partial \beta_1} & = \frac{\tau_1 \times \tau_2}{\tau_1 + \tau_2}; \\
 \frac{\partial RAI(\infty)}{\partial \beta_2} & = \tau_1 \times \left(\frac{\tau_2}{\tau_1 + \tau_2} \right)^2; \\
 \frac{\partial RAI(\infty)}{\partial \tau_1} & = \left(\frac{\tau_2}{\tau_1 + \tau_2} \right)^2 \times \left(\beta_1 + \beta_2 \times \frac{\tau_2 - \tau_1}{\tau_1 + \tau_2} \right); \\
 \frac{\partial RAI(\infty)}{\partial \tau_2} & = \beta_0 + \frac{\tau_1^2 \times [\beta_1 \times (\tau_1 + \tau_2) + 2 \times \beta_2 \times \tau_2]}{(\tau_1 + \tau_2)^3},
 \end{aligned}$$

відповідно чутливості стаціонарної швидкості нарахування процентів до зміни ризик-факторів $\beta_0, \beta_1, \beta_2, \tau_1, \tau_2$.

Як бачимо, рівняння (9) дає змогу безпосередньо досліджувати чутливість, про яку йдеться. Конкретний приклад обчисленої таким чином залежності стаціонарної швидкості нарахування процентів, віднесеної до сукупної інтенсивності виникнення нових розривів G , від зміни ризик-фактора β_2 , який характеризує напрямок і величину “горба” кривої дохідності, та середньозваженого строку погашення розривів τ_2 за

Графік 3. Залежність стаціонарної швидкості нарахування процентів від зміни двох ризик-факторів — β_2 та τ_2 (за умов: $\beta_1 = 5\%$, $\beta_2 = -1\%$, $\tau_1 = 1$)



Розрахунок процентного ризику (за умов зміни ризик-фактора β_2 із 6% до 3%, -6% та -12%; $\beta_0 = 5\%$, $\beta_1 = -1\%$, $\tau_1 = 1$, $\tau_2 = 1$ на момент часу $t = 1$ рік)

| Показники | Значення ризик-фактора β_2 | | | |
|--|----------------------------------|-------|-------|-------|
| | 6% | 3% | -6% | -12% |
| Швидкість нарахування процентів $\frac{RAI(1)}{G}$ | 3.7% | 3.3% | 1.9% | 0.9% |
| Зміна швидкості нарахування процентів $\frac{\Delta RAI(1)}{G}$ | 0% | -0.5% | -1.8% | -2.8% |

умови, що $\beta_0 = 5\%$, $\beta_1 = -1\%$, $\tau_1 = 1$, наведено на графіку 3.

Якщо ризик-фактор β_2 змінюється з 6% до -6%, то для того, щоб зберегти швидкість нарахування процентів на рівні, наприклад, 6%, треба збільшити середньозважений строк розривів τ_2 з 1.0 до 1.8 року.

Означимо вектор ризик-факторів $\beta_0, \beta_1, \beta_2, \tau_1, \tau_2$ як θ ($\beta_0, \beta_1, \beta_2, \tau_1, \tau_2$). Швидкість нарахування процентів залежить від часу t і вектора ризик-факторів θ ($\beta_0, \beta_1, \beta_2, \tau_1, \tau_2$). Переозначимо швидкість нарахування процентів як $RAI(t, \theta)$. Тоді як міру процентного ризику використаємо величину:

$$\frac{\Delta RAI(t)}{G} = \frac{RAI(t, \theta_1) - RAI(t, \theta_0)}{G},$$

де індексами 0 та 1 позначено вектори ризик-факторів.

Приклад розрахунку процентного ризику (за умови зміни ризик-фактора β_2 із 6% до 3%, -6% та -12%; $\beta_0 = 5\%$, $\beta_1 = -1\%$, $\tau_1 = 1$, $\tau_2 = 1$) на момент часу $t = 1$ рік наведено у таблиці. При цьому за базовий рівень швидкості нарахування відсотків взято значення ризик-фактора $\beta_2 = 6\%$.

Запропоновані тут новий підхід до визначення процентного ризику банківського портфеля (банківської книги) активів і зобов'язань із фіксованими ставками, спричиненого стрибкоподібною зміною в момент часу $t = 0$ кривої дохідності в умовах простого відтворення банківських послуг та безперервного нарахуван-

ня відсотків, на нашу думку, може бути корисним для проведення відповідного стрес-тестування, а отримані аналітичні рішення — для створення комп’ютерних програм, призначених для аналізу процентного ризику.

Подальші дослідження варто спрямовувати на вивчення окремих особливостей оцінки процентного ризику за умов розширеного відтворення банківських послуг.

Література

1. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, затверджені постановою Правління НБУ від 02.08.2004 р., № 361.

2. Волошин І. Перехідна динаміка розривів ліквідності банку // Вісник Національного банку України. — 2005. — № 9. — С. 26—28.

3. Ліндер Н. Неперервная модель управления денежными потоками банка // Финансовые риски. — 1998. — № 3. — С. 107—111.

4. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджені постановою Правління НБУ від 18 червня 2003 р., № 255.

5. Geyer A., Mader R. Estimation of the term structure of interest rates. A parametric approach // Working paper 37. Published Oesterreichische Nationalbank, Wien. <http://www.oenb.co.at/workpaper/pubwork.htm>.

ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ, ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ (за лютий 2006 року)*

| № п/п | Код валюти | Назва валюти | Офіційний курс | № п/п | Код валюти | Назва валюти | Офіційний курс |
|-------|------------|--------------------------------|----------------|-------|------------|------------------------------------|----------------|
| 1 | 100 BGL | 100 левів (Болгарія) | 311.9649 | 18 | 470 MTL | 100 малтійських лір | 1421.2462 |
| 2 | 986 BRL | 100 бразильських реалів | 221.9975 | 19 | 484 MXN | 100 мексиканських нових песо | 48.0769 |
| 3 | 051 AMD | 10000 вірменських драмів | 112.4471 | 20 | 496 MNT | 10000 монгольських тугріків | 41.3595 |
| 4 | 410 KRW | 1000 вонів Республіки Корея | 5.2019 | 21 | 554 NZD | 100 новозеландських доларів | 344.4205 |
| 5 | 704 VND | 10000 в'єтнамських донгів | 3.1733 | 22 | 586 PKR | 100 пакистанських рупій | 8.4399 |
| 6 | 981 GEL | 100 грузинських лари | 278.6207 | 23 | 604 PEN | 100 перуанських нових сол | 150.5665 |
| 7 | 344 HKD | 100 доларів Гонконгу | 65.0984 | 24 | 642 ROL | 100 румунських лейів | 169.0094 |
| 8 | 818 EGP | 100 єгипетських фунтів | 88.0942 | 25 | 705 SIT | 100 словенських толарів | 2.5479 |
| 9 | 376 ILS | 100 ізраїльських нових шекелів | 109.3310 | 26 | 682 SAR | 100 саудівських ріyalів | 134.6523 |
| 10 | 356 INR | 1000 індійських рупій | 114.3310 | 27 | 760 SYP | 100 сирійських фунтів | 9.6725 |
| 11 | 364 IRR | 1000 іранських ріالів | 0.5540 | 28 | 901 TWD | 100 нових тайванських доларів | 15.7250 |
| 12 | 368 IQD | 100 іракських динарів | 0.3436 | 29 | 972 TJS | 100 таджицьких сомоні | 157.4042 |
| 13 | 196 CYP | 100 кіпрських фунтів | 1063.1486 | 30 | 952 XOF | 1000 франків КФА | 9.3108 |
| 14 | 417 KGS | 100 киргизьких сомів | 12.2209 | 31 | 152 CLP | 1000 чилійських песо | 9.5166 |
| 15 | 414 KWD | 100 кувейтських динарів | 1729.4521 | 32 | 191 HRK | 100 хорватських кун | 82.6988 |
| 16 | 422 LBP | 100 ліванських фунтів | 3.3599 | 33 | 255 | 100 доларів США за розр. із Індією | 404.0000 |
| 17 | 434 LYD | 100 лівійських динарів | 378.4189 | | | | |

* Курс встановлено з 01.02.2006 року.

На замовлення “Вісника НБУ” матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання НБУ.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

| № п/п | Код валюти | Назва валюти | | | | |
|----------|---------------|-----------------------------------|---------------|---------------|---------------|---------------|
| | | | 01.02.2006 р. | 02.02.2006 р. | 03.02.2006 р. | 04.02.2006 р. |
| 1 | 036 AUD | 100 австралійських доларів | 380.8083 | 380.6545 | 380.1441 | 380.1441 |
| 2 | 826 GBP | 100 англійських фунтів стерлінгів | 894.2847 | 897.2172 | 897.6621 | 897.6621 |
| 3 | 031 AZM | 10000 азербайджанських манатів | 552.1539 | 552.1539 | 551.9126 | 551.9126 |
| 4 | 974 BYR | 10 білоруських рублів | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 |
| 5 | 208 DKK | 100 данських крон | 81.9892 | 81.8056 | 81.6209 | 81.6209 |
| 6 | 840 USD | 100 доларів США | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 |
| 7 | 233 EEK | 100 естонських крон | 39.1113 | 39.0274 | 38.9435 | 38.9435 |
| 8 | 352 ISK | 100 ісландських крон | 8.0808 | 8.0348 | 7.9818 | 7.9818 |
| 9 | 124 CAD | 100 канадських доларів | 441.2105 | 443.0750 | 441.9941 | 441.9941 |
| 10 | 398 KZT | 100 казахстанських тенге | 3.8234 | 3.8289 | 3.8353 | 3.8353 |
| 11 | 428 LVL | 100 латвійських латів | 869.1910 | 873.7024 | 864.7260 | 864.7260 |
| 12 | 440 LTL | 100 литовських літів | 177.1122 | 177.5481 | 176.3884 | 176.3884 |
| 13 | 498 MDL | 100 молдовських леїв | 39.0909 | 39.0707 | 39.0604 | 39.0604 |
| 14 | 578 NOK | 100 норвезьких крон | 75.6252 | 75.7766 | 75.6888 | 75.6888 |
| 15 | 985 PLN | 100 польських злотих | 159.4598 | 160.0603 | 159.6157 | 159.6157 |
| 16 | 643 RUB | 10 російських рублів | 1.7952 | 1.7969 | 1.7914 | 1.7914 |
| 17 | 702 SGD | 100 сінгапурських доларів | 311.0812 | 310.6665 | 309.1805 | 309.1805 |
| 18 | 703 SKK | 100 словацьких крон | 16.3757 | 16.3804 | 16.3050 | 16.3050 |
| 19 | 792 TRL | 100 турецьких лір | 381.1166 | 380.9395 | 380.1204 | 380.1204 |
| 20 | 795 TMM | 10000 туркменських манатів | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 |
| 21 | 348 HUF | 1000 угорських форинтів | 24.2159 | 24.2850 | 24.2975 | 24.2975 |
| 22 | 860 UZS | 100 узбецьких сумів | 0.4244 | 0.4244 | 0.4244 | 0.4244 |
| 23 | 203 CZK | 100 чеських крон | 21.5418 | 21.5137 | 21.3704 | 21.3704 |
| 24 | 752 SEK | 100 шведських крон | 66.1556 | 66.1216 | 65.6361 | 65.6361 |
| 25 | 756 CHF | 100 швейцарських франків | 393.6187 | 393.0017 | 391.7281 | 391.7281 |
| 26 | 156 CNY | 100 юанів женьміньбі (Китай) | 62.6489 | 62.6489 | 62.6489 | 62.6489 |
| 27 | 392 JPY | 1000 японських єн | 43.0442 | 42.9367 | 42.5988 | 42.5988 |
| 28 | 978 EUR | 100 євро | 611.9590 | 610.6460 | 609.3330 | 609.3330 |
| 29 | 960 XDR | 100 СПЗ | 729.9260 | 729.8278 | 728.1630 | 728.1630 |
| | | | 15.02.2006 р. | 16.02.2006 р. | 17.02.2006 р. | 18.02.2006 р. |
| 1 | 036 AUD | 100 австралійських доларів | 372.2963 | 374.7363 | 372.1746 | 372.1746 |
| 2 | 826 GBP | 100 англійських фунтів стерлінгів | 876.1286 | 879.5201 | 875.1611 | 875.1611 |
| 3 | 031 AZM | 10000 азербайджанських манатів | 552.5164 | 552.6373 | 552.5164 | 552.5164 |
| 4 | 974 BYR | 10 білоруських рублів | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 |
| 5 | 208 DKK | 100 данських крон | 80.4899 | 80.5251 | 80.2043 | 80.2043 |
| 6 | 840 USD | 100 доларів США | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 |
| 7 | 233 EEK | 100 естонських крон | 38.4013 | 38.4206 | 38.2721 | 38.2721 |
| 8 | 352 ISK | 100 ісландських крон | 7.9017 | 7.9182 | 7.9147 | 7.9147 |
| 9 | 124 CAD | 100 канадських доларів | 435.7768 | 437.7108 | 435.7655 | 435.7655 |
| 10 | 398 KZT | 100 казахстанських тенге | 3.8429 | 3.8482 | 3.8511 | 3.8511 |
| 11 | 428 LVL | 100 латвійських латів | 855.9322 | 855.9322 | 854.4839 | 854.4839 |
| 12 | 440 LTL | 100 литовських літів | 174.2280 | 174.2280 | 174.2280 | 174.2280 |
| 13 | 498 MDL | 100 молдовських леїв | 39.0477 | 39.0395 | 39.0311 | 39.0311 |
| 14 | 578 NOK | 100 норвезьких крон | 73.8507 | 73.8743 | 73.8657 | 73.8657 |
| 15 | 985 PLN | 100 польських злотих | 158.4685 | 159.2878 | 159.1234 | 159.1234 |
| 16 | 643 RUB | 10 російських рублів | 1.7918 | 1.7908 | 1.7894 | 1.7894 |
| 17 | 702 SGD | 100 сінгапурських доларів | 310.1796 | 310.2560 | 308.3251 | 308.3251 |
| 18 | 703 SKK | 100 словацьких крон | 16.0000 | 16.0757 | 16.0243 | 16.0243 |
| 19 | 792 TRL | 100 турецьких лір | 380.7662 | 377.1816 | 379.4139 | 379.4139 |
| 20 | 795 TMM | 10000 туркменських манатів | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 |
| 21 | 348 HUF | 1000 угорських форинтів | 23.8887 | 23.9570 | 23.8644 | 23.8644 |
| 22 | 860 UZS | 100 узбецьких сумів | 0.4224 | 0.4224 | 0.4224 | 0.4224 |
| 23 | 203 CZK | 100 чеських крон | 21.1009 | 21.1711 | 21.1153 | 21.1153 |
| 24 | 752 SEK | 100 шведських крон | 64.3652 | 64.4149 | 63.7459 | 63.7459 |
| 25 | 756 CHF | 100 швейцарських франків | 385.8026 | 385.9228 | 384.1603 | 384.1603 |
| 26 | 156 CNY | 100 юанів женьміньбі (Китай) | 62.7508 | 62.7477 | 62.7368 | 62.7368 |
| 27 | 392 JPY | 1000 японських єн | 43.0500 | 42.9517 | 42.7399 | 42.7399 |
| 28 | 978 EUR | 100 євро | 600.8490 | 601.1520 | 598.8290 | 598.8290 |
| 29 | 960 XDR | 100 СПЗ | 723.2822 | 724.0060 | 722.7098 | 722.7098 |

ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ, УКРАЇНИ ЩОДЕННО (за лютий 2006 року)

Офіційний курс

| 05.02.2006 р. | 06.02.2006 р. | 07.02.2006 р. | 08.02.2006 р. | 09.02.2006 р. | 10.02.2006 р. | 11.02.2006 р. | 12.02.2006 р. | 13.02.2006 р. | 14.02.2006 р. |
|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|
| 380.1441 | 379.7970 | 376.9488 | 375.0149 | 372.5681 | 372.9250 | 372.9250 | 372.9250 | 374.5260 | 372.3064 |
| 897.6621 | 896.8937 | 885.4683 | 881.5228 | 879.4257 | 878.6310 | 878.6310 | 878.6310 | 883.8792 | 878.0810 |
| 551.9126 | 551.9126 | 552.0332 | 552.0332 | 552.1539 | 552.3955 | 552.3955 | 552.3955 | 552.3955 | 552.5164 |
| 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 |
| 81.6209 | 81.5959 | 81.0318 | 80.9702 | 80.8087 | 80.9862 | 80.9862 | 80.9862 | 80.9770 | 80.4222 |
| 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 |
| 38.9435 | 38.9273 | 38.6691 | 38.6433 | 38.5626 | 38.6401 | 38.6401 | 38.6401 | 38.6336 | 38.3690 |
| 7.9818 | 8.0184 | 8.0064 | 8.0522 | 8.0482 | 8.0333 | 8.0333 | 8.0333 | 7.9811 | 7.8972 |
| 441.9941 | 440.6921 | 441.4421 | 440.2479 | 436.9742 | 439.3474 | 439.3474 | 439.3474 | 439.4656 | 436.8998 |
| 3.8353 | 3.8353 | 3.8339 | 3.8243 | 3.8151 | 3.8269 | 3.8269 | 3.8269 | 3.8342 | 3.8388 |
| 864.7260 | 869.1910 | 863.2479 | 860.3066 | 860.3066 | 860.3066 | 860.3066 | 860.3066 | 861.7747 | 855.9322 |
| 176.3884 | 176.6167 | 175.4447 | 175.2316 | 175.0858 | 175.1222 | 175.1222 | 175.1222 | 175.1708 | 174.0719 |
| 39.0604 | 39.0556 | 39.0516 | 39.0543 | 39.0507 | 39.0522 | 39.0522 | 39.0522 | 39.0501 | 39.0525 |
| 75.6888 | 75.9215 | 75.1883 | 75.1428 | 75.2665 | 75.4271 | 75.4271 | 75.4271 | 74.8542 | 74.0982 |
| 159.6157 | 158.9044 | 158.6659 | 158.4145 | 157.8480 | 158.6632 | 158.6632 | 158.6632 | 160.0267 | 158.3060 |
| 1.7914 | 1.7925 | 1.7886 | 1.7875 | 1.7867 | 1.7876 | 1.7876 | 1.7876 | 1.7882 | 1.7884 |
| 309.1805 | 309.2407 | 310.4682 | 310.3087 | 309.1372 | 309.9805 | 309.9805 | 309.9805 | 310.6774 | 309.6791 |
| 16.3050 | 16.3008 | 16.2031 | 16.0893 | 16.0259 | 16.0974 | 16.0974 | 16.0974 | 16.1347 | 15.9900 |
| 380.1204 | 381.3904 | 380.0506 | 379.7491 | 378.2909 | 379.5267 | 379.5267 | 379.5267 | 380.5862 | 379.8444 |
| 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 |
| 24.2975 | 24.2594 | 24.1668 | 24.1951 | 24.0111 | 24.0881 | 24.0881 | 24.0881 | 24.1128 | 23.8838 |
| 0.4244 | 0.4244 | 0.4232 | 0.4232 | 0.4232 | 0.4232 | 0.4232 | 0.4232 | 0.4232 | 0.4232 |
| 21.3704 | 21.3533 | 21.3531 | 21.2676 | 21.1911 | 21.3190 | 21.3190 | 21.3190 | 21.3879 | 21.1255 |
| 65.6361 | 65.6478 | 65.0777 | 64.9658 | 65.0798 | 65.2781 | 65.2781 | 65.2781 | 65.2629 | 64.2911 |
| 391.7281 | 391.7168 | 388.8935 | 388.8588 | 388.5466 | 388.4765 | 388.4765 | 388.4765 | 388.7113 | 385.8500 |
| 62.6489 | 62.6489 | 62.6862 | 62.6815 | 62.6979 | 62.6878 | 62.6878 | 62.6878 | 62.7205 | 62.7547 |
| 42.5988 | 42.5782 | 42.5246 | 42.8092 | 42.6383 | 42.6035 | 42.6035 | 42.6035 | 42.9413 | 42.7748 |
| 609.3330 | 609.0805 | 605.0405 | 604.6365 | 603.3740 | 604.5860 | 604.5860 | 604.5860 | 604.4850 | 600.3440 |
| 728.1630 | 728.2838 | 725.2371 | 725.7144 | 724.9727 | 725.3392 | 725.3392 | 725.3392 | 725.9012 | 723.2822 |
| 19.02.2006 р. | 20.02.2006 р. | 21.02.2006 р. | 22.02.2006 р. | 23.02.2006 р. | 24.02.2006 р. | 25.02.2006 р. | 26.02.2006 р. | 27.02.2006 р. | 28.02.2006 р. |
| 372.1746 | 371.6617 | 374.0787 | 373.0783 | 371.0478 | 374.5834 | 374.5834 | 374.5834 | 374.0182 | 372.4029 |
| 875.1611 | 875.9782 | 879.9153 | 881.4734 | 878.2769 | 885.5738 | 885.5738 | 885.5738 | 883.0634 | 878.8283 |
| 552.5164 | 552.5164 | 552.6373 | 552.7583 | 552.8794 | 552.9399 | 552.9399 | 552.9399 | 552.9399 | 553.1216 |
| 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 | 0.0235 |
| 80.2043 | 80.2488 | 80.7426 | 80.5699 | 80.3655 | 80.9313 | 80.9313 | 80.9313 | 80.5249 | 80.2335 |
| 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 | 505.0000 |
| 38.2721 | 38.2883 | 38.5110 | 38.4271 | 38.3270 | 38.5917 | 38.5917 | 38.5917 | 38.3948 | 38.2528 |
| 7.9147 | 7.9433 | 7.9895 | 7.8065 | 7.4514 | 7.6126 | 7.6126 | 7.6126 | 7.6218 | 7.6129 |
| 435.7655 | 436.4893 | 439.3482 | 439.8983 | 439.6536 | 440.1724 | 440.1724 | 440.1724 | 438.0226 | 440.4165 |
| 3.8511 | 3.8547 | 3.8573 | 3.8606 | 3.8526 | 3.8585 | 3.8585 | 3.8585 | 3.8700 | 3.8757 |
| 854.4839 | 854.4839 | 860.3066 | 857.3854 | 857.3854 | 855.9322 | 855.9322 | 855.9322 | 855.9322 | 851.6020 |
| 174.2280 | 174.2581 | 174.8010 | 174.2521 | 174.1920 | 174.0719 | 174.0719 | 174.0719 | 174.2762 | 173.4382 |
| 39.0311 | 39.0269 | 39.0296 | 39.0230 | 39.0133 | 38.9998 | 38.9998 | 38.9998 | 38.9832 | 38.9673 |
| 73.8657 | 74.3277 | 74.8018 | 74.6481 | 74.4260 | 75.0470 | 75.0470 | 75.0470 | 74.6595 | 74.5687 |
| 159.1234 | 159.1017 | 159.9804 | 159.1753 | 157.2745 | 159.2039 | 159.2039 | 159.2039 | 158.7181 | 158.8445 |
| 1.7894 | 1.7896 | 1.7943 | 1.7914 | 1.7919 | 1.7919 | 1.7919 | 1.7919 | 1.7919 | 1.7957 |
| 308.3251 | 308.7094 | 310.1694 | 309.5891 | 309.2926 | 310.9953 | 310.9953 | 310.9953 | 310.8979 | 311.1812 |
| 16.0243 | 16.0418 | 16.1555 | 16.1354 | 16.0152 | 16.1798 | 16.1798 | 16.1798 | 16.1123 | 16.0588 |
| 379.4139 | 380.3451 | 383.0193 | 383.3788 | 379.4290 | 383.0184 | 383.0184 | 383.0184 | 382.0580 | 383.4247 |
| 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 | 9.7115 |
| 23.8644 | 23.8014 | 23.9418 | 23.8716 | 23.6741 | 23.8611 | 23.8611 | 23.8611 | 23.7666 | 23.7040 |
| 0.4224 | 0.4224 | 0.4224 | 0.4215 | 0.4215 | 0.4215 | 0.4215 | 0.4215 | 0.4207 | 0.4207 |
| 21.1153 | 21.1204 | 21.2096 | 21.1300 | 21.0026 | 21.2578 | 21.2578 | 21.2578 | 21.1829 | 21.1195 |
| 63.7459 | 63.8612 | 64.3526 | 64.0401 | 63.9585 | 64.1668 | 64.1668 | 64.1668 | 63.7737 | 63.3763 |
| 384.1603 | 383.5103 | 385.8398 | 385.4680 | 384.5876 | 387.3924 | 387.3924 | 387.3924 | 385.0455 | 382.7627 |
| 62.7368 | 62.7384 | 62.7462 | 62.7446 | 62.7353 | 62.7407 | 62.7407 | 62.7407 | 62.7860 | 62.7953 |
| 42.7399 | 42.5575 | 42.7019 | 42.4584 | 42.5582 | 43.1676 | 43.1676 | 43.1676 | 43.1851 | 43.4439 |
| 598.8290 | 599.0815 | 602.5660 | 601.2530 | 599.6875 | 603.8285 | 603.8285 | 603.8285 | 600.7480 | 598.5260 |
| 722.7098 | 722.3986 | 722.3986 | 723.3941 | 722.6623 | 725.9794 | 725.9794 | 725.9794 | 724.9706 | 724.6886 |

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

Інформація з першоджерел/

**Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені в лютому 2006 р.,
а також зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію
та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій,
внесені в лютому 2006 р.¹**

A. Зміни і доповнення до Державного реєстру банків

| Назва банку | Вид товариства | Зареєстрований статутний капітал, грн. | Дата реєстрації банку | Реєстраційний номер | Юридична адреса |
|---|----------------|--|-----------------------|---------------------|--|
| м. Київ і Київська область | | | | | |
| Відкрите акціонерне товариство Всеукраїнський Акціонерний Банк | ВАТ | 110 643 725 | 02.07.1992 р. | 120 | м. Київ, вул. Зоологічна, 5 |
| Акціонерний банк "Київська Русь" | ЗАТ | 38 330 000 | 30.05.1996 р. | 258 | м. Київ, вул. Хорива, 11-а |
| Товариство з обмеженою відповідальністю "Банк Ренесанс Капітал" (колишня назва – Товариство з обмеженою відповідальністю "Універсалний комерційний банк "Лідер") | ТОВ | 23 000 000 | 29.01.2003 р. | 285 | м. Київ, вул. Глибочицька, 4 |
| Товариство з обмеженою відповідальністю Комерційний банк "АРМА" | ТОВ | 45 000 000 | 14.10.2003 р. | 287 | м. Київ, вул. Жилянська, 41-а |
| Дніпропетровська область | | | | | |
| Товариство з обмеженою відповідальністю комерційний банк "Земельний Капітал" | ТОВ | 21 807 708 | 31.01.1994 р. | 236 | м. Дніпропетровськ, просп. Пушкіна, 15 |
| Сумська область | | | | | |
| Акціонерний Банк "СТОЛИЧНИЙ" | ВАТ | 27 835 000 | 22.10.1993 р. | 202 | м. Суми, вул. Харківська, 1 |

B. Зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій

| Назва банку | Юридична адреса | Банківська ліцензія | | Письмовий дозвіл на здійснення операцій | | Перелік операцій, на здійснення яких банки отримали письмовий дозвіл на здійснення операцій ² | Заходи впливу, які вжито до банків |
|---|---------------------------------|---------------------|---------------|---|---------------|--|--|
| | | Номер | Дата | Номер | Дата | | |
| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 |
| м. Київ і Київська область | | | | | | | |
| Товариство з обмеженою відповідальністю "Київський універсалний банк" | м. Київ, просп. Павла Тичини, 8 | 175 | 17.02.2004 р. | 175-3 | 18.10.2005 р. | 1,2, 5*,7*,13*,14* ,18, 19,20, 21* ,22 | Зупинено на термін до наступного інспектування: операції 3Л, 1Н, 2Н, 5Н, 13, 14; операція 1Л — у частині приймання вкладів (депозитів) від фізичних осіб, зачленення міжбанківських вкладів (депозитів) і кредитів; зупинено до 01.02.2007 р.: операції 5, 21; операцію 7 — у частині розміщення іноземної валюти на валютному ринку України |

¹ “Офіційний список банків України, включених до Державного реєстру банків, та перелік операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій” опубліковано у “Віснику НБУ” № 2, 2006 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків та до переліку операцій, виділено червоним кольором. Примітки у колонці “Заходи впливу, які вжито до банків” викладено відповідно до рішень комісій з питань нагляду та регулювання діяльності банків. Назви банків подаються за орфографією статутів.

² *Банківські операції, які банки мають право здійснювати на підставі банківської ліцензії:* 1Л — приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб; 2Л

| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 |
|---|--|-----|---------------|-------|---------------|--|---|
| Відкрите акціонерне товариство “Акціонерний комерційний банк “ГАРАНТ” | м. Київ, вул. Русанівська Набережна, 18 | 154 | 21.03.2003 р. | 154-1 | 21.03.2003 р. | 1,2,3,4,5,6,7,8,12,13, 14,15,18,19,20,21 | Банківську ліцензію та письмовий дозвіл на здійснення операцій повернуто до Національного банку України у зв'язку з ліквідацією банку |
| Товариство з обмеженою відповідальністю “Український промисловий банк” | м. Київ, бул. Лесі Українки, 26 | 67 | 13.12.2001 р. | 67-4 | 03.02.2006 р. | 1,2,3,4,5,6,7,8,9,11, 12,13,14,15,+16,17, 18,19,20,21,22,+23 | |
| ВІДКРИТЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “ФЕРМЕРСЬКИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ АКЦІОНЕРНИЙ БАНК” | м. Київ, вул. Предславинська, 28 | 109 | 09.02.2006 р. | 109-2 | 09.02.2006 р. | 1,2,3,5,6,7,8,13,14, 18,19,20,21 | Примітка. Банківську ліцензію та письмовий дозвіл на здійснення операцій видано у зв'язку зі зміною назви банку |
| Товариство з обмеженою відповідальністю “БМ Банк” | м. Київ, вул. Велика Васильківська (Червоноармійська), 94 | 223 | 03.02.2006 р. | 223-1 | 03.02.2006 р. | 1,2,3,4,5,6,7,12,13, 14,18,19,20 | |
| Акціонерний комерційний банк “Престиж” | м. Київ, вул. Прорізна, 6 | 224 | 08.02.2006 р. | 224-1 | 08.02.2006 р. | 1,2,3,4,5,6,7,8,12,13, 14,17,18,19,20 | |

Банки, включенні до Державного реєстру банків у лютому 2006 р.

| Назва банку | Вид товариства | Зареєстрований статутний капітал, грн. | Дата реєстрації | Реєстраційний номер | Юридична адреса |
|---|----------------|--|-----------------|---------------------|--------------------------------|
| м. Київ і Київська область | | | | | |
| Товариство з обмеженою відповідальністю “Комерційний банк “Дельта” | ТОВ | 60 000 000 | 15.02.2006 р. | 304 | м. Київ, вул. Щорса, 36-б |
| Товариство з обмеженою відповідальністю “AIC-банк” | ТОВ | 40 000 000 | 28.02.2006 р. | 305 | м. Київ, пров. Балтійський, 20 |

Банки, вилучені з Державного реєстру банків у лютому 2006 р.

| Назва банку | Номер реєстрації банку | Дата реєстрації банку | Дата закриття банку | Підстава для закриття банку |
|------------------------------|------------------------|-----------------------|---------------------|--|
| Акціонерний банк “МЕТА-БАНК” | 217 | 03.12.1993 р. | 03.02.2006 р. | Рішення Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків від 03.02.2006 р. № 21 |

— відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів із цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них; 3Л — розміщення залищених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик. **Операції та угоди, які банки мають право здійснювати за наявності банківської ліцензії без отримання письмового дозволу:** 1Н — надання гарантій і поручительств та інших зобов’язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі; 2Н — придбання права вимоги на виконання зобов’язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, беручи на себе ризик виконання таких вимог та приймання платежів (факторинг); 3Н — лізинг; 4Н — послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей і документів; 5Н — випуск, купівля, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів; 6Н — випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток; 7Н — надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій. **Операції, які банки мають право здійснювати за умови отримання письмового дозволу Національного банку України:** Операції з валотними цінностями: 1 — неторговельні операції з валотними цінностями; 2 — ведення рахунків клієнтів (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті та клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України; 3 — ведення кореспондентських рахунків банків (резидентів і нерезидентів) у іноземній валюті; 4 — ведення кореспондентських рахунків банків (нерезидентів) у грошовій одиниці України; 5 — відкриття кореспондентських рахунків у іноземній валюті та здійснення операцій за ними; 6 — відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті та здійснення операцій за ними; 7 — заличення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України; 8 — заличення та розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках; 9 — операції з банківськими металами на валютному ринку України; 10 — операції з банківськими металами на міжнародних ринках; 11 — інші операції з валотними цінностями на міжнародних ринках; 12 — емісія власних цінних паперів; 13 — організація купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів; 14 — здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андерайтинг); 15 — здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб; 16 — здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та інших грошових лотерей; 17 — перевезення валотних цінностей та інкасаций коштів. **Операції за дорученням клієнтів або від свого імені:** 18 — операції з інструментами грошового ринку; 19 — операції з інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках; 20 — операції з фінансовими ф’ючерсами та опціонами; 21 — довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами. **Депозитарна діяльність і діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів:** 22 — депозитарна діяльність зберігача цінних паперів; 23 — діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Цифра зі знаком “+” означає номер операції, на здійснення якої банк одержав право; зі знаком “-” — втратив право, цифра із символом “*” означає номер операції, здійснення якої для даного банку певною мірою обмежене.

На замовлення “Вісника НБУ” матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації та ліцензування банків Національного банку України Олена Сілецька.

Ексклюзив /

Основні показники діяльності банків України на 1 березня 2006 року

| № п/п | Назва показника | 01.01. 2001 р. | 01.01. 2002 р. | 01.01. 2003 р. | 01.01. 2004 р. | 01.01. 2005 р. | 01.01. 2006 р. | 01.03. 2006 р. |
|--------------------------|--|-------------------|-------------------|-------------------|-------------------|-------------------|-------------------|-------------------|
| 1 | Кількість діючих банків | 153 | 152 | 157 | 158 | 160 | 165 | 165 |
| 1.1 | із них: з іноземним капіталом; | 22 | 21 | 20 | 19 | 19 | 23 | 23 |
| 1.1.1 | у тому числі з 100-відсотковим іноземним капіталом | 7 | 6 | 7 | 7 | 7 | 9 | 9 |
| 2 | Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, % | 13.3 | 12.5 | 13.7 | 11.3 | 9.6 | 19.5 | 18.8 |
| Активи, млн. грн. | | | | | | | | |
| 1 | Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями) | 39 866 | 50 785 | 67 774 | 105 539 | 141 497 | 223 024 | 231 273 |
| 1.1 | Чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями) | 37 129 | 47 591 | 63 896 | 100 234 | 134 348 | 213 878 | 221 803 |
| 2 | Високоліквідні активи | 8 270 | 7 744 | 9 043 | 16 043 | 23 595 | 36 482 | 36 361 |
| 3 | Кредитний портфель | 23 637 | 32 097 | 46 736 | 73 442 | 97 197 | 156 385 | 165 033 |
| 3.1 | У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання; | 18 216 | 26 564 | 38 189 | 57 957 | 72 875 | 109 020 | 113 030 |
| 3.2 | кредити, надані фізичним особам | 941 | 1 373 | 3 255 | 8 879 | 14 599 | 33 156 | 35 540 |
| 4 | Довгострокові кредити | 3 309 | 5 683 | 10 690 | 28 136 | 45 531 | 86 227 | 90 239 |
| 4.1 | У тому числі довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання | 2 761 | 5 125 | 9 698 | 23 239 | 34 693 | 58 528 | 60 642 |
| 5 | Проблемні кредити (прострочені та сумнівні) | 2 679 | 1 863 | 2 113 | 2 500 | 3 145 | 3 379 | 3 709 |
| 6 | Вкладення в цінні папери | 2 175 | 4 390 | 4 402 | 6 534 | 8 157 | 14 338 | 13 403 |
| 7 | Резерви за активними операціями банків | 2 737 | 3 194 | 3 905 | 5 355 | 7 250 | 9 370 | 9 662 |
| | Відсоток виконання формування резерву | 61.5 | 85.4 | 93.3 | 98.2 | 99.7 | 100.05 | 100.03 |
| 7.1 | У тому числі резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями | 2 336 | 2 963 | 3 575 | 4 631 | 6 367 | 8 328 | 8 657 |
| Пасиви, млн. грн. | | | | | | | | |
| 1 | Пасиви, всього | 37 129 | 47 591 | 63 896 | 100 234 | 134 348 | 213 878 | 221 803 |
| 2 | Балансовий капітал | 6 507 | 7 915 | 9 983 | 12 882 | 18 421 | 25 451 | 26 683 |
| 2.1 | У тому числі: статутний капітал | 3 671 | 4 573 | 5 998 | 8 116 | 11 605 | 16 111 | 16 723 |
| 2.2 | частка капіталу в пасивах | 17.5 | 16.6 | 15.6 | 12.9 | 13.7 | 11.9 | 12.0 |
| 3 | Зобов'язання банків | 30 622 | 39 676 | 53 913 | 87 352 | 115 926 | 188 427 | 195 120 |
| 3.1 | У тому числі кошти суб'єктів господарювання; | 13 071 | 15 653 | 19 703 | 27 987 | 40 128 | 61 214 | 58 813 |
| 3.1.1 | із них строкові кошти суб'єктів господарювання | 2 867 | 4 698 | 6 161 | 10 391 | 15 377 | 26 807 | 25 127 |
| 3.2 | Кошти фізичних осіб; | 6 649 | 11 165 | 19 092 | 32 113 | 41 207 | 72 542 | 75 168 |
| 3.2.1 | із них строкові кошти фізичних осіб | 4 569 | 8 060 | 14 128 | 24 861 | 33 204 | 55 257 | 58 345 |
| Довідково | | | | | | | | |
| 1 | Регулятивний капітал, млн. грн. | 5 148 | 8 025 | 10 099 | 13 274 | 18 188 | 26 373 | 27 899 |
| 2 | Адекватність регулятивного капіталу (Н2) | 15.53 | 20.69 | 18.01 | 15.11 | 16.81 | 14.95 | 15.23 |
| 3 | Доходи, млн. грн. | 7 446 | 8 583 | 10 470 | 13 949 | 20 072 | 27 537 | 5 237 |
| 4 | Витрати, млн. грн. | 7 476 | 8 051 | 9 785 | 13 122 | 18 809 | 25 367 | 4 761 |
| 5 | Результат діяльності, млн. грн. | -30 | 532 | 685 | 827 | 1 263 | 2 170 | 476 |
| 6 | Рентабельність активів, % | -0.09 | 1.27 | 1.27 | 1.04 | 1.07 | 1.31 | ... |
| 7 | Рентабельність капіталу, % | -0.45 | 7.50 | 7.97 | 7.61 | 8.43 | 10.39 | ... |
| 8 | Чиста процентна маржа, % | 6.31 | 6.94 | 6.00 | 5.78 | 4.90 | 4.90 | ... |
| 9 | Чистий спред, % | 7.10 | 8.45 | 7.20 | 6.97 | 5.72 | 5.78 | ... |

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту методології банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Специально для "Вісника НБУ"**Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у лютому 2006 року****Обсяги кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у лютому 2006 р. (в розрізі інструментів)**

| Показники | 2006 р. | У тому числі за лютий | Відсотки |
|--|---------|-----------------------|----------|
| Обсяги рефінансування банків, усього | 100.00 | 100.00 | |
| У тому числі через: | | | |
| — кредити "овернайт", надані через постійно діючу лінію рефінансування | 98.74 | 97.92 | |
| — кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера | 1.26 | 2.08 | |
| — операції прямого РЕПО | — | — | |
| — стабілізаційний кредит | — | — | |

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у лютому 2006 р.

| Показники | 2006 р. | У тому числі за лютий | Відсотки |
|--|---------|-----------------------|----------|
| Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, усього | 12.99 | 12.98 | |
| У тому числі за: | | | |
| — кредитами "овернайт", наданими через постійно діючу лінію рефінансування | 13.00 | 13.00 | |
| — кредитами, наданими шляхом проведення тендера | 12.00 | 12.00 | |
| — операціями прямого РЕПО (розрахунково) | — | — | |
| — стабілізаційним кредитом | — | — | |

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у лютому 2006 р.*

| Показники | Лютий 2006 р. | Відсотки річні |
|--|---------------|----------------|
| На міжбанківському ринку: | | |
| за кредитами, наданими іншим банкам | 3.3 | |
| за кредитами, отриманими від інших банків | 3.3 | |
| за депозитами, розміщеними в інших банках | 6.2 | |
| за депозитами, залученими від інших банків | 6.2 | |
| На небанківському ринку: | | |
| за кредитами** | 15.9 | |
| за депозитами | 7.8 | |

* За щоденnoю звітністю банків; з урахуванням вартості пролонгованих кредитів (депозитів).

** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у лютому 2006 р.

| Агрегати грошової маси | 01.01.2006 р. | 01.02.2006 р. | 01.03.2006 р. |
|---|---------------|---------------|---------------|
| Готівка. Гроші поза банками | | | |
| M0, % до початку року | 100.0 | 94.3 | 94.6 |
| M0 + переказані кошти в національній валюті | | | |
| M1, % до початку року | 100.0 | 93.5 | 95.0 |
| M1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти | | | |
| M2, % до початку року | 100.0 | 97.3 | 98.5 |
| M2 + цінні папери власного боргу банків | | | |
| M3, % до початку року | 100.0 | 97.3 | 98.6 |

Примітка. Облікова ставка Національного банку України у лютому 2006 року не змінювалася і починаючи з 10 серпня 2005 року становить 9.5% річних.

Норми формування банками обов'язкових резервів у лютому 2006 року не змінювалися і починаючи з 01.09.2005 р. становлять: за строковими коштами і вкладами (депозитами) юридичних і фізичних осіб у національній та іноземній валютах — 6; за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній та іноземній валюті на вимогу та кошти на поточних рахунках — 8. Із 01.03.2006 р. обсяг обов'язкових резервів, який має зберігатися щоденно на початок операційного дня на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України, повинен становити не менше ніж 70% від суми визначеного та сформованого обсягу обов'язкових резервів за попередній звітний період резервування.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

АННОТАЦИИ

Знаки отличия от Президента Украины.

Сообщение о награждении работников НБУ и учебных заведений НБУ.

Десятая общенациональная программа "Людина року-2005".

Сообщение о награждении лауреатов и победителей десятой, юбилейной, общенациональной программы "Людина року-2005".

Дмитрий Гладких. *Основные показатели деятельности банков Украины по итогам 2005 года.*

Анализ структуры активов, обязательств и собственного капитала банков Украины по итогам деятельности в 2005 году.

Оксана Мороз. *Маркетинговые аспекты открытия филиала банка в столичном регионе.*

Анализируются основные этапы открытия филиала коммерческого банка в столичном регионе.

Игорь Волошин. *Переходная динамика скорости начисления процентов банка.*

Излагается авторская модель теоретического анализа динамики скорости начисления процентов банка в условиях простого воспроизводства банковских услуг.

Изменения и дополнения к Государственному реестру банков, внесенные в феврале 2006 г., а также изменения и дополнения к перечню операций, на осуществление которых банки получили банковскую лицензию и письменное разрешение Национального банка Украины на осуществление операций, внесенные в феврале 2006 г.

Банки, включенные в Государственный реестр банков в феврале 2006 г.

Банки, исключенные из Государственного реестра банков в феврале 2006 г.

Основные показатели деятельности банков Украины на 1 марта 2006 года.

Владимир Харченко. *Итоги деятельности банков Украины на рынке платежных карт в 2005 году.*

Анализируется развитие рынка платежных карт в Украине в течение 2005 года по таким направлениям, как эмиссия, инфраструктура приёма, использование карт.

Памятная годовщина.

Сообщение о праздновании 12-й годовщины выпуска первой банкноты гривни на Банкнотно-монетном дворе Национального банка Украины.

О выпуске в обращение памятной монеты "Зимові Олімпійські ігри 2006".

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 10 гривень, посвященной XX зимним Олимпийским играм 2006 года, состоявшимся в г. Турине (Италия). Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение юбилейной монеты "Георгій Нарбут".

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание юбилейной монеты номиналом 2 гривни, посвященной 120-летию со дня рождения выдающегося украинского художника, графика Георгия Ивановича Нарбута. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятных монет "Овен".

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание первых двух памятных монет новой серии "Знаки зодиака" номиналами 5 и 2 гривни, посвященных созвездию Овна. Фотоизображения аверса и реверса монет.

Валерий Огиенко, Татьяна Раевская. *Опыт защиты вкладов в Болгарии.*

Подробно освещается опыт Болгарии в сфере защиты вкладов,дается оценка положительным моментам в организации механизма гарантирования вкладов.

Виктор Козюк. *Влияние глобализации финансовых рынков на процентные ставки: аспекты монетарной политики.*

Показано, что вследствие глобализации финансовых рынков долгосрочные процентные ставки выравниваются. Это ограничивает возможности центральных банков влиять на внутренние экономические процессы.

Александр Евтух. *Кредит как социально-экономическое явление.*

На основе теории нормирования и финансов предложен авторский подход к формированию системы знаний о кредите.

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в феврале 2006 года.

Объемы кредитов, предоставленных Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, средневзвешенная процентная ставка по кредитам, предоставленным Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, процентные ставки банков по кредитам и депозитам в национальной валюте, динамика роста денежной массы по состоянию на 01.03.2006 г.

Виталий Ризнык. *Общие положения о заключении договоров лизинга в сфере банковской деятельности.*

Анализируются проблемные аспекты применения законодательных норм в части регулирования лизинговых отношений.

Юрий Линевич. *Место иностранных банков в процессе кредитования экономики стран Центральной и Восточной Европы.*

Проанализирован уровень проникновения иностранного банковского капитала в страны Центральной и Восточной Европы и его влияние на активизацию процесса кредитования частного сектора.

Основные макроэкономические показатели развития Украины в феврале 2000–2006 годов.

Рынок государственных ценных бумаг Украины в феврале 2006 года.

Зоряна Лапишко. *Национальная депозитарная система – основа инфраструктуры фондового рынка.*

Рассмотрены проблемы формирования в Украине центральной депозитарной системы, осуществлён анализ законодательства, регулирующего деятельность участников Национальной депозитарной системы.

Валерий Дубницкий, Анатолий Кобылин. *Определение эффективности банковских операций в условиях нестационарной неопределенности.*

Разработано математическое и программное обеспечение для специализированного программного калькулятора, который дает возможность вычислять в интервальной форме результат некоторых банковских операций и показатели их эффективности.

Тарас Ткачук. *Становление и современное состояние международных финансовых организаций, их роль в регулировании мировых экономических процессов.*

Определены приоритетные направления в формировании стратегии сотрудничества Украины с международными финансовыми организациями.

Задолженность по долгосрочным кредитам в иностранной валюте от нерезидентов.

Общий внешний долгосрочный долг Украины по кредитам в иностранной валюте (по состоянию на 31.12.2005 г.).

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за февраль 2006 года).

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за февраль 2006 года).

Станислав Буковинский. *Учебно-методический комплекс по изучению бюджетного менеджмента.*

Рецензия на учебное пособие "Бюджетный менеджмент",данное Киевским национальным экономическим университетом имени Вадима Гетьмана.

ANNOTATIONS

Honors received from the President of Ukraine.

The President of Ukraine confers honors on NBU and NBU educational institution officials.

The Tenth All-National Program "The 2005 Man of the Year".

"The 2005 Man of the Year" prizewinners receive awards.

Dmytro Hladkykh. *Main indicators of Ukrainian banks' activities in 2005.*

Discussed is the composition of assets, liabilities, and equity capital of Ukrainian banks in 2005.

Oksana Moroz. *Marketing aspects of the opening of a bank's branch in the City of Kyiv and Kyiv region.*

Discussed are the main stages of the opening of a bank's branch in the City of Kyiv and Kyiv region.

Ihor Voloshyn. *The transition dynamics of the speed of bank interest charges.*

Considered is the author's model for the theoretical analysis of the dynamics of the speed of bank interest charges under condition of simple reproduction of banking services.

Amendments to the State Register of Banks and to the list of transactions for whose performance banks were granted a banking license and NBU permission in writing made in February 2006.

Banks included in the State Register of Banks of Ukraine in February 2006.

Banks excluded from the State Register of Banks of Ukraine in February 2006.

Major indicators of the activities of Ukrainian banks as of 1 March 2006.

Volodymyr Kharchenko. *Operation of Ukrainian banks in the payment card market in 2005.*

Discussed is the development of the payment card market in 2005 in the areas of card issue, acceptance infrastructure and use.

The notable anniversary.

The NBU Banknote Printing and Minting Works holds the 12th anniversary of printing the first hryvnia banknote.

Putting into circulation the commemorative coin "The 2006 Winter Olympic Games".

Official report on putting into circulation the 10 hryvnia commemorative coin dedicated to the 20th Winter Olympic Games held in 2006 in Turin (Italy). Obverse, reverse and numismatic description of the coin are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "Heorhii Narbut".

Official report on putting into circulation the 2 hryvnia commemorative coin dedicated to the 120th birth anniversary of Ukrainian prominent artist and graphic artist Heorhii Narbut. Obverse, reverse and numismatic description of the coin are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "Aries".

Official report on putting into circulation the 2 and 5 hryvnia commemorative coins from the "Signs of the Zodiac" series dedicated to Aries. Obverse, reverse and numismatic description of the coin are enclosed.

Valerii Ohiienko, Tetiana Raievska. *Bank deposit guarantee in Bulgaria.*

Elucidated is the Bulgarian experience in the area of deposit guar-

anteeing, assessed are the positive aspects of the deposit guarantee mechanism organization.

Viktor Kozuk. *The impact of financial market globalization on interest rates: aspects of the monetary policy.*

The author shows that the long-term interest rates even out due to the globalization of financial markets. It restricts the abilities of central banks to impact domestic economic processes.

Alexander Yevtukh. *The credit as a social and economic phenomenon.*

Considered is the author's approach to the forming of the general idea of a credit.

Major monetary parameters of the monetary market of Ukraine in February 2006.

Volumes of NBU credits for support of banks' liquidity, average weighted interest rates on NBU credits for support of banks' liquidity, interest rates of banks on national currency credits and deposits, dynamics of money supply growth as of 1 March 2006.

Vitalii Riznyk. *General provisions for leasing agreement conclusion in the sphere of banking activities.*

Discussed are the problems with applying legislative regulations to the leasing relation regulation.

Yurii Linevych. *The place of foreign banks in crediting the economies of Central and Eastern European countries.*

Discussed is the level of foreign banking capital penetration into the Central and Eastern European countries and its impact on the animation of private sector crediting.

Major macroeconomic indicators of the development of Ukraine in February 2000 – 2006.

Government securities market in Ukraine in February 2006.

Zorianna Lapishko. *The national depository system as a basis of the stock market infrastructure.*

Considered are the problems of forming the central depository system in Ukraine. Discussed are the laws regulating the activity of the National Depository System participants.

Valerii Dubnytskyi, Anatolii Kobylin. *Calculation of the banking transactions efficiency in the context of nonstochastic indeterminacy.*

Worked out is the software for the specialized software calculator which allows to calculate the results of some banking transactions and their efficiency indicators in the form of intervals.

Taras Tkachuk. *Development and present state of international financial organizations, their role in the regulation of the world economic processes.*

Determined are the priorities in the strategy of Ukraine's co-operation with international financial organizations.

Debts on the long-term foreign currency loans granted by non-residents.

The total external long-term debt of Ukraine on foreign currency loans (as of 31 December 2005).

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established monthly by the National Bank of Ukraine (in February 2006).

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established daily by the National Bank of Ukraine (in February 2006).

Stanislav Bukovynskyi. *Educational literature on budget management.*

Review on the textbook *The Budget management* published by the Vadym Hetman Kyiv National Economic University.